

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ajda Predalič

**Delo strokovnih delavcev v osnovni šoli z romskimi otroki in
njihovimi starši**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2024

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ajda Predalič

Delo strokovnih delavcev v osnovni šoli z romskimi otroki in
njihovimi starši

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Alenka Gril

Ljubljana, 2024

Iskreno se zahvaljujem mentorici doc. dr. Alenki Gril, ki je svojimi strokovnimi nasveti, odzivnostjo in podporo prispevala k uspešnemu nastajanju magistrskega dela.

Velika zahvala tudi moji družini in prijateljem za vse spodbudne besede in ljubezen.

Hvala pa tudi vsem strokovnim delavcem, ki ste sodelovali v moji raziskavi.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Ajda Predalič

Mentorica: doc. dr. Alenka Gril

Naslov magistrske naloge: Delo strokovnih delavcev v osnovni šoli z romskimi otroki in njihovimi starši

Kraj: Ljubljana

Leto: 2024

Št. strani: 160 **Št. preglednic:** 5 **Št. grafov:** 38 **Št. prilog:** 3 **Št. slik:** 6 **Št. virov:** 68

Ključne besede: romski otroci, izobraževanje, strokovni delavci, šolska svetovalna služba, socialno delo z romskimi otroki, romski starši, inkluzija, romski pomočniki.

POVZETEK

Namen magistrskega dela je raziskati strokovno pomoč in podporo romskim otrokom v osnovni šoli. V teoretičnem uvodu sem opredelila, kdo so Romi, področja poselitve in regionalne razlike v Sloveniji, značilnosti romskih družin, predsodke do romskega prebivalstva in izobraževanje romskih otrok (ovire, zakonske regulacije pomoči pri šolanju romskih otrok in strategije za uspešnejše šolanje). Predstavila sem še programe za vključevanje Romov, vlogo socialnega dela pri izobraževanju in socialnem vključevanju Romov ter svetovalno delo v vzgoji in izobraževanju. V empiričnem delu sem si zastavila raziskovalna vprašanja na naslednje teme: pomoč in podpora, ki jo nudijo strokovni delavci romskim otrokom, sodelovanje s starši in zunanjimi institucijami, vključenost v razred in šolsko skupnost ter zaključevanje izobraževanja. Izvedla sem kvantitativno, eksplorativno in deskriptivno raziskavo med 161 strokovnimi delavci. Rezultati raziskave so pokazali, da je večina romskih otrok deležna pomoči in podpore strokovnih delavcev (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.), pobudo zanjo pa v večini dajo učitelji ali svetovalni delavci, redkeje romski učenci ali njihovi starši. Zelo pogoste ovire, s katerimi se srečujejo romski otroci, so jezikovne ovire, prilagoditev zanje pa je izredno malo. Romski otroci v Prekmurju so bolj vključeni v razredno in šolsko skupnost kot romski otroci v JV Sloveniji ter tudi pogosteje sodelujejo z neromskimi otroki pri pouku in se z njimi družijo med odmori. Romski otroci iz sodelujočih šol večinoma zaključijo osnovnošolsko izobraževanje s končanim 9. razredom, sicer pa dečki pa zaključijo manj razredov osnovne šole kot deklice. Več kot polovica sodelujočih strokovnih delavcev poroča, da so na njihovih šolah zaposleni romski pomočniki. Kar 84 % anketirancev pri svojem delu sodeluje z zunanjimi institucijami, vendar pa je povezovanja šol z vrtci izredno malo. Podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) pri šolskem delu so pomembni koraki, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo. Zapisala sem tudi nekaj predlogov, med katerimi bi izpostavila naslednje: da bi v praksi zaživele priprave na šolo že v predšolskem obdobju na način, ki je dostopen romski skupnosti, večjo vključenost romskih staršev v vzgojni in učni program ter izobraževanje strokovnih delavcev o pomenu dela z razredom in inkluzivnih metodah dela.

The title of the Master's Thesis: Professionals working with Roma children in elementary school and their parents

Key words: Roma children, education, professional workers, school counselling service, social work with Roma children, Roma parents, inclusion, Roma assistants

ABSTRACT

The purpose of the master's thesis is to research professional help and support for Roma children in elementary school. In the theoretical introduction, I defined who the Roma people are, areas of settlement and regional differences in Slovenia, the characteristics of Roma families, prejudices towards the Roma population and the education of Roma children (obstacles, legal regulations of assistance in the education of Roma children and strategies for more successful schooling). I also presented programs for Roma integration, the role of social work in the education and social integration of Roma people and counselling work in education. In the empirical part, I asked myself research questions on the following topics: help and support provided by professionals to Roma children, cooperation with parents, cooperation with external institutions, inclusion in the classroom and the school community, and completion of education. I carried out quantitative, exploratory and descriptive research among 161 experts. The results of the research showed that the majority of Roma children receive help and support from professional workers (teaching assistance, conversation, socializing, etc.), and the initiative for it mostly comes from teachers or counseling workers, rarely from Roma children or their parents. Very common obstacles faced by Roma children are language barriers, and there is very little adaptation for them. Roma children in Prekmurje are better integrated into the classroom and school community than Roma children in South-East Slovenia, and they also more often collaborate with non-Roma children in classes and socialize with them during breaks. Roma children from the participating schools mostly finish their primary school education with the 9th grade, while boys finish fewer grades of primary school than girls. More than half of the participating professionals report that Roma assistants are employed at their schools. As many as 84% of respondents cooperate with external institutions in their work, but there is very little connection between schools and kindergartens. Support and help for parents, strengthening of trust between parents and the school, and joint support (of parents, teachers, non-Roma parents, students and external organizations) in schoolwork are important steps in order for Roma children to complete the entire primary school more often. I also wrote down a few suggestions, among which I would highlight the following: that preparation for school in the pre-school period should be implemented in practice in a way that is accessible to the Roma community, greater involvement of Roma parents in the educational and educational program, and training of professionals on the importance of working with classes and inclusive work methods.

KAZALO

1. TEORETIČNI UVOD	1
1.1. Romi	1
1.1.1. Romi v Sloveniji	3
1.1.1.1. Družbeni položaj Romov v Republiki Sloveniji	4
1.1.1.2. Področja poselitve	6
1.1.1.3. Regionalne razlike	8
1.1.2. Romske družine in njihovi otroci	9
1.1.3. Predsodki, rasizem in diskriminacija Romov	10
1.1.3.1. Diskriminatorni diskurz o Romih	10
1.1.3.2. Anticiganizem	11
1.2. Izobraževanje romskih otrok	12
1.2.1. Izobraževanje Romov v preteklosti in danes	15
1.2.2. Zakonske regulacije pomoči pri šolanju romskih otrok	16
1.2.2.1. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 – vzgoja in izobraževanje	19
1.2.2.2. Cilji programa, ki jih predvideva Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 – vzgoja in izobraževanje	19
1.2.2.3. Smernice za pripravo načrta osnovne šole in vrta za učinkovitejše vključevanje Romov v predšolsko vzgojo in osnovno šolo	20
1.2.3. Ovire na področju šolanja romskih otrok	20
1.2.3.1. Ovire na področju vzgoje in izobraževanja pri romskem prebivalstvu	23
1.2.3.2. Dejavniki, ki pripomorejo k nižjemu izobrazbenemu položaju	24
1.2.4. Vpliv družine na izobraževanje romskih otrok	24
1.2.5. Romski učenci z oteženimi pogoji šolanja	25
1.2.6. Delo učiteljev z romskimi učenci na šoli	27
1.2.7. Romski pomočniki	28
1.2.7.1. Vloga in naloge romskih pomočnikov	29
1.2.8. Rešitve in strategije za uspešno vključevanje romskih otrok v šole	30
1.3. Društva in programi za vključevanje Romov	32
1.3.1. Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto	32
1.3.2. REYN Slovenija	33
1.3.3. Svet romske skupnosti Republike Slovenije	34
1.3.3.1. Naloge Sveta romske skupnosti RS	34
1.4. Vloga socialnega dela pri izobraževanju in socialnem vključevanju Romov	35
1.4.1. Etnično občutljivo socialno delo	37
1.5. Svetovalno delo v vzgoji in izobraževanju	38
1.5.1. Temeljna načela in področja dela svetovalne službe v osnovni šoli	39
1.5.2. Svetovalno delo z romskimi učenci	41
1.5.2.1. Aktivnosti šolske svetovalne službe za vključevanje romskih otrok	43
2. FORMULACIJA PROBLEMA	44
2.1. Raziskovalna vprašanja in hipoteze	45
2.1.1. Raziskovalna vprašanja	45
2.1.2. Hipoteze	45

3. METODOLOGIJA	47
3.1. Vrsta raziskave	47
3.2. Spremenljivke.....	47
3.3. Merski instrument in viri podatkov	48
3.4. Populacija in vzorec	48
3.5. Zbiranje podatkov	49
3.6. Obdelava in analiza podatkov	50
3.7. Operacionalizacija preverjanja hipotez	50
4. REZULTATI	53
4.1. Opisna analiza rezultatov	53
4.1.1. Statistična regija.....	53
4.1.2. Poklic	53
4.1.3. Podpora in pomoč, nudena romskim učencem	54
4.1.3.1. Oblike podpore in pomoči romskim otrokom.....	54
4.1.3.1.1. Skupinska pomoč in podpora romskim učencem	55
4.1.3.1.2. Individualna pomoč in podpora romskim učencem.....	55
4.1.3.2. Strokovna pomoč in podpora romskim učencem na šoli.....	56
4.1.3.2.1. Pogostost iskanja pomoči na pobudo romskih učencev	57
4.1.3.2.2. Pobuda za pomoč in podporo.....	57
4.1.3.3. Možnost učne pomoči romskim učencem na šoli.....	58
4.1.3.3.1. Pogostost učne pomoči, ki so jo deležni romski otroci	58
4.1.3.3.2. Pobuda za učno pomoč	59
4.1.3.3.3. Izvajalci učne pomoči	60
4.1.4. Delež romskih učencev, ki je deležen pomoči in podpore strokovnih delavcev na šoli.....	60
4.1.4.1. Triada, v kateri poučujejo strokovni delavci (učitelji in romski pomočniki).....	61
4.1.4.2. Delež romskih učencev, ki je deležen pomoči in podpore strokovnih delavcev (svetovalnih delavcev) na šoli	61
4.1.5. Romski pomočniki na šoli	61
4.1.5.1 Vloga romskega pomočnika na šoli.....	62
4.1.6. Šolski svetovalni delavec/-ka, zadolžen/-a posebej za delo z romskimi otroki na šoli	63
4.1.7. Ukrepi šolske svetovalne službe v primeru, da romski otroci ne hodijo redno v šolo (ne obiskujejo redno pouka).....	63
4.1.8. Sodelovanje z zunanjimi institucijami in organizacijami	64
4.1.8.1. Zunanje institucije in organizacije, s katerimi sodelujejo strokovni delavci.....	64
4.1.9. Starši romskih otrok.....	64
4.1.9.1. Sodelovanje strokovnih delavcev z romskimi starši.....	65
4.1.9.1.1. Načini sodelovanja strokovnih delavcev s starši	65
4.1.9.2. Udeležba romskih staršev na govorilnih urah.....	65
4.1.9.3. Udeležba romskih staršev na roditeljskih sestankih	66
4.1.9.4. Prilagoditve v komunikaciji s starši.....	66
4.1.9.4.1. Tolmačenje staršem romskih otrok na sestankih v šoli.....	66
4.1.10. Možnost materialne (denarne) pomoči v šoli za romske učence oz. njihove družine.....	67

4.1.10.1. Koriščenje materialne pomoči, ki jo šola nudi romskim učencem in njihovim družinam.....	67
4.1.11. Vključenost romskih otrok v razred in šolsko skupnost	68
4.1.11.1. Druženje s sošolci (neromskimi otroki) med odmori	68
4.1.11.2. Sodelovanje s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku	68
4.1.11.3. Vključenost romskih otrok v šolsko skupnost	69
4.1.11.4. Možnost romskih otrok, da izražajo svoja stališča	70
4.1.11.4.1. Izražanje stališč pri pouku neromskim sošolcem in učiteljem.....	70
4.1.11.4.2. Izražanje stališč med odmori vrstnikom	70
4.1.12. Organizacijski vidiki šolanja romskih otrok	70
4.1.12.1. Priprava romskih otrok na šolo oz. sodelovanje z vrtci za lažji prehod iz vrtca v šolo.....	70
4.1.12.2. Razporeditev romskih učencev v razrede	71
4.1.12.2.1. Razporeditev romskih učencev v razrede ob začetku šolanja (vstop v 1. razred).....	71
4.1.12.2.2. Razlogi za tovrstno organizacijo razredov	72
4.1.12.2.3. Prednosti tovrstne organizacije	73
4.1.12.2.4. Slabosti tovrstne organizacije	73
4.1.12.2.5. Kasnejše razporejanje učencev v razrede	74
4.1.12.2.6. Razlogi za tovrstno (re)organizacijo razredov	74
4.1.12.2.7. Prednosti tovrstne organizacije	75
4.1.12.2.8. Slabosti tovrstne organizacije	76
4.1.13. Zaključevanje osnovne šole	76
4.1.13.1. Zaključevanje osnovne šole v nižjem razredu glede na spol	77
4.1.13.2. Romski učenci, ki zaključijo vse razrede osnovne šole.....	77
4.1.14. Nadaljnje šolanje romskih otrok	78
4.1.14.1. Srednješolski programi, v katere se vpisujejo romski otroci	78
4.1.14.2. Poklicna orientacija.....	79
4.1.14.2.1. Prilagoditve poklicne orientacije za romske učence	79
4.1.14.3. Spodbujanje romskih učencev k vpisu v srednjo šolo	80
4.1.15. Romska kultura in jezik	81
4.1.15.1. Vključevanje romske kulture in jezika v pouk	81
4.1.15.2. Predstavitev romske kulture za neromske učence na šoli z namenom, da bi bolje spoznali romsko kulturo	81
4.1.15.3. Vključevanje romskih staršev pri predstavitvi romske kulture v razredu ali na šoli.....	82
4.1.15.4. Jezikovne prilagoditve (testi v romskem jeziku, romski pomočniki, ki prevajajo itd.) za romske učence	82
4.1.15.5. Bralna značka v romskem jeziku	82
4.1.15.6. Pouk romščine na šoli	82
4.1.15.6.1. Kdo poučuje romski jezik?	82
4.1.15.7. Prikrivanje romske identitete	82
4.1.16. Individualni programi za romske otroke	83
4.1.16.1. Število romskih otrok z odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.....	83
4.1.17. Zagotavljanje prilagoditev in pomoči romskim učencem ter sodelovanje s starši in zunanjimi institucijami	83
4.1.17.1. Učenje slovenščine kot tujega jezika v prvem letu šolanja za romske učence.....	83

4.1.17.2. Zagotavljanje pouka slovenščine kot tujega jezika za romske učence s strani šole	83
4.1.17.3. Zagotavljanje jezikovnih prilagoditev in/ali romskega pomočnika za romske učence pri ocenjevanju	84
4.1.17.4. Nudenje pomoči in podpore romskim učencem	85
4.1.17.5. Roditeljski sestanki in govorilne ure	85
4.1.17.6. Sodelovanje z zunanjimi institucijami in organizacijami	86
4.1.18. Pomen podpore in pomoči staršem ter medsebojnega zaupanja, da bi romski učenci zaključili osnovno šolo	86
4.1.18.1. Pomen podpore in pomoč staršem, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo	86
4.1.18.2. Pomen krepitev zaupanja med starši in šolo, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo	87
4.1.18.3. Pomen skupne podpore staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo	87
4.1.18.4. Druge pomembne stvari po mnenju anketirancev, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo	88
4.1.19. Kompetence, znanja in spretnosti, ki strokovnim delavcem najbolj koristijo pri delu z romskimi otroki	89
4.1.20. Dodatna sporočila strokovnih delavcev	89
4.2. Preverjanje hipotez	90
5. RAZPRAVA	97
5.1. Regionalne razlike vključenosti v šolo in družbo	97
5.2. Izobraževanje romskih otrok	99
5.2.1. Pomoč in podpora, ki jo strokovni delavci nudijo romskim otrokom in njihovim staršem	102
5.2.2. Potek in prilagoditve pouka	104
5.2.3. Zaključek šolanja (poklicna orientacija in vpis v srednjo šolo)	106
5.3. Kompetence, znanja in spretnosti za delo z romskimi otroki ter vloga socialnega dela	106
5.4. Omejitve raziskave	107
6. SKLEPI	109
7. PREDLOGI	111
8. VIRI IN LITERATURA	112
9. PRILOGE	119
9.1. Dopis za šole	119
9.2. Preglednica spremenljivk, indikatorjev, modalitet in ravni merjenja	120
9.3. Anketni vprašalnik	127

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Delež romskih učencev, ki dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli	61
Preglednica 2: Delež (v %) romskih učencev, ki zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli	78
Preglednica 3: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji o vključenosti romskih otrok v šolsko skupnost.....	95
Preglednica 4: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji o sodelovanju romskih otrok s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku.....	95
Preglednica 5: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji za druženje romskih otrok s sošolci (neromskimi otroki) med odmori.....	95

KAZALO SLIK

Slika 1: Zemljevid poseljenosti Romov v Republiki Sloveniji	7
Slika 2: Popis iz l. 2002: Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome, prikaz po statističnih regijah ter za celotno Slovenijo.....	7
Slika 3: Romska naselja v Prekmurju	8
Slika 4: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanja »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« in »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«.....	92
Slika 5: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanja »Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, center za socialno delo itd.)?« in »Na osnovni šoli sem zaposlen kot:«.....	93
Slika 6: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanja »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« in »Starši romskih otrok v šoli sodelujejo z:«.....	94

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Statistična regija, v kateri se nahaja šola anketirancev	53
Graf 2: Poklic, ki ga anketiranci opravljajo na šoli	54
Graf 3: Oblika pomoči in podpore romskim učencem	54
Graf 4: Podpora in pomoč romskim učencem v skupini	55
Graf 5: Individualna podpora in pomoč romskim učencem na šoli.....	56
Graf 6: Strokovni delavci in drugi, ki nudijo strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli	56
Graf 7: Pogostost iskanja pomoči in podpore na pobudo romskih učencev, po mnenju anketirancev.....	57
Graf 8: Pobuda za pomoč in podporo romskim učencem.....	58
Graf 9: Pogostost učne pomoči, ki so jo deležni romski otroci	59
Graf 10: Pobuda za učno pomoč.....	59
Graf 11: Strokovni delavci in drugi, ki nudijo učno pomoč romskim učencem.....	60
Graf 12: Vloga romskega pomočnika na šoli	62

Graf 13: Ukrepi šolske svetovalne službe v primeru, da romski otroci ne obiskujejo redno pouka	63
Graf 14: S kom sodelujejo starši romskih otrok	64
Graf 15: Pogostost udeležbe romskih staršev na govorilnih urah	65
Graf 16: Pogostost udeležbe romskih staršev na roditeljskih sestankih	66
Graf 17: Oseba, ki tolmači/prevaja staršem romskih otrok na sestankih v šoli.....	67
Graf 18: Druženje romskih otrok z neromskimi otroki med odmori.....	68
Graf 19: Sodelovanje romskih otrok z neromskimi otroki pri pouku.....	69
Graf 20: Vključenost romskih učencev v šolsko skupnost.....	69
Graf 21: Razporeditev romskih učencev v razrede ob začetku šolanja	72
Graf 22: Kasnejše razporejanje romskih učencev v razrede.....	74
Graf 23: Kdaj romski otroci v večini zaključijo osnovno šolo	77
Graf 24: Zaključevanje osnovne šole v nižjem razredu glede na spol.....	77
Graf 25: Srednješolski programi, v katere se vpisujejo romski otroci.....	79
Graf 26: Vključenost romskih otrok v splošno poklicno orientacijo (skupaj z neromskimi sošolci).....	79
Graf 27: Prisotnost prilagoditev glede poklicne orientacije za romske učence.....	80
Graf 28: Prisotnost spodbud s strani strokovnih delavcev k vpisu romskih učencev v srednjo šolo.....	80
Graf 29: Vključevanje romske kulture in jezika v pouk.....	81
Graf 30: Število romskih otrok, ki ima odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.....	83
Graf 31: Šola bi morala romskim učencem zagotavljati pouk slovenščine kot tujega/drugega jezika.....	84
Graf 32: Romskim učencem bi morali zagotoviti jezikovne prilagoditve in/ali romskega pomočnika pri ocenjevanju	84
Graf 33: Romskim učencem bi morali tako učitelji kot tudi svetovalni delavci nuditi pomoč in podporo (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.), če bi jo romski učenci potrebovali	85
Graf 34: Učitelji (razredni in predmetni učitelji) na šoli bi morali na roditeljske sestanke in govorilne ure vabiti starše romskih otrok enako pogosto kot starše neromskih otrok.....	85
Graf 35: Strokovni delavci na šoli bi morali sodelovati tudi z zunanjimi organizacijami in institucijami, da bi romskim učencem zagotovili pomoč in podporo, ki je najbolj primerna za romske učence	86
Graf 36: Podpora in pomoč staršem	87
Graf 37: Krepitev zaupanja med starši in šolo.....	87
Graf 38: Skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij.....	88

1. TEORETIČNI UVOD

Osrednja tema mojega magistrskega dela sta izobraževanje romskih otrok in delo strokovnih delavcev z romskimi otroki ter njihovimi starši. V magistrskem delu bom najprej spregovorila o Romih in romskih družinah, o družbenem položaju Romov, nekaj tudi o regionalnih razlikah med Romi v Sloveniji, nato sledi poglavje o izobraževanju Romov, zakonskih regulacijah na področju izobraževanja za Rome, ovirah na področju izobraževanja in strategijah za uspešno vključevanje romskih otrok v šole ter o društvih in programih za vključevanje Romov. Na koncu sledita še poglavje o vlogi socialnega dela pri izobraževanju in socialnem vključevanju Romov ter poglavje o šolskem svetovalnem delu.

1.1. Romi

Romi že od nekdaj veljajo za brezdomce in popotnike. Vse odkar so zapustili svojo pradomovino Pandžab v Indiji, so odrinjeni na obrobje družbe (Tancer, 1994). Podobno o Romih piše Hrženjak (2002, str. 87), in sicer pravi, da so bili Romi skozi zgodovino vedno in povsod odrinjeni na obrobje družbenega življenja, prav tako se to še vedno dogaja. Opozori tudi na intenziteto tega, in sicer se dogaja to, da se nam zdi samoumevno, da so Romi praviloma revni, nezaposleni, brez ustreznih bivališč in brez možnosti izobraževanja.

Že zgodaj, ko so indijski nomadi v 11. stoletju začeli naseljevati Evropo, so dobili ime Cigani (Tancer, 1994). Nekateri pravijo, da začetki preseljevanja Romov sodijo celo že v 10. stoletje. Pisni viri o prihodu in naselitvi Romov pa sicer večinoma segajo v 14. in 15. stoletje (zapisi iz Nemčije, Francije, Italije, Španije in Rusije) (Klopčič, 2004, str. 28). O izvoru in razlogih za odseljevanje iz matičnih krajev obstajajo številni miti in legende, ki so se skozi zgodovino med Romi ohranjali le kot ustno izročilo (Klopčič, 2004, str. 5). Sprva so evropski predniki mislili, da so priseljenci prihajali le začasno, zato jih ni zanimala preteklost teh skupin. Strokovnjaki so začeli kazati zanimanje za Rome, ko so bili že stoletja naseljeni v Evropi. Ugotovitve takratnih raziskovalcev so temeljile na pričevanju tega ljudstva, ki naj bi Egipt zapustila zaradi neodpuščenega greha. Kasneje so ugotovili, da ta pričevanja nimajo znanstvene podlage in da izvor Romov sega v 17. stoletje v Indijo (Štrukelj, 1980). Klopčič (2004, str. 9) piše tudi, da je ena skupina Romov prišla preko Irana, nekateri preko Armenije ali preko Egipta v Grčijo. Pred prihodom v Evropo naj bi večina predstavnikov tega ljudstva bivala v krajih, ki so se pogosto imenovali Mali Egipt.

Skozi zgodovino so se Romi naselili po vsem svetu in so brez lastne države, povezujeta pa jih samo jezik in kultura (Tancer, 1994). Način življenja Romov je bil že ob prihodu v Evropo bistveno drugačen od življenja drugih evropskih ljudstev (Klopčič, 2004, str. 6). Razlike in razslojenost pa so se pojavljale tudi znotraj romske skupnosti. Kljub nekim razlikam in razslojenosti znotraj romske skupnosti se je pri Romih ohranjal vrednostni sistem, ki tvori posebno zaključeno celoto nezapisanih pravil, običajev in izročila. Ena takih značilnosti je močna navezanost na družino in ljubezen do otrok (Klopčič, 2004, str. 6).

Poleg razlik v družbenem in premoženjskem statusu, načinu življenja, veri in jeziku, so se Romi delili tudi na tri glavne skupine: Romi, Sinti in Kale(s), poznamo pa tudi delitve po plemenski pripadnosti, in sicer: Kalderaši, Lovari, Beaši itd., nekatera imena pa so povezana tudi s poklici, ki jih je v zgodovini opravljala posamezna skupina (npr. koritarji, ursari, čergari). Najbolj pogosti tradicionalni poklici Romov so kovaštvo, preprodaja konj, brušenje nožev in drugih rezil, godbeništvo, kotlarstvo, nastopanje na sejnih ipd. (Klopčič, 2004, str. 9–10).

V Londonu leta 1971 je bil organiziran prvi kongres Romov, kjer so opozorili nase in na probleme, ustanovljena je bila Mednarodna romska organizacija, sprejeli so himno, zastavo in grb romske skupnosti. Poleg tega pa so določili tudi, da se poenoti poimenovanje te skupnosti z besedo Rom. To besedo zasledimo v vseh evropskih romskih slovarjih in pomeni človek, množina besede Rom, pa pomeni ljudje (Tancer, 1994). Gre torej za Rome ali »Cigane«? V različnih literaturah lahko zasledimo različne interpretacije izvora imena Cigan, piše Klopčič (2004, str. 9). Najpogosteje se v razlagah kot izvirna beseda navaja Atsinganos, ki pomeni »nedotakljiv«, iz tega pa so v različnih jezikih nastale izpeljanke, npr. Tsigan (Bolgarija), Cigan (Slovenija), Zingari (Italija) itd. (Klopčič, 2004, str. 9). Terenske raziskave, kjer avtohtono in tradicionalno prebivajo Romi in Sinti, odkrivajo nova spoznanja, ki opravičujejo in revivizirajo klasičen termin »Cigan«. Pomembna ugotovitev je tudi, da slovenska ustava ne sledi tradicionalnemu nazivu »Cigan«, ker ga razume v slabšalnem pomenu. Čeprav Romi, tako slovenski kot evropski, še vedno uporabljajo star naziv Cigan (DiRicchardi, 2012, str. 7-8). V Evropi je ime Cigan razširjeno že stoletja v vseh jezikih in narodih z izjemo Nemčije, ki te ljudi imenuje Sinti. V 18. stoletju je obveljala prepoved imena Cigan, vpeljali so ime "novi naseljenci" (Štrukelj, 1980). Klopčič (2004, str. 9) piše tudi, da so Romi ob prihodu v Evropo pogosto omenjali, da prihajajo iz Egipta, zato so jih poimenovali tudi »Egipčani«, »Egiptarji« in »Jedjupi«. Ker so Romi v nekaterih državah zahodne Evrope ohranili nomadski način življenja, se v strokovni literaturi uporablja izraz Romi/Cigani/Potujoči (Klopčič, 2004, str. 13).

Moderna znanstvena etnološka, sociološka, antropološka in molekularno – biološka spoznanja vodijo v teoretske smeri, da med Rome izključno prištevamo samo tiste Rome, ki so se iz »matične domovine« Indije Evropo poselili po tako imenovani »balkanski poti«. Danes se med romskimi skupinami in znanstveniki odpirajo vprašanja (ne)upravičenosti zavračanja klasičnega modela imenovanja Cigan, saj nekatere romske skupine v Evropi (Bojari, Valči, Kale, Manuši, Jeniši, Cigani, Giptarji, med njimi tudi Sinti) ne sprejemajo naziva Rom, niti se z Romi ne želijo identificirati (DiRicchardi, 2012, str. 7).

Hrženjak (2002, str. 87) pravi, da v Evropi živi nekje 10 do 12 milijonov Romov, je pa točno število težko ugotoviti, predvsem zaradi njihovega nomadskega načina življenja ter tudi zato, ker se ob popisih prebivalstva ne opredeljujejo kot pripadniki romske skupnosti. Po podatkih, ki jih navaja Klopčič (2004, str. 12) se število Romov v Evropi giblje med 10 do 15 milijonov.

V državah Vzhodne in Jugovzhodne Evrope živi večina stalno naseljenih Romov v Evropi, piše Klopčič (2004, str. 13), poleg tega so v teh državah večinoma sprejeli posebne programe za integracijo Romov in izboljšanje njihovega položaja. To je bila tudi ena od zahtev mednarodne skupnosti, predvsem Evropske unije, v postopkih preverjanja dosežene ravni uresničevanja človekovih pravic.

1.1.1. Romi v Sloveniji

V Sloveniji najstarejši vir, ki omenja naseljevanje Romov v Slovenijo, zasledimo v 14. stoletju. V 17., zlasti pa v 18. stoletju so zapisi o Romih v Sloveniji precej bolj pogosti in kažejo na razširjenost Romov na slovenskem ozemlju. Že v takratnem obdobju lahko govorimo o romski problematiki, saj obstajajo različne okrožnice in ukazi takratne avstrijske vlade, s katerimi so preganjali Rome na Slovenskem (Štrukelj, 1991). Danes so Romi po Ustavi Republike Slovenije zaščiteni manjšina (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62).

Demografski popisi prebivalstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni kažejo na postopno zmanjševanje opredeljenih Slovencev v celotnem prebivalstvu Republike Slovenije (Klopčič, 2007, str. 125). V popisu prebivalstva iz leta 2002, se je 3.246 prebivalcev Slovenije po narodni pripadnosti opredelilo za Rome (Statistični urad Republike Slovenije, b. d.). Pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport v Nacionalnem programu ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021-2030 (2021, str. 11) pišejo, da v skladu z veljavno zakonodajo na področju varstva osebnih podatkov ni mogoče uradno zbirati podatkov na podlagi narodne oz. etnične pripadnosti, zato v Sloveniji ne zbirajo podatkov o pripadnikih romske skupnosti. Kljub

temu je bilo v zadnjem desetletju izvedenih nekaj raziskav, s katerimi so poskušali pridobiti podatke o pripadnikih romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji.

Hrženjak (2002, str. 88) opozarja, da romska populacija v Sloveniji ni homogena in se Romi, po pripravljenosti za integracijo v slovensko družbo in po že doseženi stopnji integracije, med seboj zelo razlikujejo. Omeni, da je integracija mogoča, če je na obeh straneh ustrezna pripravljenost zanjo, in da bi se lahko od že integriranih romskih družin naučili veliko koristnega, kar bi prispevalo k uspešnejšemu delu z romskimi otroki v vrtcih in šolah. Peček (kot navedeno v Marovič, 2010, str. 269) pravi podobno, in sicer, da romski svet ni le en svet, temveč je bistveno pogojen z odnosom, ki ga uspe vzpostaviti romski in večinski skupnosti. Podobno piše tudi Zavratnik Zimic (2000, str. 840), in sicer pravi, da so med Romi precejšnje razlike, zato prihaja do različnih stopenj integriranosti Romov v okolje oz. Romi različno vztrajajo pri avtohtonih tradicijah. Poleg tega je specifičnost Romov, ki je zajeta v njihovi kulturni biti, z marsikaterega vidika 'problematična', ker je v nasprotju z modernimi integrativnimi mehanizmi oz. njihovim imperativom 'redno' in 'točno' (hoditi na delo, v šolo itd.) (Zavratnik Zimic, 2000, str. 840).

1.1.1.1. Družbeni položaj Romov v Republiki Sloveniji

Klopčič (2007, str. 89) piše, da Romi zaradi zgodovinskih okoliščin in odklanjanja večinskega prebivalstva živijo v neugodnih socialnih razmerah ter so še vedno marginalizirani in izpostavljeni številnim predsodkom. Ravno zaradi tega so Romi v dokumentih še vedno obravnavani kot socialno ogrožena oz. ranljiva skupina, ki ji mora družba zagotoviti možnosti, da se bo lahko vključevala v družbo.

O socialni izključenosti govorimo, ko je posamezniku otežen ali onemogočen dostop do možnosti, ki jih imajo drugi. Posebna pozornost do manjšin je nujna v tistih situacijah, ko se manjšine drži status manjvrednih oz. ko je manjšinska skupnost izključena (Urh, 2005, str. 59).

Socialna izključenost Romov v Sloveniji se kaže na več področjih vsakdanjega življenja, še posebej z distribucijskega (dostop do trga dela oz. dohodek, nimajo pogajalske moči na trgu dela) in relacijskega vidika (participacija, politične pravice, družbeni status, nimajo družbenopolitične moči itd.) (Zavratnik Zimic, kot navedeno v Urh, 2005, str. 59 in Urh, 2005, str. 61). Položaj Romov v Sloveniji tako kaže na njihovo družbeno šibkost (Urh, 2005, str. 61).

Socialni status pripadnikov romske skupnosti je v večini nižji od socialnega statusa drugih skupnosti. Pripadniki romske skupnosti so v večini na dnu socialne lestvice (glede na

zaposlitveni položaj, zaželeni sosedi itd.). Največja izključenost romskega prebivalstva pa se kaže na področju enakega dostopa do zaposlovanja in izobraževanja (Urh, 2005, str. 60), poleg tega so Romi kot manjšina izpostavljeni večkratni diskriminaciji in izključevanju v skoraj vseh evropskih državah (Baranja idr., 2010, str. 120).

Ustava RS (1991) v členih 49., 57., 64. in 78. omenja zagotavljanje enakih možnosti izobraževanja, primerne stanovanja in dostopa do zaposlitve, ki so dostopne vsem državljanom in tudi pripadnikom narodnih manjšin.

V Republiki Sloveniji pa imata zaščitene manjšinske pravice le italijanska in madžarska manjšina, Romi pa imajo status etnične skupnosti, zato je njihov položaj enak položaju neromskih prebivalcev RS in Romom ne priznava specifičnega družbenega položaja (Urh, 2005, str. 59).

Antidiskriminacijski ukrepi bi tako s posebnimi pravicami Romom zagotovili enak položaj in uredili področje zaščite pravic narodnih manjšin, s čimer bi lahko posamezniki in skupnosti ohranili svoje specifičnosti in bi se izognili prisilni asimilaciji v večinsko družbo (Urh, 2005, str. 59).

V šestem periodičnem poročilu vlade Republike Slovenije o izvajanju okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin v Republiki Sloveniji (2023) pišejo, da se je Rome, kot skupino z visokim tveganjem za socialno izključenost, nagovarjalo v okviru petih večgeneracijskih centrov, delujočih na območjih, kjer živijo Romi: Dolenjska, Bela krajina, Pomurje, Posavje in širše območje Ljubljanske kotline. Romi so se z namenom večje integracije udeleževali različnih aktivnosti za razvijanje kompetenc, nekatere vsebine so bile usmerjene tudi na krepitev socialne vključenosti romskih družin, zlasti otrok in mladostnikov. Večgeneracijski centri so v okviru svojih projektov izvajali tudi tematske delavnice (spolnost in zaščita, nega otroka, pomen šolanja, vloga matere, odgovorno starševstvo) za romske starše. Delavnic so se udeleževale predvsem ženske. Organizirali so tudi pogovorne skupine za romske starše, izvajali počitniške delavnice in učno pomoč za otroke in mlade, delavnice bralne pismenosti za romske otroke in starše, delavnice finančne pismenosti, delavnice za spodbujanje razvoja veščin vsakdanjega življenja, usposabljanje za iskanje zaposlitve itd. Za pripadnike romske skupnosti so izvajali tudi neformalno druženje in individualna svetovanja.

1.1.1.2. Področja poselitve

Romsko prebivalstvo naj bi na ozemlje Slovenije prišlo v 14. stoletju, čemur pričajo pisni viri (Kleibencetl, 2004, str. 17). Naseljevanje Romov na slovenskem ozemlju, kakršnega poznamo danes, je potekalo v treh smereh. Predniki prekmurskih Romov so prišli preko madžarskega ozemlja, na Gorenjsko so prihajali predvsem iz Nemčije in Avstrije, dolensko-belokranjska skupina Romov pa je prišla predvsem iz Bosne preko Hrvaške. Tako ločujemo tri romske skupnosti v Sloveniji; dolenske, prekmurske in gorenjske Rome (Tancer, 1994). Zdravec (kot navedeno v Kleibencetl, 2004, str. 17) piše, da so se Romi začeli naseljevati na območje ob državni meji z Avstrijo, Hrvaško in Madžarsko v 17. in 18. stoletju. Tako kot drugod po Evropi so se Romi tudi na območju Slovenije, naseljevali predvsem na obrobja vasi in naselij, nekateri pa so ohranili nomadski način življenja in so se selili iz kraja v kraj na določenem območju (Kleibencetl, 2004, str. 18).

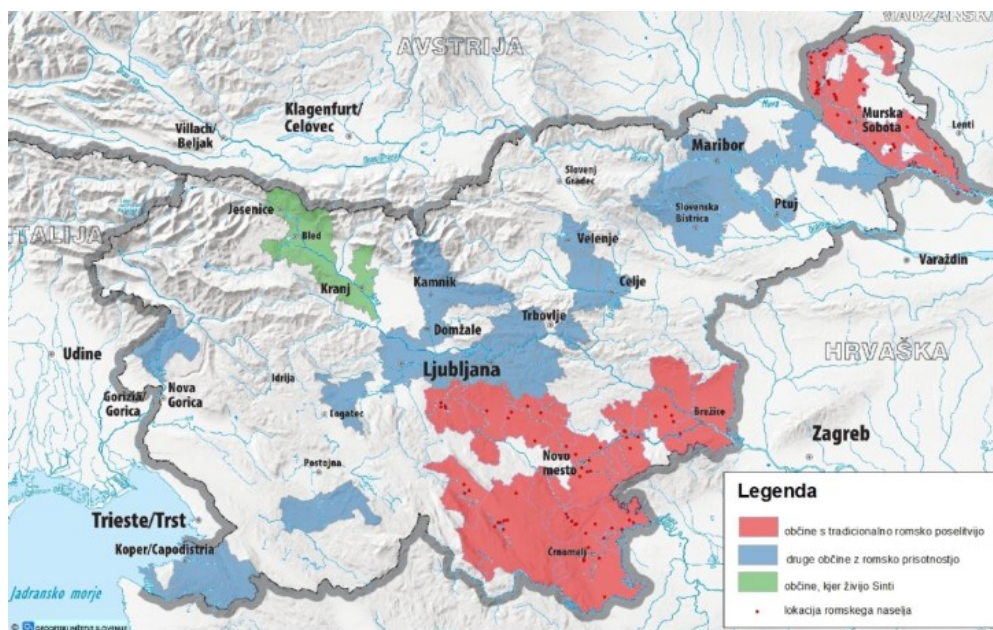
Romi v Sloveniji so danes v večini tradicionalno naseljeni, predvsem na območju Prekmurja, Dolenjske in Bele krajine ter na Gorenjskem (Kleibencetl, 2004, str. 17).

Točnih podatkov o poseljenosti romskega prebivalstva v Sloveniji nimamo. Na podlagi informacij centrov za socialno delo in šol, kjer Romi obiskujejo pouk, lahko domnevamo, da v Sloveniji prebiva med 7.000 in 12.000 Romov, po uradnih podatkih pa precej manj, 3.246 oz. 0,2 % Romov (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS, 2004). Največ Romov živi v Prekmurju, na Dolenjskem, v Posavju in v Beli krajini. Ostali netradicionalno naseljeni Romi pa živijo tudi v večjih slovenskih mestih, npr. v Ljubljani, Mariboru, Celju, Velenju in na Jesenicah (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62). Romi, ki so se priselili iz držav nekdanje Jugoslavije v večini živijo v večjih industrijskih središčih, kot so Maribor, Velenje in Ljubljana (Klopčič, 2007, str. 126), Kleibencetl (2004, str. 17) pa poleg Maribora in Velenja omenja tudi Jesenice.

Kraji, kjer živi največ uradno opredeljenih Romov, so: Maribor (613), Novo mesto (562), Murska Sobota (439), Ljubljana (218), Puconci (137), Kočevje (127), Šentjernej (98) itd. Po podatkih iz leta 2006, naj bi v Mestni občini Novo mesto v sedmih romskih naseljih in v treh občinskih najemnih stanovanjih živelo 757 Romov (Cigler, 2006, str. 46). Vendar pa imajo Centri za socialno delo drugačne podatke, in sicer naj bi bilo samo na območju Dolenjske regije prijavljenih 2246 Romov, ki dobivajo socialno podporo (Kleibencetl, 2004, str. 17).

Večji del Romov v Sloveniji še danes živi v izoliranih naseljih na obrobju vaških in mestnih naselij (Klopčič, 2007, str. 126). Na nekaterih območjih Slovenije so življenjske razmere Romov precej skrb vzbujajoče, saj v romskih naseljih ni osnovnih pogojev za dostojno življenje

(ni tekoče vode, ogrevanja in sanitarij) (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62). Kleibencetl (2004, str. 108) piše o stanovanjskih problemih v Mestni občini Murska Sobota, kjer se čutijo razlike v urejenosti naselij, kar pa je v večini odvisno predvsem od posameznih romskih skupnosti. Poleg tega so romska naselja v Mestni občini Novo mesto zgrajena večinoma brez ustrezne dokumentacije in dovoljenj (Cigler, 2006, str. 46).

Slika 1: Zemljevid poseljenosti Romov v Republiki Sloveniji

Vir: Svet romske skupnosti Republike Slovenije, b. d. a

	Narodno opredeljeni Romi
SLOVENIJA	3.246
Pomurska	989
Podravska	712
Koroška	3
Savinjska	40
Zasavska	14
Spodnjeposavska	79
Jugovzhodna Slovenija	1.074
Osrednjeslovenska	262
Gorenjska	49
Notranjsko-kraška	4
Goriška	14
Obalno-kraška	6

Slika 2: Popis iz l. 2002: Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome, prikaz po statističnih regijah ter za celotno Slovenijo

Vir: Statistični urad RS, b. d.

Slika 3: Romska naselja v Prekmurju

Vir: Kleibencetl, 2004, str. 134.

1.1.1.3. Regionalne razlike

Analiza demografskih podatkov popisa v Republiki Sloveniji prikazuje razlike v položaju romske skupnosti v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini, v Posavju in v drugih večjih industrijskih središčih (Klopčič, 2007, str. 141).

Med Romi in Rominjami na Dolenjskem, v Posavju in v Beli krajini izstopa izrazito nizka izobrazbena struktura ter sorazmerno visoko število nepismenih oseb in oseb, ki nimajo dokončane osnovne šole. Poleg tega je romsko prebivalstvo v preteklosti opravljalo poklice, kot so drobilci kamna v kamnolomih, vzdrževalci cest ipd., ki pa so v večini že izumrli. Romsko prebivalstvo je tako izgubilo zaposlitev, saj bi se za novejšje poklice na trgu dela morali dokvalificirati (Klopčič, 2007, str. 141).

Med Romi in Rominjami v Prekmurju pa je najvišje število upokojencev, kar kot pravi Klopčič (2007, str. 141) nakazuje na to, da se je romsko prebivalstvo že pred časom uspešno zaposlovalo. Čeprav veljajo Romi, ki živijo v Prekmurju, za bolj asimilirane, Kleibencetl (2004, str. 107) opozarja na problem zaposlovanja v Prekmurju, ki sega že v čas prvih naselitev Romov na to območje. Z razvojem industrije so se sicer odprla tudi nova delovna mesta, vendar romsko prebivalstvo ni bilo usposobljeno za opravljanje le teh.

Podobno je na območju Mestne občine Novo mesto, kjer večina odraslega romskega prebivalstva ni izobražena, kar jim onemogoča pridobitev redne zaposlitve. Romsko prebivalstvo je tako odvisno od priložnostnih del in denarne socialne pomoči ter od lastne iznajdljivosti (Cigler, 2006, str. 46).

Za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v večjih industrijskih središčih (Maribor, Ljubljana itd.), je značilno, da imajo višjo stopnjo izobrazbe in da se ne razlikujejo bistveno od večinskega prebivalstva. Največji del med njimi so t. i. »neavtohtoni Romi«, ki so se preselili iz držav nekdanje Jugoslavije (Klopčič, 2007, str. 142). Izobrazbena raven mladih Romov v Mestni občini Murska Sobota se izboljšuje, veliko Romov konča srednjo in višjo ali visoko šolo, kljub temu pa je osip v višjih razredih osnovne šole še vedno velik (Kleibencetl, 2004, str. 107). Občina Murska Sobota vsem Romom omogoča enake možnosti izobraževanja, že od predšolske vzgoje naprej, vključno s šolskimi prevozi in prehrano, piše Kleibencetl (2004, str. 107).

1.1.2. Romske družine in njihovi otroci

Družina je za večino Romov »temeljna socialna norma«, kar pomeni, da naredijo vse, da živijo v primarni in sekundarni družini, da ohranjajo njeno kontinuiteto, si med seboj pomagajo, se vračajo v družino ter medsebojno skrbijo za člane. Družina ima za romske ženske in moške varovalni učinek, hkrati pa je lahko za mnoge tudi prostor nasilja in zlorab. Tako kot je za veliko Neromov družina edina skupnost, ki jo imajo, to velja tudi za Rome in Rominje. Zato se v družino vračajo in jo ohranjajo, ne glede na njene zlorablajoče plati (Zaviršek idr., 2019, str. 19).

Družinske strukture znotraj romskega prebivalstva so ponavadi podporne in tesno povezane. Ta struktura daje Romom in Rominjam številne psihološke koristi (praktična podpora in varnost). Prosocialno vedenje, ki vključuje pripravljenost deliti z drugimi, ustrežljivost in upoštevanje čustev drugih, je pri romskih otrocih večje kot pri neromskih otrocih. Čeprav so to pozitivne posledice dinamike romske družine, ima romska družina lahko tudi negativne učinke, kot so npr. nevarne življenjske razmere in socialna diskriminacija (Lee idr., 2014, str. 1–2).

Socializacija pri Romih in Rominjah poteka v sklopu razširjene družinske mreže, ki romskim otrokom nudi tako čustveno kot tudi fizično podporo (Smith, 1997, str. 243).

Otroci so v vseh družinah simbol razvoja, pišejo Zaviršek idr. (2019, str. 19–20). Otroci so tako prihodnost kot preteklost, spodbuda za osebne spremembe in točka ideoloških in medosebnih

sporov. Enako kot v večini neromskih družin imajo tudi v romskih družinah otroci izjemen pomen, za starše predstavljajo vir veselja, ponosa in upanje, da bodo, ko odrastejo, vir ekonomskega blagostanja staršev. Romski starši so pogosto zelo zaščitniški do svojih otrok (Baranja, kot navedeno v Zaviršek idr., 2019, str. 20). Romski otroci so pogosto deležni predsodkov. Predvsem romski dečki so včasih demonizirani kot naklepno nasilni in nevarni. Idealizirana podoba otroka se poruši in preide v svoje nasprotje, dečki pa tako postanejo podobni otrokom migrantov. Vidi se jih kot tuje, neotroke, kot teroristično grožnjo in nevarnost samo po sebi (Zaviršek idr., 2019, str. 20).

1.1.3. Predsodki, rasizem in diskriminacija Romov

Čeprav so Romi največja manjšinska skupina v Evropi, so pogosto tarča nestrpnosti večinskega prebivalstva in rasizma. Diskriminacija romskega prebivalstva izhaja iz vzpona nacionalizma v 16. stoletju (Lee idr., 2014, str. 1), Macura-Milovanović (2006, str. 28) zgodovino romskega prebivalstva opisuje kot zgodovino rasizma in diskriminacije do Romov, ki sta se pojavila že v 15. stoletju. Vidimo lahko, da so Romi že stoletja deležni zatiranja in diskriminacije na podlagi njihove etnične pripadnosti in kulture. Romi so žrtve diskriminacije na številnih področjih življenja (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62). Zaradi tega so postali ena najbolj socialno izključenih in marginaliziranih skupin v Evropi (Lee idr., 2014, str. 1).

Claveria in Alonso (kot navedeno v Macura-Milovanović, 2006, str. 28) pravita, da so k diskriminaciji Romov pripomogli številni dejavniki: temnejša polt, način življenja, strah pred tistim, kar so ljudje doživljali kot tuje in nesprejemljivo ali nevarno za lastno kulturo.

Romi so bili deležni tudi suženjstva, ki je obstajalo že v 15. stoletju na Madžarskem, kasneje tudi v 18. stoletju v Rusiji, odpravljeno pa je bilo v Romuniji v 19. stoletju, vendar Romi takrat niso bili deležni nobene pomoči, ki bi jim omogočila vključitev v družbo (Macura-Milovanović, 2006, str. 28). Tudi Klopčič (2004, str. 6) piše, da so bili mnogi Romi na najnižji stopnji družbene hierarhije, veliko jih je bilo tudi sužnjev. Predvsem na območju današnje Romunije in Moldavije so Romi do leta 1856 živeli v suženjstvu.

1.1.3.1. Diskriminatorni diskurz o Romih

Diskriminatorni diskurz o Romih pomeni, da se pri govorjenju o Romih s posebnimi tehnikami stereotipizacije in posploševanja osredotočamo na posamezne negativne značilnosti Romov, npr. kulturna različnost, neprilagojenost, odklonskost ali ogrožanje večinskega prebivalstva

(Hrženjak, 2002, str. 88). Najbolj izraziti stereotipi slovenskega prebivalstva o Romih izhajajo ravno iz predpostavke, da so Romi popolnoma drugačni od neromskega prebivalstva, njihova drugačnost pa je tako samoumevna, da je ni treba pojasnjevati. Romi so »že po naravi« drugačni od nas, so storilci kriminalnih dejanj, so agresivni in nevarni ter kradejo, poleg tega so nedelavni in leni, ter živijo od socialne pomoči (Hrženjak, 2002, str. 88). Hrženjak (2002, str. 88–89) opozarja na pomanjkljivosti take stereotipne podobe, in sicer pravi, da v njej Romi ne nastopajo kot konkretni posamezniki, ampak se posameznike ocenjuje na podlagi lastnosti, ki jih romskemu prebivalstvu pripisuje večina. Poleg tega ta podoba deli svet na: »oni, zli Rome in mi, dobri Slovenci« ter kot naravne in univerzalne lastnosti opredeljuje tiste, ki so skonstruirane kulturno in nastopajo posamično.

Urh (2005, str. 65–66) omenja, da ima poleg osebnega rasizma velik vpliv tudi institucionalni rasizem, ki ga organizacije premagujejo z antirasistično politiko in z razvojem strategij za njeno uveljavljanje, z odpravljanjem rutine in praks, ki spodbujajo in ohranjajo položaj izključenosti Romov. Poleg tega pravi, da je varstvo manjšin in prizadevanje za ohranitev njihovih kulturnih posebnosti tudi sinonim za toleranco, pravico do različnosti in za človekovo svobodo in pravice.

1.1.3.2. Anticiganizem

Mednarodna zveza za spomin na holokavst (IHRA) je na podlagi razprav in predlogov strokovnjakov za romska vprašanja iz držav članic, oktobra 2020 sprejela delovno definicijo anticiganizma. Pri oblikovanju definicije anticiganizma so sodelovali tudi člani slovenski strokovnjaki delegacije pri IHRA ter predstavniki romske skupnosti v Sloveniji (Ministrstvo za zunanje zadeve, 2023). Urh (2003, str. 160) anticiganizem v besedilu opredeljuje kot etnično sovraštvo do Romov skozi stoletja, pri čemer navaja, da bi lahko iskali vzporednice z antisemitizmom in ksenofobijo, kar se je v praksi najmočneje izražalo med 2. svetovno vojno. Ian Hancock (kot navedeno v Urh, 2003, str. 160) s pojmom "anticiganizem" označuje vsakršno sovraštvo do Romov skozi čas.

Anticiganizem obstaja že stoletja in je bil glavni element v politikah preganjanja in uničevanja, ki so jih proti Romom izvajali nacistična Nemčija, fašistični in skrajni nacionalistični partnerji ter drugi, ki so sodelovali pri teh zločinih. Kljub temu pa se anticiganizem ni začel z nacizmom in se ni končal z njegovim koncem, temveč ostaja osrednji element zločinov, zagrešenih nad Romi (Ministrstvo za zunanje zadeve, 2023).

Anticiganizem se je in se še vedno izkazuje skozi dejanja in izrazoslovje posameznikov ter tudi skozi institucionalne politike in prakse, ki spodbujajo izključevanje, fizično nasilje, omalovaževanje romskih kultur in življenjskih slogov ter sovražni govor proti Romom in drugim posameznikom in skupinam, ki so bili v času nacizma in so še danes označeni za »cigane« ter so zaradi tega stigmatizirani ali preganjani. Vse to vodi v obravnavanje Romov kot družbi tuje skupine in povezovanje njenih pripadnikov s slabšalnimi stereotipi in izkrivljenimi podobami, ki predstavljajo posebno obliko rasizma (Ministrstvo za zunanje zadeve, 2023).

Anticiganizem je, kot pravijo pri Ministrstvu za zunanje zadeve (2023), večplasten pojav, ki ga družba in politika na široko sprejemata. Poleg tega je tudi ključna ovira, ki onemogoča vključevanje Romov v širšo družbo in jim preprečuje, da bi uživali enake pravice, imeli enake priložnosti ter da bi imeli možnost enakopravno sodelovati v pridobitnih gospodarskih dejavnostih.

Da bi bolje razumeli Rome in njihovo kulturo, ki jo nosijo s seboj, je nujno potrebno poznati vsaj delček zgodovine-od kje prihajajo, kam so se naseljevali, s kakšnimi izzivi (zavračanjem in diskriminacijo) so se in se še vedno srečujejo. V poglavju 1.1. sem z namenom, da bi bolje razumeli romske družine in njihov način vključevanja v izobraževalni sistem, na kratko predstavila romsko zgodovino in njihov položaj v družbi.

1.2. Izobraževanje romskih otrok

Romski narod je »politični, kulturni in socialni simbol, skozi katerega je svet razdeljen na dve sferi – Rome in Nerome oz. Civile« (Smith, kot navedeno v Marovič, 2010, str. 270). Povsod po svetu so Romi velik izziv (Macura Milovanović, kot navedeno v Marovič, 2010, str. 270), tako pri zagotavljanju človekovih pravic kot tudi pravic do izobraževanja in zaposlovanja. Marovič (2010, str. 270) pravi, da povsod po svetu najdemo romske otroke, ki se nikoli niso šolali ter romske otroke, ki šolo prenehajo obiskovati še pred koncem obveznega šolanja in imajo slabši učni uspeh. Tudi Kleibencetl (2004, str. 20) opozarja na to, da je tako kot v drugih evropskih državah, tudi pri nas možno opaziti velik osip romskih otrok zlasti v višjih razredih osnovne šole in slabšo šolsko uspešnost romskih otrok, ki je posledica revščine, neurejenih bivalnih in socialnih razmer, pomanjkanja motivacije in spodbud znotraj romske skupnosti. Pogosto se kot razlog za to omenja tudi neznanje slovenskega jezika in različnost kulturnih in komunikacijskih vzorcev.

Zaviršek idr. (2019, str. 41) pravijo, da ima večina prebivalstva dokončano osnovno šolo, okoli 85 odstotkov ljudi ima opravljeno tudi srednjo šolo. Med mladimi Rominjami in Romi pa je obratno: okoli dve tretjini nimata dokončane osnovne šole (manj žensk kot moških) in zelo malo je takih, ki končajo srednjo in višjo ali visoko šolo. Bešter in Pirc (2022, str. 35) sta v svoji raziskavi ugotovila, da je delež romskih učencev, ki uspešno zaključijo razred, z vsakim višjim razredom nižji.

Stropnik (kot navedeno v Zaviršek idr., 2019, str. 41) pravi, da ima približno 30 odstotkov romskih otrok pred vstopom v osnovno šolo pomanjkljivo znanje slovenščine, poleg tega omenja, da je šolski uspeh romskih otrok slab v osnovni šoli in da je na vseh stopnjah izobraževanja za njih značilen visok osip, še posebej je stopnja osipa visoka med romskimi deklicami, velik delež romskih otrok pa izobraževanje zaključijo po 5. ali 6. razredu osnovne šole. Izstop romskih učencev iz šolskega sistema že v osnovni šoli je zelo velik. V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v RS (2004, str. 5) so kot osnovno težavo poudarjali neznanje slovenskega jezika, poleg tega pa še izostajanje od pouka in učno neuspešnost. V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v RS za obdobje 2021–2030 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 7) pravijo, da sta najpomembnejša uspeha povečano zaupanje romske skupnosti v dejavnosti predšolske vzgoje in osnovnošolskega izobraževanja ter bolj pozitiven odnos Romov do izobraževanja kot vrednote. Kot ključni se je izkazal ukrep zgodnjega vključevanja otrok v predšolsko vzgojo, ki omogoča krepitev jezikovnih in socializacijskih veščin in prispeva tudi k opolnomočenju staršev pri spodbujanju otrokovega razvoja.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2021, str. 15–16), po obiskih vrtcev in osnovnih šol, ki jih obiskujejo romski otroci, ter pogovorih s pedagoškimi delavci, romskimi pomočniki in izvajalci na terenu, ugotavlja, da je izobrazbeni položaj pripadnikov romske skupnosti še vedno slabši v primerjavi z drugim prebivalstvom. Veliko otrok še vedno ne dokonča obveznega osnovnošolskega izobraževanja, še manj jih pridobi srednješolsko ali celo visokošolsko izobrazbo. Stanje se razlikuje glede na regije, najslabše je v jugovzhodni Sloveniji. Bešter in Pirc (2022, str. 5) na podlagi raziskave, ki sta jo opravila, pravita, da so nihanja deleža romskih učencev med posameznimi razredi manjša v SV Sloveniji, kar posredno kaže na večjo uspešnost oziroma boljšo vključenost tamkajšnjih romskih učencev v primerjavi z njihovimi vrstniki iz JV dela države.

Pri Unicefu (2011, str. 16) pišejo, da je pri izobraževanju Romov pomembno pogledati tudi dimenzijo spola. Stopnja vpisa romskih deklet v osnovno šolo je le 64 odstotkov, v primerjavi

s 96 odstotki neromskih deklet, ki živijo v skupnostih blizu Romov, ki živijo v podobnih socialno-ekonomskih razmerah. Tri četrtine Rominj ne konča osnovne šole, v primerjavi z eno petino žensk iz večinskih skupnosti. Poleg tega so pismenost in drugi kazalci slabši pri romskih dekletih kot fantih. Stopnja nepismenosti v jugovzhodni Evropi je 32-odstotna pri Rominjah, v primerjavi z 22-odstotno za Rome, ter 5-odstotna in 2-odstotna med neromskimi ženskami in neromskimi moškimi. V Albaniji je ena četrtnina Rominj nepismenih, in sicer je to več kot dvakrat več kot pri Romih. V Albaniji Rominje obiskujejo šolo povprečno 5,5 leta, Romi pa 8 let. Poleg tega se skoraj tretjina osnovnošolskih deklic iz teh skupnosti ne izobražuje, v primerjavi z 19 odstotki fantov.

Zaviršek idr. (2019, str. 41) pravijo, da za neromske deklice velja, da so v osnovni in srednji šoli uspešnejše kot dečki, ravno obratno pa velja za romske deklice, ki osnovno šolo končajo redkeje kot dečki. Bešter in Pirc v svoji raziskavi ugotavljata nasprotno. V raziskavi sta ugotovila, da se za Severovzhodno (SV) in Jugovzhodno (JV) regijo kaže, da so pri uspešnem zaključevanju 6. razreda učenske dosegale boljše rezultate. V SV Sloveniji je bilo med njimi 85 % takšnih, ki so uspešno zaključile 6. razred, glede na število vseh romskih učenk v 1. razredu pred 5. leti, kar je, kot pravita, več kot še enkrat večji delež od tistega pri romskih učencih v regiji. V JV Sloveniji pa so ti deleži manjši (pri dečkih dosegaajo slabo četrtno, pri dekletih pa 31,5 %) (Bešter in Pirc, 2022, str. 5).

Poleg tega sta v raziskavi pogledala tudi, kako je s ponavljanjem razredov. Bešter in Pirc (2022, str. 34) ugotavljata, da pri neromskih učencih ni bistvenih razlik med spoloma glede ponavljanja razredov, delež ponavljavcev pa je približno konstanten v vseh razredih in skozi vsa proučevana šolska leta. Pri romskih učencih pa prihaja do razlik, in sicer je delež ponavljavcev večinoma večji med fanti kot med dekleti, poleg tega delež ponavljavcev pri romskih učencih in učenkah pa precej močno niha, tako med razredi kot tudi med šolskimi leti.

O nepismenosti Romov piše tudi Urh (2005, str. 61–62), in sicer so pri terenskem raziskovanju med slovenskimi Romi opazili, da je veliko starejših Romov in Rominj nepismenih (ne razumejo pisnih obvestil, posledično se ne odzovejo na razna povabila it.) ter da imajo pogosto slabe izkušnje z zaposlenimi v uradnih birokratskih institucijah, posledično pa se soočajo z občutki strahu, so nezaupljivi in bolj previdni. Tudi pri sodelovanju s socialnimi delavci se pojavljajo izzivi, in sicer se soočajo z nerazumevanjem strokovnih besed. V okviru izobraževanja in opismenjevanja odraslih v Sloveniji potekajo posebni izobraževalni programi

za Rome, ki potrebujejo tečaje za osnovnošolsko izobraževanje, opismenjevanje ter poklicno usposabljanje (Kleibencetl, 2004, str. 21).

V Mestni občini Novo mesto odraslim, ki niso zaključili osnovnega šolanja, Razvojno izobraževalni center Novo mesto nudi program formalnega in neformalnega izobraževanja. S tem želijo izboljšati funkcionalna znanja in pismenost romskega prebivalstva. Mladi so se od leta 2005 naprej vključevali v program PUM (projektno učenje mladih), ki pa v Novem mestu že nekaj let ne deluje več.

Med primeri dobre prakse, ko romska skupnost tudi sama pripomore k vključevanju in napredku, je bil pred leti ustanovljen Romski akademski klub, v katerem so bili zbrani in v njem delujejo romski intelektualci. Ob tem velja poudariti tudi izjemno vlogo romskih pomočnikov (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 15). Romski pomočniki v vzgojno-izobraževalno okolje vstopajo kot zagovorniki inkluzije, pravičnosti in enakosti ter prispevajo k zmanjševanju predsodkov in stereotipov v šolskem okolju. Ključne naloge romskega pomočnika so pomoč otrokom pri premagovanju čustvenih in jezikovnih ovir, vzpostavljanje in vzdrževanje stikov s starši pri njihovi komunikaciji s strokovnimi delavci, sodelovanje s strokovnimi delavci pri aktivnostih, ki so namenjene boljši integraciji romskih otrok z neromskimi otroki, izvedba aktivnosti za otroke in njihove starše v okoljih, kjer živijo, ter promocija vzgoje in izobraževanja (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 8). Več o romskih pomočnikih sledi v točki 1.2.8.

1.2.1. Izobraževanje Romov v preteklosti in danes

Najpogostejša oblika vključevanja romskih učencev v osnovne šole pri nas so heterogeni oddelki, kjer se romski učenci vključeni v redne oddelke osnovnih šol. Romski učenci so tako ves čas med svojimi neromskimi vrstniki, učitelji pa imajo v takih primerih manj možnosti za individualizacijo oziroma je ta bolj otežena, predvsem v številčno večjih oddelkih (Škof, 1991 v Kovač Šebart in Krek 2003, str. 39).

Macura-Milovanović (2006, str. 20) piše, da na tisoče romskih otrok po vsej Evropi ni nikoli obiskovalo šole ter da bo po drugi strani, če ne bo prišlo do bistvenih sprememb v izobraževalni politiki, v sistemu in praksi, čez 4 do 5 let šolo zapustilo veliko tistih, ki zdaj hodijo v šolo.

Kleibencetl (2004, str. 107) navaja podatke za Mestno občino Murska Sobota, in sicer pravi, da je obisk osnovnošolskega pouka večji kot v preteklosti, poleg tega so romski učenci precej

uspešni tudi v srednji šoli. Kljub temu pa romski otroci, niti njihovi starši, ne pokažejo veliko zanimanja za šolanje, saj je vključevanje v delovno razmerje zanje polno težav, predvsem zaradi miselnosti delodajalcev, da so Romi manj primerni za delo. Tudi v Mestni občini Novo mesto so opazili, da se število otrok, ki redno obiskujejo osnovno šolo, povečuje (Cigler, 2006, str. 46).

Glede na novejša podatke, ki so navedeni v Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v RS za obdobje 2021–2030 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 25) kaže, da romski učenci, predvsem na območjih Dolenjske, Bele krajine in Posavja (pa tudi Prekmurja), ne obiskujejo redno pouka, poleg tega zaradi različnih dejavnikov in okoliščin velik delež romskih otrok ne zaključi osnovne šole oz. opusti šolanje nekje v petem ali šestem razredu osnovne šole, njihov učni uspeh pa je slabši v primerjavi z večinsko populacijo osnovnošolcev. Opazimo lahko, da se situacija glede (ne)rednega obiskovanja pouka romskih otrok v Sloveniji spreminja. Razlogi za pogosto odsotnost romskih otrok od pouka so zelo različni in tudi kompleksni, pravijo Bešter, Medvešek in Pirc (2016, str. 10). Razlogi so po eni strani povezani z osebnostnimi lastnostmi, vrednotami ter ambicijami vsakega otroka in njegove družine in hkrati s socialno-ekonomskim položajem družine, po drugi strani pa so povezani s pogoji, ki jih nudi šolsko okolje, npr. kako odprto in vključujoče je okolje do romskih otrok, kako se otroci v njem počutijo ter kakšne možnosti imajo, da bi uresničevali svoje potencialne (Bešter, Medvešek in Pirc, 2016, str. 10–11).

1.2.2. Zakonske regulacije pomoči pri šolanju romskih otrok

V Republiki Sloveniji imamo nekaj dokumentov, ki predpostavljajo cilje na področju vzgoje in izobraževanja ter smernice dela z romskimi otroki v vrtcih in šolah. Najnovejši dokument je Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 - *vzgoja in izobraževanje*, ki ga je pripravilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ). Več o Nacionalnem programu ukrepov Vlade RS za Rome sledi v naslednji točki. Prav tako so bila že v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 1996) sprejeta navodila za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome.

V Beli knjigi (Krek in Metljak, 2011, str. 85) so romski otroci omenjeni zgolj v kurikulumu za vrtce, in sicer piše, da je zlasti v zadnjih letih, moč v vrtčevskih kurikulumih (npr. Finska, Danska, Češka, Švedska, Norveška, Nizozemska in Estonija) prepoznati bolj jasno naravnost k ogroženim skupinam otrok, ki jo dosegajo ali s prilagojenimi kompenzacijskimi kurikuli (npr.

za otroke iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja) ali pa z dodatnimi cilji in vsebinami iz materinega jezika in jezika, v katerem potekajo dejavnosti v vrtcu za otroke priseljencev, romske otroke in otroke etničnih manjšin. Poleg tega so romski otroci omenjeni tudi v raziskavi Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj, Hočevar, Lepičnik Vodopivec in Turnšek (kot navedeno v Krek in Metljak, 2011, str 87–88), ki je bila izvedena v slovenskih vrtcih, in sicer navajajo, da se ravnatelji in starši strinjajo, da bi bilo potrebno za otroke iz drugih jezikovnih in kulturnih območij (za otroke priseljencev, begunce, otroke azilantov oz. prosilcev za azil in romske otroke), ki se vključujejo v vrtce v Sloveniji, zagotoviti poučevanje slovenščine.

Zakon o osnovni šoli (1996) v 9. členu (pravice romske skupnosti) omenja, da se osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi. Tudi *Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji* (2007) omenja izobraževanje romskih otrok, in sicer v 4. členu navaja, da Republika Slovenija ustvarja pogoje za vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja, zagotavlja pogoje za dvig izobrazbene ravni pripadnikov romske skupnosti in ustrezno štipendijsko politiko ter tudi spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika ter kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti.

Trudimo se torej za vključevanje Romov v vrtce, obvezno šolo in za njihovo integracijo v večinsko kulturo. Država namreč posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd. (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS, 2004, str. 5). Tudi Padovan (2006, str. 50) meni, da zaradi velikega družbenega prizadevanja v zadnjih desetletjih beležimo večje vključevanje romskih otrok v vrtec in šolo.

Že v Beli knjigi (2011, str. 28-29) je zapisano, da mora vzgoja slediti različnim splošnim ciljem vzgojno-izobraževalnega sistema. Izpostaviti je treba inkluzivnost in proces inkluzije otrok s posebnimi potrebami ter integracijo otrok, ki bi bili lahko izključeni zaradi etničnih, socialnih ali drugih razlik. Vzgoja in izobraževanje, ki sledita splošno sprejetim vrednotam in normam, kot so človekove pravice in dolžnosti, strpnost, spoštovanje, ki spodbuja solidarnost in medsebojno pomoč, skrb za okolje itd., podpirata tudi cilje inkluzije in integracije.

To je izrednega pomena tudi pri izobraževanju romskih otrok, ki so zaradi svoje različnosti in drugačnosti lahko pogosto izključeni. Poleg tega je pomembno, da se tako strokovni delavci kot tudi neromski otroci učimo strpnosti, medsebojne pomoči in sprejemanja, ki pomagajo k

uspešni integraciji in inkluziji romskih otrok v šole in vrtce. V Beli knjigi (2011, str. 29) je zapisano tudi, da je ena od nalog šole tudi to, da pri vsakem učencu sistematično razvija zavest o pomembnosti znanja, sposobnost (učne navade, učenje učenja) in vztrajnost. Za učence s posebnimi potrebami pravijo, da morajo procesi inkluzije in delo s temi učenci potekati tako, da otroke s posebnimi potrebami vodijo v pridobivanje spretnosti ter k čim večji samostojnosti. To velja in bi se kot strokovni delavci morali truditi za uresničevanje tega tudi v primeru romskih otrok.

V Strategiji iz leta 2021 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 23) predlagajo ukrepe, ki bi pripomogli k večji inkluziji romskih otrok v vrtce in/oz. šole. In sicer predlagajo, da se v vsakem romskem naselju spodbuja vključevanje predšolskih otrok v javne vrtce, ki se nahajajo v bližnji okolici, saj bi s tem zagotovili, da bi bili romski otroci takoj vključeni v širšo družbo. K temu bi prispevali tudi nekateri podporni mehanizmi, kot so pripravljalni vrtec, krajši brezplačni programi, posebni programi v okviru večnamenskih centrov itd. Poleg tega predlagajo, da se organizira oddelek rednega vrtca v naselju za romska naselja, ki so manj vpeta v zunanje okolje in v njih obstaja zelo kompleksna problematika. Ti oddelki vrtcev bi nudili tudi možnost večstopenjskega vključevanja romskih otrok v mestne ali primestne vrtce in oddelke. Dodatno si želijo organizirati še več aktivnosti, ki bodo osredotočene na otroke (premagovanje čustvenih in jezikovnih ovir), hkrati pa bodo poudarjale gradnjo in povečevanje zaupanja romskih staršev do izobraževanja oz. institucionalnih oblik varstva. Eden od ukrepov je tudi zagotovitev otroške in mladinske literature v romskem jeziku (tiskane in zvočne knjige), kjer bodo upoštevana tudi romska narečja.

V poročilu o uresničevanju ukrepov NPUR 2021–2030 v letu 2022 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2022, str. 2-5) pišejo, da je bilo v šolskem letu 2021/2022 v vrtce vključenih 231 romskih otrok, v šolskem letu 2022/2023 pa 305 otrok. V krajše programe je bilo tako v šolskem letu 2021/2022 vključenih približno 100 otrok. Po ocenah Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (2021, str. 17) v predšolsko vzgojo v Sloveniji ni vključenih približno 5 % vseh petletnih otrok, poleg tega ocenjujejo, da v predšolsko vzgojo ni vključenih približno 35 % romskih otrok v jugovzhodni Sloveniji, drugje je na ravni države vključenih 60 % romskih otrok. Vidimo lahko, da se število romskih otrok, ki obiskujejo programe predšolske vzgoje, v zadnjih letih nekoliko tudi povečuje, k čemur verjetno pripomorejo tudi ukrepi iz Strategije iz leta 2021 in Nacionalnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2021–2030.

1.2.2.1. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 – vzgoja in izobraževanje

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju MIZŠ) (2021, str. 15) že vrsto let izvaja sistemske, posebne in projektne ukrepe, namenjene uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in mladostnikov v sistem vzgoje in izobraževanja.

Z vzpostavitvijo romskih izobraževalnih inkubatorjev, pozneje preimenovanih v večnamenske centre, je MIZŠ romskim otrokom (predvsem v dolenjski regiji) prvič bolj približal šolski sistem. Ker so dejavnosti teh centrov potekale v romskih naseljih, so se izvajalci tako povezali tudi z romskimi starši. Medsebojno zaupanje se je gradilo s pomočjo romskih pomočnikov, ki so se izkazali za odlično vez med vrtcem, šolo, romskimi starši in naseljem, pa tudi za zaupnike romskih otrok in njihovih staršev. Razvijale so se jezikovne veščine otrok in krepila se je socializacija v izobraževalnih ustanovah. MIZŠ ocenjuje, da sta najpomembnejša uspeha vseh prizadevanj povečano zaupanje romske skupnosti v dejavnosti predšolske vzgoje in osnovnošolskega izobraževanja ter pozitivnejši odnos Romov do izobraževanja. Za ključnega se je izkazal ukrep zgodnjega vključevanja otrok v predšolsko vzgojo, ki omogoča učenje jezika in uspešnejšo socializacijo. Izjemnega pomena je bila uvedba romskih pomočnikov v vrtcih in osnovnih šolah. K večjim uspehom je pripomoglo tudi vsakodnevno izvajanje izobraževalnih dejavnosti v večnamenskih centrih, kjer so se osredotočili na odpravo primanjkljajev na osnovnih področjih (jezik, branje, matematika, spoznavanje okolja) in uveljavljanje znanja kot vrednote (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 15).

1.2.2.2. Cilji programa, ki jih predvideva Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 – vzgoja in izobraževanje

Program predvideva več ciljev, in sicer predvideva 3 horizontalne cilje: boriti se proti anticiganizmu in diskriminaciji nad Romi ter ju preprečevati, zmanjšati revščino in socialno izključenost ter zmanjšati razkorak med Romi in večinskim prebivalstvom in spodbujati udeležbo pripadnikov romske skupnosti z opolnomočenjem, sodelovanjem in ustvarjanjem zaupanja (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 10).

Poleg tega program predvideva tudi področne cilje, s katerimi želijo povečati vključenost romskih otrok v kakovostno vključujočo predšolsko vzgojo in redno izobraževanje, povečati vključenost pripadnikov romske skupnosti v programe za kakovostno in trajnostno zaposlovanje, zmanjšati tveganje revščine in povečati socialno vključenost pripadnikov romske

skupnosti ter povečati dostopnost socialnih storitev, izboljšati zdravje Romov in povečati dostop do kakovostnih zdravstvenih storitev ter povečati dostop Romov do ustreznih desegregiranih stanovanj in osnovnih storitev (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 10).

1.2.2.3. Smernice za pripravo načrta osnovne šole in vrtca za učinkovitejše vključevanje Romov v predšolsko vzgojo in osnovno šolo

Kot drugi dokument, ki predpostavlja precej smernic za delo z romskimi otroki, so Smernice za pripravo načrta osnovne šole in vrtca za učinkovitejše vključevanje Romov v predšolsko vzgojo in osnovno šolo. Šolski razredi postajajo vedno bolj multikulturni, in brez dodatne pozornosti del otrok, tudi zaradi kulturnih razlik, ne bi mogel razviti svojih potencialov. Vsaka šola, ki ima vključene romske otroke, mora v letnem programu dela posebno pozornost nameniti strategijam dela z romskimi učenci in drugim aktivnostim, ki pripomorejo k učinkovitejšemu vključevanju otrok in staršev v delo šole. Načrt šole oz. vrtca naj vključuje aktivnosti za vse strokovne organe oz. strokovne delavce, kot so ravnatelj, svetovalna služba, razrednik, učitelj, vzgojitelj, strokovni aktivni, romski pomočnik in drugi zaposleni za delo z romskimi otroki. Vključevati mora tudi različne podporne sisteme (npr. programe javnih del, projekte, aktivnosti, ki jih financirajo posamezne občine ipd.) in institucije v lokalnem okolju (RIC Novo mesto, 2014, str. 10).

1.2.3. Ovire na področju šolanja romskih otrok

Izključenost romskih otrok iz izobraževalnega sistema je problem, ki zadeva vse evropske družbe z romskim prebivalstvom. Glavni dejavniki, ki povzročajo takšno izključenost, pa so: nasprotovanje neromskih staršev o vpisu romskih otrok v šole, diskriminacijske in birokratske ovire ob vpisu v šolo, revščina Romov, njihova socialna in fizična izključenost ter življenje v oddaljenih naseljih (Macura-Milovanović, 2006, str. 20). Macura-Milovanović (2006, str. 20–26) kot enega od specifičnih problemov navede izključenost romskih otrok iz izobraževalnega sistema, in sicer pravi, da se izključenost romskih otrok pojavlja v vseh evropskih družbah, kjer živi romsko prebivalstvo. Med seboj povezani dejavniki takšnega stanja so med drugim rasizem neromskih staršev, ki nasprotujejo vpisu romskih otrok v šole, diskriminacijska praksa prosvetnih oblasti in birokratski postopek pri vpisu v šolo, revščina, ki Romom onemogoča financiranje šolanja, socialna in fizična izključenost Romov iz družbe, življenje v segregiranih

in getoiziranih naseljih, oddaljenih od šol (Barriers to the Education of Roma in Europe, kot navedeno v Macura-Milovanović, 2006, str. 20).

Pogosti so tudi neredno obiskovanje pouka, slabši uspeh in prenehanje šolanja (Kušar, 2002, str. 32). Macura-Milovanović (2006, str. 22) prav tako omenja slabši učni uspeh, ki ga dosegajo romski učenci. Kot piše Macura-Milovanović (2006, str. 23), je to najpogostejša oblika segregacije, ki jo v različnih državah doživljajo romski učenci. Macura-Milovanović (2006, str. 21) kot težavo omeni neredno obiskovanje pouka, ki je eden glavnih vzrokov za slab učni uspeh, socialno-emotivno nepovezanost z okoljem in izpostavljenost romskih otrok predsodkom. Pogosto ponavljanje razreda in izrazito slab učni uspeh (slabe ocene) se uporabljajo kot "pedagoški" argumenti za segregacijo romskih otrok iz rednih šol v posebne programe in večerne šole. Poleg tega sta nezadosten učni uspeh in ponavljanje razreda tudi vzroka za to, da romski otroci dokončno zapustijo šolo (Macura-Milovanović, 2006, str. 22).

Pogosto se pojavlja tudi mnenje, da v romski kulturi obstajajo določeni običaji in vrednote, ki jih lahko povežemo z ne vključevanjem otrok v šole, z zgodnjim zapuščanjem šol in pogostim izostajanjem od pouka (Kušar, 2002, str. 32). Tudi pri MIZŠ (2021, str. 16) opozarjajo na to, da k slabemu izobrazbenemu položaju Romov pripomore tudi neozaveščenost romskih staršev o pomenu znanja kot vrednote. Oviro lahko predstavlja zgodnje ustvarjanje družine, vzrok za neobiskovanje šole je po mnenju nekaterih tudi, da starejša romska populacija v šolanju ne vidi nekega smisla, šolanje namreč dojemajo kot težko in brezkoristno in v njem ne vidijo možnosti za izboljšanje socialnega in ekonomskega položaja (Kušar, 2002, str. 32).

Naslednja oblika segregacije, kot pravi Macura-Milovanović (2006, str. 23), so posebni oddelki, ki se sicer nahajajo v rednih šolah, vendar so pogosto prostorsko ločeni. Poseben način segregacije so tudi tako imenovane "geto" šole. Gre za šole, ki stojijo poleg romskih naselij, v njih pa predstavljajo pretežen ali pa celo celoten delež romski otroci. Klopčič (2007, str. 88) opozarja tudi na mednarodna poročila (npr. Poročilo o položaju Romov v razširjeni Evropi iz leta 2004), kjer pišejo o rasno ločenih šolah in oddelkih, ki jih najdemo v več državah. V teh oddelkih poučujejo romske otroke v ločenih razredih z nižjimi standardi ali celo v programih za otroke z motnjo v duševnem razvoju.

V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004, str. 18) je zapisano, da je med glavnimi ovirami za uspešno vključitev romskih otrok v šole slabo rešeno vprašanje slovenskega jezika. Romski učenci namreč do vstopa v osnovno šolo slovenskega jezika praktično ne poznajo, zato pouku težko sledijo. Prav tako menijo tudi pri MIZŠ (2021, str. 16),

saj pravijo, da k slabemu izobrazbenemu položaju Romov, predvsem na Dolenjskem, pripomoreta tudi družinska nepismenost in nizka stopnja izobraženosti staršev ter slabo razvita sporazumevalna zmožnost (v slovenščini in romščini). Romski otroci v šolo prihajajo iz družin, kjer je pogovorni jezik romsko narečje, zato otrok na začetku ne razume učitelja in učitelj ne razume otroka (Padovan, 2006, str. 50).

Macura-Milovanović (2006, str. 26–33) kot eno od ovir za vključevanje in uspešno šolanje romskih otrok omenja revščino Romov. Mitrović (kot navedeno v Macura-Milovanović, 2006, str. 27) pravi, da sta nizek družbeni položaj in nizek družbeni ugled Romov kot etnične skupine posledica njihove kronične revščine. Pravi, da so Romi v začaranem krogu revščine – niso vključeni v družbeno delitev dela, ker niso šolani, šolani pa niso zato, ker nimajo dobrih pogojev za šolanje. Brezposelnost Romov je precej višja kot med neromskim prebivalstvom (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62 in Urh, 2005, str. 60), te razmere pa so posledica več dejavnikov, in sicer nizke stopnje izobrazbe in pomanjkanja zavesti o pravicah pri Romih (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62). Tveganje za brezposelnost (da oseba postane in ostane brezposelna) je pri romskem prebivalstvu precej višje kot pri neromskem prebivalstvu, vzrokov za to pa je več, piše Urh (2005, str. 60). Kot enega od vzrokov Urh (2005, str. 60) navaja naseljenost romskega prebivalstva, in sicer to, da so Romi naseljeni na gospodarsko manj ugodnih območjih (obrobja večjih mest ali podeželje), kot drugi možen razlog pa navaja diskriminatoren odnos delodajalcev do Romov, ki temelji na posploševanju in predsodkih do romskega prebivalstva.

Macura-Milovanović (2006, str. 22) kot problem navaja tudi segregacijo, in sicer poznamo več oblik segregacije v izobraževalnih sistemih po vsej Evropi, npr. pridobivanje izobrazbe v posebnih šolah ali posebnih oddelkih pri rednih in srednjih šolah, pridobivanje izobrazbe v posebnih oddelkih v okviru rednih šol (kompenzacijski, pomožni ali dopolnilni oddelki) in pridobivanje izobrazbe v »geto« šolah. Najbolj razširjena oblika segregacije romskih otrok je šolanje le teh v posebnih šolah in oddelkih. Na podlagi predhodnih nezadostnih izobrazbenih uspehov ali rezultatov umskih sposobnosti, kot jih imenuje Macura-Milovanović (2006, str. 23), pred vstopom v šolo, strokovne komisije romske otroke v večini ocenjujejo kot umsko podpopprečne ter jih nato usmerijo v šolo, ki ima prilagojeni program. Druga oblika segregacije so, kot pravi Macura-Milovanović (2006, str. 23), posebni oddelki znotraj rednih osnovnih šol, ki pa so lahko pogosto celo v ločenih šolskih poslopih in se v njih romski otroci učijo po prilagojenih in manj kakovostnih programih. Posebni oddelki so uvedeni kot »tranzitna« oblika v redne oddelke. Romski učenci naj bi v teh oddelkih pridobili dovolj znanja, ki bi jim omogočilo kasnejše spremljanje pouka v rednih šolah.

K segregaciji romskih otrok v geto šolah prispeva tudi proces urbane koncentracije romskih skupnosti, ki prispeva k temu, da romski otroci predstavljajo večino ali vse učence šole, ki se nahajajo blizu romskih naselij. Barriers (kot navedeno v Macura-Milovanović, 2006, str. 23) omeni tudi, da je kakovost pridobljene izobrazbe v teh šolah zelo nizka, kljub temu, da gre za redne šole, razlogi za to pa so različni (slabo izobražen kader, pomanjkanje osnovnih pogojev za delo, neprimerno učno okolje itd.).

Kot četrti razlog, Macura-Milovanović (2006, str. 24–25) navaja negativno identiteto romskih otrok. Posledice segregacije na širšem socialno-psihološkem področju se kažejo v razširjanju negativne identitete romskih otrok, na individualno-psihološki ravni pa v razvijanju negativnega pojmovanja sebe. Posledice segregacije so tudi pridobljena manj kakovostna izobrazba in nezmožnost za šolanje na višjih ravneh izobraževanja. Pomembno je omeniti tudi, da se romski otroci pogosto zavedajo negativne identitete, ki jim jo je pripisala družba. Odkritje razlike med romskim in neromskim svetom v šolskem okolju je, kakor pravi, za romskega otroka pogosto travmatično, spremljajo ga tudi čustvene krize in želja, da ne bi pripadal romski skupnosti.

Garcia (kot navedeno v Macura-Milovanović, 2006, str. 25) pravi, da je izločanje v posebne oddelke, za številne romske otroke v rednih osnovnih šolah, travmatična izkušnja, ki ne vodi k uspešnemu napredku v šoli.

1.2.3.1. Ovire na področju vzgoje in izobraževanja pri romskem prebivalstvu

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2021, str. 16) na področju vzgoje in izobraževanja pri romskem prebivalstvu (predvsem na Dolenjskem), v Nacionalnem programu ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030 – vzgoja in izobraževanje, omenja ovire, kot so: nezadostna vključenost romskih otrok v vrtce in neredno obiskovanje vrtcev že vpisanih otrok, prevelik delež odsotnosti od pouka v osnovnih šolah, izjemno nizek delež otrok, ki zaključijo osnovno šolo (predvsem na Dolenjskem, v Posavju in Beli krajini), nezadostno znanje slovenskega jezika, podvrženost stereotipom večinske skupnosti, veliko število otrok s posebnimi potrebami, nezaupanje romskih staršev v vzgojno-izobraževalne ustanove, nizka stopnja izobraženosti romskih staršev, begi otrok od doma v škodljiva okolja, premajhna občutljivost strokovnega osebja v šolah, premajhna vključenost šolskega osebja v izpopolnjevanje in izobraževanje strokovnih delavcev za delo v večkulturnem okolju,

premajhna podpora srednješolskemu in višješolskemu izobraževanju, premajhna samoaktivacija in sodelovanje predstavnikov romske skupnosti.

1.2.3.2. Dejavniki, ki pripomorejo k nižjemu izobrazbenemu položaju

Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 202–2030 – vzgoja in izobraževanje predvideva dejavnike, ki pripomorejo k nižjemu izobrazbenemu položaju (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 16), in sicer so to slab socialni položaj romske skupnosti in družin, odsotnost ustrezne infrastrukture v naseljih in s tem povezane slabše življenjske razmere, velika razslojenost med Romi v posameznih okoljih, navzočnost stereotipov in predsodkov v večinski družbi in romskem prebivalstvu, pa tudi med strokovnimi in pedagoškimi delavci v izobraževalnih ustanovah, pomanjkanje motivacije pri romskih starših in skromen interes pri otrocih, neozaveščenost romskih staršev o pomenu znanja kot vrednote, družinska nepismenost in nizka stopnja izobraženosti staršev, slabo razvita sporazumevalna zmožnost (v slovenščini in romščini), nezadostna prilagojenost in nestalnost sistema izobraževanja za posebne potrebe te ciljne skupine in drugo.

1.2.4. Vpliv družine na izobraževanje romskih otrok

Družina romskih otrok ima pomembno vlogo pri vključevanju romskih otrok v šolo ter pri uspehu ali neuspehu, ki ga v procesu izobraževanja doseže romski otrok, do tega pa prihaja zaradi tega, ker se njihova kultura, vedenjski vzorci, način komuniciranja in razmišljanja, ki jih imajo doma v družini, precej razlikujejo od prevladujočih norm zunanjega sveta (tudi v šoli) (Košak, 2009, str. 43). Med nekaterimi romskimi starši obstajajo v odnosu do šole škodljive socialne norme, kot so: prepričanje staršev, da odmik od romskega naselja zaradi šolanja slabo vpliva na otroke, saj jih odtuji od družine, zato jih s prepovedjo šolanja »zavarujejo«; prepoved šolanja se pogosto razume kot skrb za dekleta, da se ne »pokvarijo«; fantom prepovejo vpis v srednješolsko izobraževanje; nekatere romske mame svoj strah pred izobraževalnimi institucijami prenašajo na otroke tako, da jih ustrahujejo; nekatere mame se bojijo prvega šolskega dne, roditeljskih sestankov in govorilnih ur itd.; nekateri starši otrokom (predvsem deklicam) sporočajo, da je izobrazba nepomembna, saj bodo, ko odrastejo, doma skrbeli za otroke in ne bodo hodili v službo; nekateri otroci so tudi nemotivirani za učenje, ker znotraj romske skupnosti nimajo pozitivnega zgleda (Zaviršek idr., 2019, str. 42–43).

Kljub temu avtorice Munda, Macura in Peček (2016, str. 60) pravijo, da je kar nekaj romskih učencev, ki so za obiskovanje šole zelo motivirani, čeprav njihovim staršem za šolo ni preveč mar.

Za Rome ima vzgoja otrok v družini drugačen pomen od vzgoje in izobraževanja v šoli. V šoli pridobivajo določene spretnosti, družina pa naj bi otrokom omogočila pridobivanje vrednot in norm obnašanja. Redke romske družine odkrito in nedvoumno zanikajo prispevek šole, celo tiste, katerih otroci neredno obiskujejo pouk ali pa sploh ne hodijo v šolo (Macura-Milovanović, 2006, str. 57).

Neurejeno in nespodbudno domače okolje romske učence pogosto »posrka nazaj v romski svet, iz katerega je izhod zelo težak«, piše Cigler (2006, str. 46), deloma zaradi tradicionalno odklonilnega odnosa večinskega prebivalstva, deloma pa zaradi odsotnosti primerne systemske strategije. Z Nacionalnim programom ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021-2030, ki ga je leta 2021 izdalo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, bi lahko premostili izzive na področju izobraževanja, če se bomo kot družba in kot strokovni delavci zaposleni v vzgoji in izobraževanju držali ukrepov in strategij, ki jih predvideva program. Za vključevanje Romov v družbo in v izobraževalni sistem pa so v prvi vrsti pomembni spoštovanje, sprejemanje in zaupanje, z namenom, da bi ustvarili odnos, na podlagi katerega bomo lahko gradili in ustvarjali bolj inkluzivno okolje.

1.2.5. Romski učenci z oteženimi pogoji šolanja

Veliko romskih otrok je intelektualno zanemarjenih, zato sami ne zmorejo zmanjšati razlik, ki se v intelektualnem smislu, za večino romskih otrok, pojavijo že v nižjih razredih osnovne šole. Intelektualni primanjkljaj lahko povzročijo revščina, selitve, zanemarjenje, spolne zlorabe in fizično nasilje. Intelektualni primanjkljaj lahko spodbuja tudi sovražno okolje vrstnikov, njihovih staršev in strokovnih delavcev (Zaviršek idr., 2019, str. 41). Romski otroci sami težko zmanjšajo razlike, pomembno pa je pri tem omeniti pomen njihovih staršev in starejših sorojencev, ki so otrokom lahko zgled, da razvijejo pozitiven odnos do izobraževanja, učenja, obiskovanja pouka ipd., kar bi posledično zmanjšalo tudi intelektualne razlike.

Slovenija je omenjena med državami, ki kršijo načelo vključevanja romskih otrok v redne šole, in sicer predvsem z visokim deležem romskih otrok v OŠPP in posebnimi razredi zanje (Peček, Čuk in Lesar, 2006). Pri Amnesty International Slovenija (b. d.) navajajo podatke, ki so jih pridobili za šolsko leto 2017/2018 in sicer pišejo, da je bil delež usmeritev v OŠPP za večinsko

prebivalstvo 6,18 %, za romske manjšine pa 12,2%. V Strategiji (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 30) pišejo, da se predvsem s strani nevladnih organizacij pojavljajo očitki, da narašča število romskih otrok, ki so usmerjeni v prilagojene programe osnovne šole. Kljub vsemu pa ministrstvo ne vodi evidenc o deležu otrok s posebnimi potrebami med romskimi otroki (podatke dobijo le na podlagi ocen šol, ki jim MIZŠ sofinancira določene programe) (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 30).

Šola lahko s svojimi praksami in diskurzi pripomore k vključevanju romskih učencev in jim omogoča zanje ugodno učno okolje ali pa pripomore k ohranjanju mitov in prepričanj za izključevanje in marginalizacijo romskih otrok. Neznanje slovenskega jezika, drugačni vzorci razmišljanja in navad ter socialna deprivilegiranost so značilnosti, ki naj bi tipično opredeljevale populacijo romskih otrok, čeprav te značilnosti najdemo tudi pri marsikaterem drugem (običajnem) otroku. Izobraževanje učencev Romov torej sloni na predpostavki, da so ti učenci bolj ali manj homogena kategorija, za katero lahko opredelimo nekatere značilnosti, ki pa izhajajo predvsem iz njihove kulturne drugačnosti, in ne znanja ali neznanja, ki ga ti učenci posedujejo. Najpogostejša oblika vključevanja romskih učencev v redno osnovno šolo so heterogeni oddelki, da se torej romski učenci vključijo v redne oddelke osnovnih šol (Kosmač, 2010, str. 236–238).

Učenci Romi, razen v nekaterih primerih, niso otroci s posebnimi potrebami, kot lahko razumemo na podlagi *Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (2013), ki kot otroke s posebnimi potrebami opredeljuje tudi otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali posebne programe vzgoje in izobraževanja. Vendar pa paradigma inkluzije spreminja tudi pogled na otroke s posebnimi potrebami. Lahko bi tudi rekli, da je inkluzija premagovanje (odstranjevanje) ovir za socialno udeležbo delno ali v celoti socialno izključenih (Kosmač, 2010, str. 238).

Inkluzija v slovenskih šolah se na primeru romskih otrok kaže predvsem v prilagoditvah pouka in prilagojenem ocenjevanju (npr. podaljšan čas pisanja, testi v romskem in slovenskem jeziku ipd.) ter dodatne strokovne pomoči (npr. učna pomoč, romski pomočniki) romskim otrokom, pomembni vidiki pa so tudi spoznavanje romske kulture, spodbujanje medkulturnosti, vključenost v razredno skupnost in sodelovanje s starši romskih otrok. Menim, da s pomočjo romskih pomočnikov in grajenjem zaupanja med romskimi otroki, njihovimi starši in strokovni delavci, uspemo zmanjševati ali v celoti premostiti nekatere ovire, ki se pojavljajo na področju

izobraževanja romskih otrok, in sicer zmanjšujemo predvsem jezikovne ovire in nezaupanje romskih staršev v vzgojno-izobraževalne ustanove, zmanjšujemo stereotipe o Romih, povečuje se tudi stopnja izobraženosti romskih staršev (s pomočjo delavnic opismenjevanja, računalniške pismenosti ipd.). Še vedno se srečujemo z nizko vključenostjo romskih otrok v vrtce in velikim deležem izostajanja romskih otrok od pouka.

Za inkluzivno šolo so pomembne tudi smernice za inkluzivno šolo po večdimenzionalnem konceptu inkluzivnosti (Qvortrup in Qvortrup, kot navedeno v Lesar, 2020, str. 147). Avtorja sta se pri opredelitvi inkluzivnosti naslanjala na Luhmannovo sistemsko teorijo, upoštevala pa sta tudi Luhmannov koncept samo-reference, ki pojasni, da posameznik ni vezan le na eno določeno skupnost (pripada več skupnostim in se svobodno giblje med njimi). Poleg tega, po njuno, koncept inkluzivnosti zajema več dimenzij: ravni, prizorišča in stopnje. V opredelitvi tako upoštevata več ravni inkluzivnosti (numerično, socialno in psihološko) ter različna prizorišča (pouk, razred, šola) in stopnje inkluzivnosti.

V nekaterih državah je več kot polovica romskih otrok usmerjena v šole za otroke z motnjo v duševnem razvoju. V teh šolah romski otroci ne pridobijo ustrezne izobrazbe, ki bi jih pripravila na življenje v demokratični družbi in da bi lahko konkurirali na trgu del. Ravno nasprotno: odvzeta jim je pravica do izobraževanja, poleg tega so označeni kot »neumni« in »zaostali«. Kot odrasli bodo ti romski otroci večinoma malo izobraženi, brezposelni ali pa bodo opravljali slabo plačana in nizkocenovna dela ter ne bodo uspeli uresničiti temeljnih pravic, ampak jim bo odvzeto osnovno dostojanstvo (European Roma Rights Centre, 2023). Glede na že zgoraj omenjene podatke ocenjujem, da je delež romskih otrok, ki so vključeni v posebne ali prilagojene programe osnovnošolskega izobraževanja v Sloveniji, manjši kot na mednarodnem nivoju, kjer naj bi bilo več kot polovico romskih otrok, usmerjenih v šole za otroke z motnjo v duševnem razvoju. Poleg tega je večina romskih otrok v Sloveniji vključena v heterogene oddelke rednih osnovnih šol, ki se bolj ali manj trudijo za inkluzijo romskih otrok v šolah.

1.2.6. Delo učiteljev z romskimi učenci na šoli

Učiteljem poučevanje romskih učencev pogosto predstavlja veliko breme. Razlogi za to so nižji uspeh romskih otrok, pogosto izostajanje od pouka, neustrezno znanje za delo z romskimi učenci, predsodki učiteljev in slabša komunikacija med šolo in romskimi družinami (Macura-Milovanović 2006, str. 30).

Ko učitelji sodelujejo z učenci, na začetku pridobijo čim več informacij o vključenih učencih v oddetek, njihovih sposobnostih, šibkih in močnih področjih ter metodah dela, ki pri posmaznem učencu spodbujajo njegovo vključenost. Pomembno je, da učitelji poznajo okolje, iz katerega prihajajo romski učenci, saj bodo tako lahko pri razlagi snovi in podajanju domačih nalog lažje poiskali metode in oblike dela, s katerimi bodo skušali doseči želeni učni standard (RIC Novo mesto, 2014, str. 14). Pri tem je pomembno postavljanje realnih standardov in ciljev (pozitivna pričakovanja učitelja, da verjame v zmožnost otroka itd.) (Gril, 2023).

Razrednik in učitelji, ki delajo z romskim otrokom, imajo prav tako pomembno vlogo, in sicer mora razrednik skrbeti, da je dnevno seznanjen z obiskom romskih učencev pri pouku, da hitro in konkretno ukrepa, da učenca spodbuja in izvaja dogovorjena pravila (Gril, 2023). Podobno pišejo tudi V RIC Novo mesto (2014, str. 14), in sicer mora pri romskih učencih razrednik skrbeti, da je redno dnevno seznanjen z obiskom teh učencev pri pouku (skozi cel dan).

Pomembno je, da tudi učitelji sodelujejo s starši, vendar je to pogosto težko (Gril, 2023). Pri sodelovanju z romskimi starši se mora razrednik pogosto odpraviti tudi na teren, hkrati pa spodbujati starše, da se tudi oni oglasijo v šoli. V primerih, ko tega še ne doseže, se odpravi na teren ali s starši komunicira po telefonu. Razredniki starše povabijo na govorilne ure s pisnim ali ustnim vabilom, po telefonu oziroma osebno. Če se starši na vabila ne odzivajo, se povežejo še s šolsko svetovalno službo, v kolikor tudi to ni najbolj uspešno, se povežejo s centrom za socialno delo (RIC Novo mesto, 2014, str. 14).

Gril (2023) izpostavi še en pomemben vidik, in sicer, da strokovni delavci (npr. učitelji) delajo s celotnim razredom, saj je treba spremeniti predstave sošolcev o učencu (model: odnos učitelja do tega učenca). Delo s celim razredom je učinkovito tudi za razredno skupnost (boljši odnosi, klima, večja kohezivnost razreda), k temu pa pripomorejo oblikovanje skupnih ciljev učenja, večje sodelovanje med učenci in manj tekmovalnosti, pogovori o medosebnih odnosih (poudarjanje pomena vključevanja, učinkov odklanjanja), učenje in modeliranje konstruktivnega reševanja konfliktov, sociometrično grupiranje (bližina sošolcev, s katerimi se razumejo, povezati priljubljene s prezrtimi), učenje socialnih spretnosti v razredu in spodbujanje in organiziranje medsebojne učne pomoči med učenci.

1.2.7. Romski pomočniki

Sprva so bili namen njihovega zaposlovanja in naloge v različnih organizacijah precej različne, vsem pa je bilo skupno pridobiti pomoč pri delu v romski skupnosti, poglobiti razumevanje

drugačnosti, spoznavati potrebe in interese Romov, spoznavati ljudi v okoljih, kjer živijo ter bolj vključevati Rome v neke aktivnosti (RIC Novo mesto, 2014, str. 15).

Brez romskih pomočnikov bi bila vključenost romskih otrok v vzgojno-izobraževalne ustanove manjša in predvsem manj uspešna. Do zdaj je v okviru projekta »Skupaj za znanje« delovalo 26 romskih pomočnikov v 29 osnovnih šolah na območju severovzhodne in jugovzhodne Slovenije, nekateri romski pomočniki pa so delovali tudi v vrtcih. Med zdajšnjimi romskimi pomočniki je bilo 84 % predstavnikov romske skupnosti (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 25). Po zaključenem projektu Skupaj za znanje so romski pomočniki s šolskim letom 2021/2022 sistemsko vključeni tudi v vrtce (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 8).

1.2.7.1. Vloga in naloge romskih pomočnikov

Romski pomočniki imajo pomembno vlogo pri vključevanju romskih otrok v redne oddelke vrtcev, saj skrbijo za mehkejši prehod otrok v vrtce, za komunikacijo s starši in vpeljevanje elementov romske kulture in jezika v vsakdanje delo vrtcev (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 21). Peklar (2012, str. 168) omenja, da romska pomočnica z mentorjem, staršem nudi strokovno pomoč ob podpori šolske svetovalne službe, vodstva šole in razrednim učiteljskim zborom. Predvsem imajo pomembno vlogo pri sodelovanju s starši, saj razrednikom lahko pomagajo pri iskanju načinov za sodelovanje s starši, še posebej pri predajanju informacij (staršem odnesejo, pogosto pa tudi preberejo vabila za individualne razgovore v šoli, jih dan pred sestankom še enkrat spomnijo, da so vabljeni na razgovor ipd.) (RIC Novo mesto, 2014, str. 14).

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je s 1. septembrom 2021 sistemiziral delovno mesto romski pomočnik, tako, da bodo ti delovali tudi v vrtcih. S pomočjo romskih pomočnikov otroci krepijo znanje slovenskega, pa tudi romskega jezika ter znanje o romski kulturi in kulturi večinskega prebivalstva (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 24).

Ključne naloge romskega pomočnika so pomoč otrokom pri premagovanju čustvenih in jezikovnih ovir, vzpostavljanje in vzdrževanje stikov s starši in pomoč pri njihovi komunikaciji s strokovnimi delavci v šoli/vrtcu, sodelovanje s strokovnimi delavci šole/vrtca pri dejavnostih, ki so namenjene boljši integraciji romskih otrok z drugimi otroki (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 25). Romski pomočniki tako predstavljajo most med vrtcem oziroma šolo ter romsko skupnostjo (RIC Novo mesto, 2014, str. 16). Romski pomočniki prav tako

sodelujejo pri organizaciji dela, pri reševanju dnevnih stisk, sodelujejo s starši, svetovalno službo itd. (RIC Novo mesto, 2014, str. 16), razvijajo učne delavne navade romskih otrok ter sodelujejo pri pouku (Peklar, 2012, str. 168). Poleg tega med ključne naloge romskega pomočnika spada pomoč otrokom pri premagovanju čustvenih in jezikovnih ovir, vzpostavljanje in vzdrževanje stikov s starši in pomoč pri njihovi komunikaciji s strokovnimi delavci v šoli/vrtcu, sodelovanje s strokovnimi delavci šole/vrtca pri dejavnostih, ki so namenjene boljši integraciji romskih otrok z drugimi otroki (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 25).

Naloge romskega pomočnika so tudi, da motivira otroke in starše za redno prihajanje otrok v vrtec/šolo in predstavlja pomen vzgoje in izobraževanja za nadaljnje življenje in pridobitev poklica, učence navaja na šolski red, pravila in čistočo, neposredno dela v timu z vzgojiteljicami/učiteljicami/pomočnico vzgojiteljice, pomaga pri pripravi didaktičnih pripomočkov in sodeluje s strokovnimi delavci šole, pri iskanju didaktičnih gradiv v romskem jeziku, pomaga pri ugotavljanju predznanja otrok, pomaga učencem pri domačih nalogah v podaljšanem bivanju in drugih oblikah bivanja v šoli, seznanja učitelje, vzgojitelje o svojih opažanjih v zvezi z romskim učencem, spodbuja otroke k aktivnemu vključevanju v delavnice, sodelovanju na prireditvah, igrah in drugih dejavnostih šole ter pri tem tudi sam sodeluje, zbira informacije o prisotnosti/odsotnosti oz. razlogih za odsotnost otrok ipd. (RIC Novo mesto, 2014, str. 16-17).

Vse aktivnosti, ki jih izvajajo romski pomočniki, so nekako usmerjene in prispevajo k spodbujanju rednega vključevanja romskih učencev v šolo ter v različne šolske dejavnosti, kot so izleti, ekskurzije in športni dnevi, ter se odvijajo izven šole (Bešter, Medvešek in Pirš, 2016, str. 11).

1.2.8. Rešitve in strategije za uspešno vključevanje romskih otrok v šole

Med najpomembnejšimi rešitvami, ki so navedene v Strategijah (2004, str. 6), je zapisano, da se neznanje slovenskega jezika lahko odpravi oz. vsaj ublaži z uvajanjem romskih pomočnikov, ki bi otrokom pomagali premostiti jezikovne ovire in bi hkrati predstavljali most med šolo in romsko skupnostjo. Prav tako je bilo predlagano tudi vsebinsko prilagajanje programov, s čimer bi se v osnovno šolo uvedel pouk romskega jezika ter učenje slovenskega jezika za romske učence. Na šolah, kjer pri romskih učencih ne zaznavajo jezikovnih težav, najverjetneje ne uporabljajo predlaganih prilagoditev – romskih pomočnikov ter učenja slovenskega jezika.

Macura-Milovanović (2006, str. 33) kot strategije za izboljšanje izobraževanja romskih otrok omenja spremembe v evropski izobraževalni politiki za Rome. Pravi namreč, da je bila izobraževalna politika do Romov do devetdesetih let prejšnjega stoletja zaprta skoraj samo v nacionalne okvirje.

V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004, str. 30–31) se rešitve za boljše vključevanje Romov začnejo že v predšolskem obdobju. Zgodnje vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem je pomembno z vidika, da se čim več romskih otrok vključi v mešane vrtce. Cilj procesa vključevanja je integracija romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred pričetkom osnovne šole. Namen integracije v vrtce pa je predvsem učenje jezika (tako slovenskega kot romskega) in tudi socializacija, ki otroku omogoči izkušnje in vzorce, ki mu potem omogočajo lažji vstop v osnovno šolo. Neznanje slovenskega jezika in neuspešno integracijo otrok lahko odpravljamo ali vsaj delno ublažimo tudi z uvedbo romskega pomočnika, ki otrokom lahko pomaga prebroditi čustveno in jezikovno oviro (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, 2004, str. 30–31).

V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004, str. 31–32) so predvidene tudi rešitve v osnovnošolskem obdobju, in sicer se v program devetletne osnovne šole uvede pouk romskega jezika od prvega razreda naprej (šola, v katero so integrirani romski otroci, ga obvezno ponudi, starši in otroci pa ga lahko izberejo (fakultativna raven)), poleg tega je potrebno na šolah in v oddelkih, ki imajo vključene romske učence, posebno pozornost posvetiti učenju slovenskega jezika, ki je zanje drugi jezik. Pomembno je tudi, da se učence seznanijo z romsko kulturo, zgodovino in identiteto (tako kot z vsemi ostalimi kulturami, ki bogatijo slovenski prostor). Na šolah, kjer so tudi romski učenci, Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004, str. 32) predvidevajo tudi skrb za šolsko klimo, ki izraža sprejemanje romskih učencev, jih postavlja v enakopraven položaj in odpravlja predsodke. V ta namen je treba pripraviti dodatna izobraževanja in priročnike tudi za učitelje ter učna gradiva. Poleg tega tudi za osnovno šolo velja, da neznanje slovenskega jezika ter neuspešno integracijo otrok lahko odpravimo ali nekoliko ublažimo z uvedbo romskega pomočnika, ki bo otrokom lahko pomagal pri vključevanju v institucijo.

Na področju izobraževanja Romov se v Sloveniji srečujemo z različnimi ovirami, trudimo pa se tudi za izboljšave in inkluzijo romskih otrok v vrtce in šole ter tudi v širšo družbo. Predvideni so tudi ukrepi, ki vključujejo romske starše, saj so le ti zgled svojim otrokom. To je pomembno tudi za moj raziskovalni problem, saj me zanima, koliko in na kakšne načine strokovni delavci

delajo z romskimi učenci in njihovimi starši in kje jih predvideni ukrepi in strategije lahko podprejo (npr. v obliki projektov, na zakonski ravni itd.).

1.3. Društva in programi za vključevanje Romov

V Republiki Sloveniji se z romsko tematiko ukvarja kar nekaj društev, nevladnih organizacij in drugih institucij, še posebej pa so le ta prisotna tam, kjer je poseljenost romskega prebivalstva največja.

Do leta 2015 je bilo ustanovljenih vsaj 70 romskih društev, ki delujejo v 23 občinah (Murska Sobota, Novo mesto, Velenje, Maribor, Krško, Puconci, Rogašovci, Tišina, Črnomelj, Kočevje, Semič, Metlika, Kuzma, Ljubljana, Črenšovci, Dobrovnik, Cankova, Lendava, Trebnje, Turnišče, Ribnica, Grosuplje, Piran). Del romskih društev je povezanih v osrednjo organizacijo – Zvezo Romov Slovenije. Zveza Romov Slovenije vse bolj aktivno deluje kot usmerjevalec in koordinator aktivnosti romskih društev, vsako leto pripravlja romske tabore in kulturne prireditve (E-Roma resource, b. d.).

1.3.1. Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto

Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto je nevladna humanitarna organizacija, ki deluje v javnem interesu na področju socialnega varstva, kulture in mladine. Poslanstvo društva je, da so vključeni in aktivni posamezniki za odprto družbo, uresničujejo pa ga z vključevanjem socialno izključenih skupin, spodbujanjem aktivnega državljanstva in participacije (predvsem med mladimi) in s spodbujanjem razvoja nevladnih organizacij. Svoje aktivnosti izvajajo s strokovnim in prostovoljnim delom, z vključevanjem širše javnosti ter si pri tem prizadevajo za širitev vrednot človeškega dostojanstva, solidarnosti, prostovoljstva, medkulturnega dialoga in aktivnega državljanstva (Društvo za razvoj skupnostnih programov za mlade, b. d.).

Programi, s katerimi uresničujejo svoje poslanstvo, so socialnovarstveni programi (dnevni center za otroke, dnevni center za romske otroke in pomoč pri integraciji migrantov, projekt marela – večgeneracijski center Dolenjske in Bele krajine), medkulturni dialog, mladinsko delo in aktivno državljanstvo (mladinsko delo, prostovoljstvo, aktivno državljanstvo, kulturne izmenjave), podpora nevladnim organizacijam (Društvo za razvoj skupnostnih programov za mlade, b. d.).

Pri Društvu za razvoj skupnostnih programov za mlade (b. d.) pišejo, da so Romi izključeni na vseh področjih življenja, vendar nikjer s tako škodljivimi posledicami kot na področju izobraževanja, zato je izboljššan pristop do znanja in veščin ključnega pomena za napredovanje romske skupnosti. S tem namenom so ustanovili tudi Dnevni center za romske otroke (Dnevni center Brezje in Dnevni center Jedinščica), ki deluje od ponedeljka do petka v dveh največjih romskih naseljih v Novem mestu. Namen Dnevnega centra za romske otroke je skozi neformalne oblike učenja prispevati k večji vključenosti otrok in mladih Romov iz romskega naselja Brezje in Jedinščica v vse tri institucionalne mreže, ki zaznamujejo otroštvo in mladost – izobraževalni sistem, sistem zaposlovanja in prostočasni kulturni sistem, ter na ta način zmanjševati ranljivost otrok in mladih Romov, tveganje revščine ter njihovo socialno izključenost.

1.3.2. REYN Slovenija

REYN Slovenija je mreža za kakovostno vzgojo in izobraževanje romskih otrok, ki povezuje strokovne delavce in aktiviste romske (in drugih) narodnosti, ki se na področju zgodnjega razvoja srečujejo z romskimi družinami (Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, b. d.).

Namen mreže je postati inkluzivna, profesionalna ter učeča se skupnost, v kateri člani poglobljajo svoja znanja in veščine, si izmenjujejo izkušnje, predstavljajo primere dobrih praks, vzpostavljajo učinkovita partnerstva in skrbijo za profesionalni razvoj Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, b. d.).

Zavzemajo se za:

- promocijo primerov dobrih praks med strokovnimi delavci ter aktivisti s področja zgodnjega razvoja, ki delajo z romskimi družinami,
- organizacijo in izvedbo usposabljanj za profesionalni razvoj, ki so namenjena strokovnim delavcem, prostovoljcem, odločevalcem politik ter predstavnikom lokalnih in romske skupnosti,
- promocijo poznavanja ter razumevanja romske skupnosti in njihove kulture in jezika, preko izmenjav in študijskih obiskov Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, b. d.).

1.3.3. Svet romske skupnosti Republike Slovenije

Svet romske skupnosti Republike Slovenije je bil ustanovljen leta 2007 na podlagi Zakona o Romih. Svet predstavlja interese romske skupnosti v Sloveniji v razmerju do državnih organov in je oseba javnega prava. Sestavlja ga 21 članov, od tega 14 predstavnikov Zveze Romov Slovenije in 7 predstavnikov romskih skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnosti (Svet romske skupnosti Republike Slovenije , b. d. b).

1.3.3.1. Naloge Sveta romske skupnosti RS

Svet romske skupnosti Republike Slovenije daje predloge, pobude in mnenja v zadevah iz svoje pristojnosti Vladi Republike Slovenije, Državnemu zboru Republike Slovenije, Državnemu svetu Republike Slovenije, raznim ministrstvom in državnim organom, organom samoupravne lokalne skupnosti ter ostalim pristojnim institucijam (Svet romske skupnosti Republike Slovenije , b. d. c).

Svet romske skupnosti RS Spremlja in obravnava položaj pripadnikov romske skupnosti, obravnava ter daje predloge in pobude o vprašanjih, ki se nanašajo na položaj pripadnikov romske skupnosti in njihove pravice, dejavno sodeluje pri uresničevanju razvojnega programa (pri programih in razreševanju vprašanj, ki se nanašajo na položaj in razvoj romske skupnosti), obravnava vprašanja, povezana z ohranjanjem romskega jezika in kulture, sodeluje z romskimi društvi in drugimi njihovimi organizacijami, prizadeva si za izboljšanje položaja romske skupnosti v Sloveniji, skrbi za ohranitev identitete in posebnosti romske skupnosti (še posebej pri vzgoji in izobraževanju romskih otrok ter ohranjanju in razvijanju romske kulturne dejavnosti ter informiranju) (Svet romske skupnosti Republike Slovenije, b. d. c).

Društva in druge organizacije, ki se ukvarjajo z romsko specifikom in pripravljajo temu namenjene programe, so izredno pomembni, saj imajo funkcijo podpore pripadnikom romske skupnosti pri vsakdanjih opravilih kot tudi na področju izobraževanja. Še posebej so pomembni programi, ki so namenjeni otrokom in mladostnikom (take programe izvajajo pri REYN Slovenija in Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto).

1.4. Vloga socialnega dela pri izobraževanju in socialnem vključevanju Romov

Med študijem socialnega dela se pogosto srečamo z manjšinami in z vprašanjem, kako le tem zagotoviti možnost pravičnega in enakopravnega bivanja ter participiranja v družbi. Ena izmed takih manjšin, kjer so te teme še vedno aktualne, je romska skupnost.

Romi so bili in še vedno so prisiljeni živeti na robu družbe zaradi njihove pripisane »drugačnosti« in »tujosti«. Romom so kot skupini ali skupnosti pogosto pripisane negativne značilnosti, ki jih stigmatizirajo in jim onemogočajo ali otežujejo vključevanje, priznavanje ter politično participacijo (Zajec in Jazbec, 2012, str. 75). Pomembno je socialno vključevanje, ki pa je, kot pravita Zajec in Jazbec (2012, str. 75) kompleksen, večsmeren in večplasten proces. Socialno vključevanje Romov zahteva delovanje in sodelovanje tako širše družbe, Romov, kot tudi države in njenih ustanov ter civilno-družbenih nevladnih organizacij. Pomembno je, kakšen odnos in načine spoprijemanja z etnično in kulturno družbo razvijamo vsi, ki smo vključeni na tem področju.

Pri tem velja izpostaviti, da se z vprašanji o tem, kako sodelovati z romsko skupnostjo in ji zagotoviti podporo in pomoč, ukvarjamo že vrsto let. Avtorici Žnidarec Demšar in Urh (2005, str. 325) navajata, da se je v preteklosti pokazalo veliko primerov, ko je bilo sklicevanje na pravice izrabljeno za opravičevanje problematičnih praks. Tak primer je recimo pravica romskih otrok do vključevanja v redne izobraževalne programe. Ta pravica jim je formalno omogočena, vendar pa ti otroci zaradi neučinkovite podpore izobraževalnih institucij in socialnega varstva, v šoli dosegajo precej slabše rezultate kot večina ostalih otrok. Ne glede na pomanjkanje systemske podpore tem otrokom pa je krivda za neuspehe romskih otrok v šolah pogosto pripisana neodgovornosti Romov samih.

Urh (2005, str. 63) poudarja pomen in vključevanje perspektive moči v naše delo, še posebej kadar kot socialni delavci delamo z manjšinami. Socialno delo, ki temelji na načelu krepitve moči, je usmerjeno k temu, da iščemo moč in vire uporabnika (da pomagamo odkriti, olupšati, raziskati in izkoristiti moč in vire uporabnika, s tem, ko mu pomagamo, da doseže zastavljene cilje) (Saleebey, kot navedeno v Čačinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina, 2005, str. 12).

Pogoji za vključevanje Romov so prepoznavanje rasizmov (osebnih, institucionalnih in kulturnih), diskriminacij in izključevanja ter refleksija o njih (Zajec in Jazbec, 2012, str. 81), česar se kot socialni delavci zavedamo in to poskušamo vpeljevati v vsakdanje delo z uporabniki. Tudi Zaviršek (2010) pravi, da je nujno, da se znebimo predsodkov in stereotipov,

če želimo stopiti korak naprej in v praksi kot tudi na sistemskem nivoju bolj poskrbeli za Rome in Rominje. Stereotipi in predsodki lahko obstajajo na osebni ravni, po drugi strani pa ne moremo zanemariti dejstev, da so kultura, etničnost, medicinska perspektiva in socialno delo med seboj zgodovinsko povezani in so tako v preteklosti kot danes pomembno vplivali na strukturno izključevanje Romov in Rominj in na konstruiranje Romov kot tujcev in »notranje drugih«. Danes se je ta pogled nekoliko spremenil, vendar pa se na Rome še vedno gleda kot na »drugačne« (Zaviršek, 2010, str. 85).

Pri vseh vprašanjih glede socialne vključenosti Romov ima, kot pravita Zajec in Jazbec (2012, str. 81), pomembno vlogo tudi socialno delo, ki si mora prizadevati za socialno pravičnost, solidarnost in enakost (v tem pogledu pa je tudi politično angažirano). Z vidika socialnega dela je pomembno delati skupaj z Romi, organizirati socialne oziroma skupnostne akcije, ki pa so že same po sebi usmerjene prav v družbene spremembe ter omogočajo medsebojno spoznavanje in sodelovanje Romov in Neromov (Zajec in Jazbec, 2012, str. 83).

Naloga socialnih in drugih strokovnih delavk je tudi, da Rominje in Rome podpirajo pri opravljanju družinskih funkcij in jim pomagajo, da so pri tem uspešni. Seznanjajo se tudi s škodljivimi socialnimi normami v družinskem življenju in podpirajo Rome in Rominje, da jih spremenijo (Zaviršek idr., 2019, str. 22). Prav tako je pomembno mlade Rome in Rominje usmerjati v izobraževanje oziroma usposabljanje za skupnostno delo(vanje) ter soustvarjanje in nato tudi soizvajanje projektov in programov, pišeta Zajec in Jazbec (2012, str. 83).

Urh (2005, str. 63–64) omenja še nekaj pomembnih predlogov za boljšo prakso socialnega dela s pripadniki romske skupnosti. Zelo pomembno pri delu socialnih delavcev s pripadniki romske skupnosti je, kot pravi, tudi to, da smo pozorni na uporabo specifičnega jezika, in sicer, da uporabljamo bolj preproste izraze in manj strokovnih besed ter tudi znanje romskega jezika, ki olajša vsebinsko razumevanje in krepi občutke zaupanja v delovnem odnosu. Zaradi nepismenosti romskega prebivalstva in posledično slabšega razumevanja pisnih besedil je pomembno ustno obveščanje, ki je bolj učinkovito pri predajanju informacij. Omenja tudi transparentnost vloge socialnega delavca/-ke in ponudbe socialnovarstvenih storitev, ki pokriva potrebo, zaradi katere se Romi obrnejo po pomoč. Pomembno je torej, da je tudi njim, tako kot vsem ostalim, omogočena izbira tiste storitve, ki jo sami prepoznajo kot zanje najbolj primerno in možno. Poleg tega moramo socialni delavci, na podlagi Kodeksa etičnih načel v socialnem varstvu (2014) spoštovati in sprejemati različnosti. Urh (2005, str. 64–65) omenja tudi vlogo terenskega dela za socialno delo z ljudmi, ki so družbeno izključeni in prikrajšani za

participacijo v vsakodnevnih dejavnostih. Meni namreč, da socialni delavec/-ka s terenskim delom (v romskem naselju ali na domu družine) sporoča, da je dostopen/-na in da nima strahu pred pripadniki romske skupnosti, saj ravno to pogosto ovira sodelovanje. Poleg tega omenja tudi, perspektivo moči, ki upošteva njihove kulturne posebnosti in položaj družbene izključenosti ter vlogo socialnega dela, ki ne sme imeti nadzorstvenih funkcij oz. nalog inšpekcijske službe, saj se s tem povečuje nezaupanje uporabnikov in ima pogosto nasproten učinek.

1.4.1. Etnično občutljivo socialno delo

Za delo z deprivilegiranimi posamezniki in skupinami (tudi Romi) so pomembna in potrebna strokovna znanja, spretnosti in izkušnje ter tudi sočutje in etnična občutljivost za njihove težave in stiske (Zajec in Jazbec, 2012, str. 81).

Etnično občutljivo socialno delo je socialno delo s pripadniki etničnih skupin, ki upošteva kulturne vrednote, kulturne potrebe in »etnično realnost« pripadnikov etničnih skupin, ki pa upošteva tudi antirasistična načela (Devore in Schlesinger, kot navedeno v Humljan Urh, 2013, str. 35). Etnično občutljivo socialno delo se odziva na potrebe, vire in kulturo pripadnikov etničnih manjšin ter jim zagotavlja učinkovite izbire storitev, ki temeljijo na socialni pravičnosti in enakosti (Malahleka in Woolfe, kot navedeno v Humljan Urh, 2013, str. 35). Etnična občutljivost je zavest o različnih kulturnih vrednotah, prepričanjih, šegah in navadah med posamezniki v družbi in razumevanje, da te vrednote, prepričanja in šege pomembno zaznamujejo interakcije med ljudmi, piše Humljan Urh (2013, str. 37). Socialni delavci tako potrebujejo znanje o kulturi (o lastni kulturi in tudi o kulturi drugih), poleg tega pa morajo razumeti, kako njihova prepričanja vplivajo na delovne odnose (Humljan Urh, 2013, str. 37). Humljan Urh (2013, str. 37) omenja tudi kulturno kompetentnost, ki pomeni usposobljenost, spretnost, ustrezno sposobnost za delo v večkulturni družbi ter za delo s pripadniki različnih kultur.

Da bi lahko kot strokovni delavci zaposleni v vzgoji in izobraževanju, res pristno delali z romskimi učenci in njihovimi starši, je nujno, da se znebimo lastnih predsodkov in stereotipov, da upoštevamo različne kulturne vrednote, kulturne potrebe, da se jim približamo in smo dostopni ter da zgradimo zaupanje, na katerem temelji sodelovanje. Pri tem lahko kot vodilo uporabljamo različne teoretične in praktične pristope, ki nam jih ponuja socialno delo.

1.5. Svetovalno delo v vzgoji in izobraževanju

V *Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* (1996) je v 67. členu zapisano, da v javnem vrtcu oz. šoli deluje svetovalna služba, ki svetuje otrokom, učencem, vajencem, dijakom, učiteljem in staršem, in sicer sodeluje z vzgojitelji, učitelji in vodstvom šole pri načrtovanju, spremljanju in evalvaciji razvoja vrtca/šole in opravljanju vzgojno-izobraževalnega dela ter opravlja poklicno svetovanje (pri opravljanju poklicnega svetovanja se povezuje z Republiškim zavodom za zaposlovanje). Prav tako svetovalna služba sodeluje pri pripravi in izvedbi individualiziranih programov za otroke s posebnimi potrebami. Delo svetovalne službe opravljajo svetovalni delavci različnih profilov, in sicer psihologi, pedagogi, socialni delavci, socialni pedagogi in defektologi. Vsi ti profili so strokovno usposobljeni za opravljanje svetovalnega dela v vrtcih in šolah (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 17).

Svetovalna služba v vrtcu in šoli vzpostavlja svetovalni odnos z vsemi udeleženi (z otroki, s starši, z učitelji/vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev, vodstvom in zunanjimi ustanovami) in je vsem enako dostopna (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 17–20; RIC Novo mesto, 2014, str. 12). Svetovalna služba pomaga in sodeluje z osnovnim namenom, da bi bili vsi posamezni udeleženci v vrtcu oz. šoli in vzgojno-izobraževalna ustanova kot celota čimbolj uspešni pri uresničevanju temeljnega cilja ter vseh drugih sistemsko zastavljenih splošnih in posebnih vzgojno-izobraževalnih ciljev (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 5). Poleg tega svetovalna služba v vrtcu in šoli sodeluje pri vzpostavljanju optimalnih pogojev za razvoj, učenje in napredovanje vseh otrok (tudi otrok s posebnimi potrebami) in mladostnikov (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008a, str. 16 in Zavod RS za šolstvo, b. d.).

Temeljne funkcije svetovalne službe – svetovanje, posvetovanje, koordinacijo, opravlja na način tega svetovalnega odnosa. V šoli se na svoj posebni način preko svetovalnega odnosa vključuje v procese dogovarjanja, sodelovanja, povezovanja in pobude. Preko svetovalnega odnosa si šolska svetovalna služba v projektih pomoči in sodelovanja prizadeva vzpostavljati in vzdrževati pogoje, v okviru katerih je uspešno dogovarjanje in sodelovanje možno tudi nadaljevati. Delo svetovalne službe v šoli/vrtcu je usmerjeno k fleksibilnemu prilagajanju šole/vrtca splošnim in tudi posebnim potrebam otrok (Čačinovič Vogrinčič idr., 1999, str. 19–20). Svetovalna služba si mora prizadevati, da najde pot do tistih posameznih udeležencev v šoli (učencev, učiteljev, staršev ...), ki se ne čutijo nagovorjeni (Čačinovič Vogrinčič idr., 1999, str. 17).

Temeljni vzgojno-izobraževalni cilj vrtca oz. šole in posledično tudi temeljni cilj svetovalne službe je optimalni razvoj otroka ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 6). Delo svetovalne službe temelji na posebni skrbi pri sprejemu in uvajanju otroka v vrtec, upoštevanju splošnih značilnosti razvoja in učenja otrok v predšolskem obdobju ter ugotavljanju in upoštevanju posebnosti telesnega, osebnega (spoznavnega in čustvenega) in socialnega razvoja otrok, ki so vključeni v vrtec, ugotavljanju in upoštevanju značilnosti ožjega in širšega socialnega okolja, iz katerega prihajajo otroci, ki so vključeni v vrtec itd. (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008a, str. 17).

Poslanstvo šolske svetovalne službe je prilagajanje šolskega sistema potrebam posameznika (učencem s posebnimi potrebami, nadarjenim, učencem s težavami na vedenjskem področju ...) in vzpostavljanje optimalnih pogojev za učenje in napredovanje vseh učencev (RIC Novo mesto, 2014, str. 12).

1.5.1. Temeljna načela in področja dela svetovalne službe v osnovni šoli

V Programskih smernicah (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008a, str. 10–14, in 2008b, str. 10–14) je zapisanih in predstavljenih 9 temeljnih načel, ki predstavljajo osnovno orientacijo oz. okvir za profesionalno opravljanje svetovalnega dela v vrtcih in šolah. Ta temeljna načela so: 1. načelo strokovnosti in strokovnega izpopolnjevanja; 2. načelo strokovne avtonomnosti; 3. načelo interdisciplinarnosti, strokovnega sodelovanja in povezovanja; 4. načelo aktualnosti; 5. načelo razvojne usmerjenosti; 6. načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe; 7. načelo celostnega pristopa; 8. načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu in 9. načelo evalvacije lastnega dela.

Osnovna področja dela svetovalne službe v osnovni šoli (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 19–26):

- učenje in poučevanje,
- šolska kultura, klima, vzgoja in red,
- telesni, osebni in socialni razvoj,
- šolanje,
- poklicna orientacija in
- socialno-ekonomske stiske.

Svetovalni delavci svoje delo načrtujejo in izvajajo tako, da upoštevajo ravnotežje med dejavnostmi pomoči, razvojnimi in preventivnimi dejavnostmi ter dejavnostmi načrtovanja in evalvacije. Svetovalni delavci svoje delo in naloge izvajajo tako, da je v dobrobit otrok in mladostnikov. Osnovna vodila njihovega dela pa so zaupnost v odnosu z otroki, spoštovanje prostovoljnosti pri nujenju pomoči in celostni pristop (Zavod RS za šolstvo, b. d.). Enako pišejo tudi Čačinovič Vogrinčič in sodelavci (2008b, str. 18) v Programskih smernicah, in sicer moramo pri delu z učenci izhajati iz načela dobrobiti, prostovoljnosti in zaupanja, načela celostnega pristopa in načela sodelovanja v svetovalnem odnosu, poudarjeni pa sta zlasti preventivna dejavnost in intervencija (nudenje pomoči).

Ena od pomembnih nalog šolske svetovalne službe je neposredno spodbujanje razvoja otrok in mladostnikov, in sicer tako, da podpira in spodbuja kakovostno učenje vseh otrok oz. mladostnikov in hkrati deluje tudi kot varovalni dejavnik v njihovem razvoju (Gregorčič Mrvar idr., 2020, str. 42).

Drugo pomembno področje dela svetovalne službe je delo z vzgojitelji, učitelji, ravnatelji in drugimi strokovnimi delavci. Pri tem pa sledijo načelom interdisciplinarnosti in povezovanja (Zavod RS za šolstvo, b. d.). Pri sodelovanju z učitelji je poudarek na posvetovalnem delu z namenom preventive ali intervencije, skupnega načrtovanja ter izvajanja in evalvacije del v šoli, saj tako učitelji kot svetovalni delavci v proces reševanja in preprečevanja težav vstopajo vsak s svojim posebnim znanjem in védenjem. Vodilo svetovalnemu delavcu pri skupnem delu z učitelji so predvsem načelo interdisciplinarnosti, načelo celostnega pristopa in načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 18). Z vodstvom pa svetovalni delavec sodeluje z namenom preučevanja učnih in vzgojnih procesov v sistemu šole z namenom možnosti načrtnega poseganja v te procese. Pomembno je posvetovalno delo z vodstvom ob upoštevanju načela strokovne avtonomnosti, aktualnosti, razvojne usmerjenosti, načela interdisciplinarnosti, strokovnega sodelovanja in povezovanja ter načela sodelovanja v svetovalnem odnosu, strokovnega sodelovanja in povezovanja ter načela sodelovanja v svetovalnem odnosu (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 19). Podobno pravijo tudi Gregorčič Mrvar in sodelavci (2020, str. 40), in sicer, da sodelovanje med učiteljem in šolskim svetovalnim delavcem temelji na medsebojnem sodelovanju pri reševanju vprašanj dela oddelčne skupnosti in posameznih učencev. Učitelj in svetovalni delavec skupaj zbirata podatke, analizirata, izmenjujeta ideje in možne rešitve dilem, oblikujeta načrt dejavnosti in ga uresničujeta ter analizirata dobljene rezultate (Resman, kot navedeno v Gregorčič Mrvar idr., 2020, str. 40).

V učno-vzgojnem procesu so zelo pomembni tudi starši, katerim svetovalni delavci, z nasveti in drugimi oblikami podpore, pomagajo pri oblikovanju spodbudnega okolja za razvoj in učenje njihovih otrok (Zavod RS za šolstvo, b. d.). Pri delu s starši je poudarek na posvetovalnem delu, cilj pa sta preventiva ali intervencija in načrtovanje, pomembni za šolsko delo. Pri delu s starši se svetovalni delavec ravna po načelu zaupnosti in prostovoljnosti, načelu celostnega pristopa in načelu sodelovanja v svetovalnem odnosu (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008b, str. 19). Pomemben vidik sodelovanja s starši je, da se šolski svetovalni delavec predstavi in spozna s starši, čim prej, ko prevzame vlogo svetovalnega delavca na šoli. Poleg tega bi moral svetovalni delavec staršem predstaviti svoj program, načine in oblike dela, zato, da bi se starši seznanili z resnično vlogo svetovalnega delavca. Pogosto se zgodi namreč, da starši sicer vejo za svetovalno službo, ne poznajo pa njene vloge oz. morda nimajo prave predstave o njej (Gregorčič Mrvar idr., 2020, str. 50).

Delo z zunanjimi ustanovami vključuje delo z vrtci, drugimi osnovnimi in srednjimi šolami, s svetovalnimi centri, zdravstvenimi domovi in drugimi ustreznimi zdravstvenimi ustanovami, z Zavodom RS za zaposlovanje, s centri za socialno delo in drugimi socialno-varstvenimi ustanovami, z Zavodom RS za šolstvo idr. Pomembna so predvsem načelo celostnega pristopa, načelo strokovne avtonomnosti, načelo interdisciplinarnosti, strokovnega sodelovanja in povezovanja.

Kot pišejo na Zavodu RS za šolstvo (b. d.) so svetovalni delavci pri svojem delu avtonomni. S sodelavci pa vzpostavljajo vključujoč odnos ter hkrati ohranjajo svoje strokovne meje, različnosti in posebnosti. Prizadevajo si za čim bolj kakovostno opravljeno delo, zato se ves čas strokovno izpopolnjujejo.

1.5.2. Svetovalno delo z romskimi učenci

Šolska svetovalna služba ima pri vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v uspešen proces šolanja romskih učencev pomembno vlogo. Šolska svetovalna služba podaja predloge za izvajanje strategije dela z romskimi starši in učenci ter je tudi tista, ki v posebnih dogodkih na šoli ukrepa takoj in konkretno (RIC Novo mesto, 2014, str. 12). Pri romskih učencih je namreč marsikdaj potrebna hitra in izredno konkretna aktivnost, ki seže vse do njihovega doma.

Pri načrtovanju dela z romskimi učenci se je treba osredotočiti na razvijanje ustreznih in raznolikih metod in oblik dela, pri čemer mora sodelovati tudi svetovalna služba. V delo z učenci mora vključevati vse oblike pomoči, ki jih lahko nudi (RIC Novo mesto, 2014, str. 13).

Pomemben vidik dela strokovnih delavcev z romskimi učenci je tudi zmožnost »videti napredek« na posameznih področjih dela (RIC Novo mesto, 2014, str. 12). Šolska svetovalna služba mora pri svojem delu sodelovati tudi z učitelji na šoli, jim pomaga in svetuje pri delu z romskimi učenci. To vključuje redno spremljanje in sodelovanje svetovalne službe in učiteljev na sestankih ali strokovnih aktivih, na katerih rešujejo aktualno problematiko, pregledajo doseganje ciljev pri posameznih učencih, se posvetujejo o načinu dela s posamezniki, o oblikah pomoči učitelju itd. in s tem prispeva k pozitivnemu odnosu do romske tematike, podpira in spodbuja učitelje pri delu z romskimi učenci. Pomembno je tudi, posvetovanje z učitelji o zagotavljanju osnovnih pogojev za varno in spodbudno učno okolje med poukom in zunaj pouka (med odmori, v garderobi, čakanje na avtobus, malica, kosilo, stranišče ...), svetovanje učiteljem pri izbiri oblik in metod dela v integriranem oddelku, svetovanje in sodelovanje z učitelji za učinkovito delo z učenci, ki imajo čustvene, vzgojne ali disciplinske težave, povezovanje razrednikov in učiteljev, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč, sodelovanje in pomoč pri navezovanju stikov učiteljev s starši, obisk romskega naselja ter povezovanje učiteljev z romskim pomočnikom (RIC Novo mesto, 2014, str. 13).

Šolska svetovalna služba mora skupaj z učitelji izvajati tudi poklicno orientacijo, in sicer mora svetovalna služba romske učence posebej pozorno proučiti in seznaniti z vsemi možnostmi nadaljnjega izobraževanja in vključevanja v srednješolske programe, pri tem pa mora zagotoviti, da so učenci seznanjeni z vsemi možnostmi, ki jih ponuja srednješolsko izobraževanje (RIC Novo mesto, 2014, str. 13).

Omeniti je treba tudi delo s starši, ki je pri uspešnem vključevanju romskih učencev zelo pomembno. Izkušnje šol kažejo, da sodelovanje staršev s šolo pozitivno vpliva na povečanje obiska pouka pri učencih in posledično na boljši učni uspeh. To lahko svetovalna služba doseže z vključevanjem v nekatere dejavnosti, kot so npr.: vpis v šolo, govorilne ure, roditeljski sestanki, individualni razgovori, obiski v romskem naselju (na katere svetovalna služba povabi tudi razrednike, učitelje, romske pomočnike, to pa vpliva pozitivno tako na starše kot tudi na učitelje, saj tako spoznajo učence v drugačni luči in odkrivajo vzroke za njihove morebitne učne, vzgojne ali čustvene težave) in vključenost v različne projekte, ki so namenjeni delu z romskimi učenci in starši (RIC Novo mesto, 2014, str. 12).

Svetovalna služba v šoli ima pomembno vlogo tudi pri spodbujanju drugih oblik sodelovanja s starši, kot so npr.: sodelovanje s starši otrok, bodočih prvošolcev na neformalnem obisku v naselju, kjer jih povabi k vpisu otrok v šolo, sodelovanje in svetovanje staršem učencev glede

učne in vzgojne pomoči, pomoč staršem pri nakupu šolskih potrebščin, spremljanje rednega obiskovanja pouka in poročanje ustreznim institucijam (RIC Novo mesto, 2014, str. 12-13).

1.5.2.1. Aktivnosti šolske svetovalne službe za vključevanje romskih otrok

V Razvojno izobraževalnem centru Novo mesto (2014, str. 13) omenjajo aktivnosti, s katerimi šolska svetovalna služba dosega boljše rezultate vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. Te aktivnosti so: vključevanje predšolskih otrok v popoldanske dejavnosti v vrtcu, tudi če romski otroci niso vključeni v vrtec (organizirajo in povabijo naj jih na delavnice, igre, branje v prostorih vrta ali šole), organizacija in vključevanje v dejavnosti, ki potekajo v naselju, z namenom priprave otrok na šolo, dodatna strokovna pomoči za učence, ki potrebujejo pomoč za doseganje ciljev, spremljanje doseganja ciljev pri posameznih predmetih in napredovanja posameznih učencev, svetovanje in pomoč učencem v stiski, učencem z vzgojnimi in disciplinskimi težavami ter spodbujanje učencev k rednemu obiskovanju pouka.

Svetovalno delo ima v vrtcih in šolah pomembno vlogo pri povezovanju vseh udeležencev (otrok, staršev, učiteljev/vzgojiteljev, vodstva in zunanjih ustanov), kar je še toliko bolj pomembno, ko pride do pripadnikov romske skupnosti, saj menim, da se ti zaradi kulturnih, jezikovnih in drugih razlik težje povezujejo z učitelji/vzgojitelji, zunanjimi ustanovami itd. Poleg tega svetovalni delavci pripravljajo različne aktivnosti za romske otroke in njihove starše ter pomagajo pri govorilnih urah, nudijo podporo učiteljem in drugim strokovnim delavcem in tako tvorijo še pomembnejšo vez med vsemi udeleženci.

2. FORMULACIJA PROBLEMA

Tema magistrskega dela je vloga in oblike dela z romskimi otroki ter njihovimi starši v procesu vzgoje in izobraževanja. Romski otroci namreč predstavljajo posebno skupino otrok s specifičnimi potrebami za uspešno izobraževanje, šole pa naj bi jim za uspešno izobraževanje nudile posebne prilagoditve na različnih področjih. Kljub dolgoletnim prizadevanjem šolske politike in prakse pa se pri šolanju romskih otrok še vedno kažejo številni problemi.

Med mladimi Rominjami in Romi velja, da jih okoli dve tretjini nimata dokončane osnovne šole (manj žensk kot moških), prav tako je zelo malo takih, ki končajo srednjo in višjo ali visoko šolo (Zaviršek idr., 2019, str. 41). Stropnik (kot navedeno v Zaviršek idr., 2019, str. 41) pravi, da je na vseh stopnjah izobraževanja zanje značilen visok osip, še posebej je stopnja osipa visoka med romskimi deklicami, velik delež romskih otrok pa izobraževanje zaključi s končanimi 5. ali 6. razredi osnovne šole. Prav tako MIZŠ (2021, str. 15–16) ugotavlja, da veliko otrok še vedno ne dokonča obveznega osnovnošolskega izobraževanja, še manj jih pridobi srednješolsko ali celo visokošolsko izobrazbo. V učno-vzgojnem procesu so zelo pomembni tudi starši, katerim svetovalni delavci, z nasveti in drugimi oblikami podpore, pomagajo pri oblikovanju spodbudnega okolja za razvoj in učenje njihovih otrok (Zavod RS za šolstvo, b. d.). Družina je za večino Romov »temeljna socialna norma«, kar pomeni, da naredijo vse, da živijo v primarni in sekundarni družini, da ohranjajo njeno kontinuiteto, si med seboj pomagajo, se vračajo nazaj v družino ter medsebojno skrbijo za člane. Zato je še toliko bolj pomembno, da v procesu pomoči romskim otrokom za šolsko delo ipd., sodelujemo tudi s starši, ki imajo nanje velik vpliv. Poleg staršev nam lahko pomembno pomagajo tudi romski pomočniki, saj bi bila vključenost romskih otrok v vzgojno-izobraževalne ustanove brez romskih pomočnikov manjša in predvsem manj uspešna (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2021, str. 25).

Na praksi sem opazila, da so romski otroci pogosteje kot neromski videni kot problematični v razredu ter da v večini ne dokončajo osnovne šole. Poleg tega so redki deležni pomoči svetovalne službe na šoli ali v vrtcu ter tudi dodate strokovne pomoči s strani izvajalcev DSP ali učiteljev.

V magistrskem delu bom raziskala problematiko strokovne pomoči romskim učencem v osnovnih šolah. Zanima me tudi primerjava izkušenj strokovnih delavcev v Prekmurju in v JV Sloveniji, saj pripadniki romske skupnosti strnjeno živijo v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju (GOV, 2024).

2.1. Raziskovalna vprašanja in hipoteze

2.1.1. Raziskovalna vprašanja

RV1: Kakšne oblike pomoči in podpore nudijo strokovni delavci na šoli romskim otrokom?

RV2: Kakšne so vloge učiteljev, šolske svetovalne službe in romskih pomočnikov pri strokovni pomoči in podpori romskih učencev na šoli?

RV3: Na kakšne načine poteka sodelovanje strokovnih delavcev na šoli s starši?

RV4: S katerimi zunanjimi organizacijami (in kako) sodeluje šolska svetovalna služba pri strokovni pomoči in podpori romskim učencem?

RV5: Kako so romski učenci sprejeti v razredno skupnost? Ali obstajajo pri tem razlike med regijami – JV Slovenija in Prekmurje?

RV6: V katerem razredu romski otroci običajno zaključijo osnovnošolsko izobraževanje?

RV7: Katere vire in oblike podpore in pomoči bi bilo treba zagotoviti, da bi romski otroci zaključili vseh 9 razredov osnovne šole in nadaljevali izobraževanje?

2.1.2. Hipoteze

H1: Strokovni delavci na OŠ pogosteje nudijo romskim otrokom individualne oblike pomoči kot skupinske.

H1a: Najpogostejši obliki individualne pomoči sta pogovor in učna pomoč.

H1b: Večina romskih otrok na šoli ni deležna podpore in pomoči strokovnih delavcev.

H2: Pobudo za strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje kot šolska svetovalna služba predlagajo učitelji, ki učijo romskega otroka (ali razredniki).

H2a: Romski otroci sami večinoma ne poiščejo pomoči in podpore v svetovalni službi.

H3: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom na šolah brez romskih pomočnikov večinoma nudijo strokovne delavke v šolski svetovalni službi, redkeje učitelji.

H3a: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje nudijo romski pomočniki na tistih šolah, kjer so zaposleni kot svetovalna služba ali učitelji.

H4: Na večini šol poteka podpora in pomoč romskim otrokom brez sodelovanja z zunanjimi institucijami in organizacijami.

H4a: Šolska svetovalna služba pri pomoči in podpori romskim učencem pogosteje sodeluje z institucijami in organizacijami izven šole kot učitelji.

H5: Strokovni delavci na OŠ redko sodelujejo s starši romskih učencev.

H5a: Na šolah brez romskih pomočnikov s starši romskih otrok pogosteje sodeluje šolska svetovalna služba kot učitelji.

H5b: Na šolah z romskimi pomočniki oni pogosteje sodelujejo s starši romskih otrok kot šolska svetovalna služba.

H6: Strokovni delavci s starši sodelujejo na govorilnih urah in roditeljskih sestankih pogosteje kot na individualnih pogovorih v šoli ali na sestankih v romski skupnosti.

H6a: Sodelovanje s starši romskih otrok večinoma poteka v pisni obliki (obveščanje) kot na pogovorih v šoli.

H7: Romski otroci v Prekmurju so po mnenju strokovnih delavcev bolj vključeni v razredno in šolsko skupnost kot romski otroci v JV Sloveniji.

H8: Romski otroci večinoma zaključijo osnovnošolsko izobraževanje s končanim 6. razredom osnovne šole.

H8a: Deklice zaključijo manj razredov osnovne šole kot dečki.

H9: Podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) otroku pri šolskem delu so pomembni koraki, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava je količinska oz. kvantitativna, saj sem podatke zbirala številčno (zbrane podatke sem preštela in kvantitativno analizirala (Mesec, 2009)). Raziskava je tudi eksplorativna ali poizvedovalna, saj je bil moj namen z raziskavo izvedeti, kako poteka delo strokovnih delavcev z romskimi otroki v šolah in vrtcih, kakšnih oblik podpore in pomoči so deležni romski otroci in njihovi starši, kakšne metode in koncepte uporabljajo strokovni delavci pri svojem delu in kako bi se dalo izboljšati ali prilagoditi svetovalno delo/delo strokovnih delavcev v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, da bi romski otroci pogosteje dokončali in nadaljevali izobraževanje. Na podlagi tega sem postavila hipoteze v obliki trditev, s tem pa sem raziskala njihovo intenziteto (Mesec, 2009). Raziskava je tudi deskriptivna ali opisna (Mesec, 2009), kjer je namen količinsko (kvantitativno) opredeliti, kakšnih oblik podpore in pomoči so deležni romski otroci s strani strokovnih delavcev.

3.2. Spremenljivke

Preglednica spremenljivk, indikatorjev, modalitet in ravni merjenja se nahaja v Prilogi 9.2.

Spremenljivke sodijo v 8 različnih tematskih sklopov, in sicer splošna vprašanja (regija, v kateri se nahaja šola anketirancev, ter poklic, ki ga opravljajo); pomoč in podpora, ki jo strokovni delavci nudijo romskim otrokom (ali so romski otroci deležni pomoči in podpore, kako pogosto so je deležni, kdo je pobudnik zanjo, vrste pomoči in podpore, učna pomoč-ali so romski otroci deležni učne pomoči, kako pogosto so je deležni, kdo nudi učno pomoč romskim otrokom itd.); druge oblike podpore romskim otrokom in njihovim staršem (sodelovanje z romskimi pomočniki, svetovalno delo, sodelovanje z zunanjimi institucijami, materialna pomoč); sodelovanje s starši (s kom sodelujejo starši, kako pogosto poteka sodelovanje med šolo in starši, načini sodelovanja s starši); organizacija razredov in klima v razredu (s kom sodelujejo in se družijo romski otroci, razporeditev romskih otrok v oddelke); zaključek šolanja (razred, v katerem zaključijo osnovnošolsko izobraževanje, poklicna orientacija, vpis v srednjo šolo); prilagoditve in potek pouka (pouk slovenskega jezika, kot tujega jezika, pouk maternega jezika romskih otrok, jezikovne prilagoditve na testih, spoznavanje romske kulture, odločbe o

usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, individualni programi, izražanje stališč itd.) in kompetence, znanja in spretnosti za delo z romskimi otroki.

3.3. Merski instrument in viri podatkov

Merski instrument je standardizirani spletni anketni vprašalnik, ki je anonimen, z njim pa sem pridobila podatke o delu strokovnih delavcev z romskimi otroki in njihovimi starši.

Anketni vprašalnik je bil sestavljen iz 68 vprašanj, ki so bila za vse respondente obvezna. Nekatera vprašanja so bila tudi pogojna in so se anketirancem prikazovala glede na odgovor, ki so ga označili prej (vprašanja so bila razdeljena na sklope: 1. za učitelje, za strokovne delavce, za romske pomočnike, 2. glede na to ali so romski učenci deležni njihove pomoči ali ne ipd.).

Ker so bila vprašanja sestavljena vnaprej, že pred samim spraševanjem, prav tako so bila vprašanja urejena v določeni vrstni red in zapisana v obliki vprašalnika, poleg tega so bili vnaprej predvideni tudi možni odgovori (Mesec, 2009), je bilo spraševanje standardizirano. Vprašanja so bila večinoma zaprtega tipa, nekaj vprašanj pa je bilo tudi odprtega in polodprtega tipa (Mesec, 2009). Večina vprašanj je bila zastavljena na nominalni ravni, kjer so anketiranci izbirali en odgovor: da ali ne oz. so lahko izbrali več odgovorov na vprašanje. Nekaj vprašanj je bilo zastavljenih tudi na ordinalni ravni, anketiranci pa so izbirali med odgovori: sploh se ne strinjam, ne strinjam se, se niti ne strinjam niti strinjam, se bolj strinjam kot ne strinjam in popolnoma se strinjam. Polodprta vprašanja so se nanašala na zaprta vprašanja, anketiranci pa so imeli možnost dodatno razložiti svojo izbiro oz. zapisati bolj natančen odgovor na vprašanje ali izbrati možnost, ki ni bilo že vnaprej ponujena med vprašanji. Na odprta vprašanja so udeleženci prosto odgovarjali, brez vnaprej ponujenih odgovorov. Za zaprti tip vprašanj sem se odločila zato, da sem dobila čim bolj jasne in medsebojno primerljive odgovore udeležencev na zastavljeno vprašanje. Polodprti tip vprašanj sem dodala v primerih, ko je bilo možnosti preveč, da bi vse ponudila kot odgovor, zato sem naštel nekaj najpogostejših možnosti iz literature in prakse. Odprti tip vprašanj sem izbrala v primerih, ko možnih odgovorov nisem mogla jasno predpostaviti na podlagi literature. Anketni vprašalnik se nahaja med prilogami.

3.4. Populacija in vzorec

Populacija raziskave so strokovni delavci in delavke, zaposleni v osnovnih šolah v vsej Sloveniji in so zaposleni v šolskem letu 2023/2024. V priročni vzorec sem na začetku zbirala

strokovne delavce iz OŠ iz Prekmurja in JV Slovenije, ker je na teh območjih največ romskih naselij (in romskih otrok, vpisanih v OŠ), kasneje pa zaradi slabe odzivnosti tudi strokovne delavce iz OŠ v ostalih regijah Slovenije, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi otroki in njihovimi starši. V anketi je sodelovalo 161 oseb, ki so veljavno izpolnile anketo. Vzorec predstavljajo udeleženci iz skoraj vseh statističnih regij Slovenije, in sicer iz Jugovzhodne Slovenije ter Osrednjeslovenske, Pomurske, Posavske, Podravske, Savinjske, Zasavske, Obalno-kraške, Goriške in Koroške regije. Vzorec predstavlja 58 učiteljev/-ic razrednega pouka, 44 učiteljev/-ic predmetnega pouka, 26 svetovalnih delavk/-cev, 24 učiteljev/-ic dodatne strokovne pomoči, 5 pomočnikov/-ic ravnatelja, 3 romski/-e pomočniki/-ce in 1 ravnatelj/-ica.

3.5. Zbiranje podatkov

Anketni vprašalnik je bil sestavljen v spletnem orodju Arnes 1ka. Za spraševanje sem uporabila posredno obliko spraševanja, saj z anketiranci nisem bila v neposrednem stiku (Mesec, 2009).

Anketni vprašalnik je bil z dopisom poslan na vseh 445 osnovnih šol v Republiki Sloveniji (dopis se nahaja med prilogami), in sicer na e-naslove tajništva osnovnih šol, objavljen je bil tudi na različnih socialnih omrežjih in v različnih skupinah, poleg tega sem prosila prijatelje in znance, da anketo posredujejo tistim, ki ustrezajo pogojem za zastavljeno populacijo. Odzivnost posameznih šol, ki sem jih povabila k sodelovanju, sem spremljala preko e-pošte (če so šole odgovorile na dopis, ki sem jim ga poslala). Potencialne anketirance sem v vabilu že vnaprej opozorila, da je anketni vprašalnik namenjen samo določeni populaciji (strokovnim delavcem, ki so zaposleni na šolah, kjer imajo učence romske narodnosti). Spletni anketni vprašalnik je bil objavljen 24. 10. 2023, podatke pa sem zbirala približno dva meseca. Anketni vprašalnik sem zaključila 2. 1. 2024. Točnega števila šol, ki so se odzvale na anketo, nimam.

Izpolnjevanje anketnega vprašalnika je bilo anonimno, podatkov o šoli, kjer so zaposleni, ali osebnih podatkov nisem zbirala. Poleg tega sem odgovore obdelala skupinsko, za vse sodelujoče skupaj, in naredila primerjavo po regijah (čemur je bilo namenjeno prvo vprašanje o regiji, kjer je njihova šola).

K reševanju anketnega vprašalnika je pristopilo 161 oseb, anketo pa je v celoti dokončalo 112 oseb, zato se pri obdelavi rezultatov numerus odgovorov na posamezna vprašanja spreminja. Anketiranci so anketni vprašalnik v povprečju izpolnjevali 11 min in 22 s.

3.6. Obdelava in analiza podatkov

Anketni vprašalnik je bil sestavljen v spletnem orodju Arnes 1ka, zato so se odgovori na vprašanja beležili samodejno, poleg tega je program sam izračunal povprečje in standardni odklon (kjer je bilo to možno). Vse ostale poglobljene analize in grafe sem izdelala s pomočjo Excela, kamor sem lahko tudi prenesla podatke iz spletnega orodja Arnes 1ka. Podatke sem obdelala kvantitativno.

Pri enem vprašanju je prišlo do napake pri beleženju odgovorov in se podatki niso zbirali. Napako pri beleženju odgovorov so potrdili tudi pri spletnem orodju Arnes 1ka.

3.7. Operacionalizacija preverjanja hipotez

H1: Strokovni delavci na OŠ pogosteje nudijo romskim otrokom individualne oblike pomoči kot skupinske. → Več kot 50 % anketirancev bo na vprašanje »Z romskimi otroki na šoli večinoma (v več kot 60 %) delam ...« odgovorilo z »individualno (samo z enim otrokom)«.

H1a: Najpogostejši obliki individualne pomoči sta pogovor in učna pomoč. → Na vprašanje o tem, kaj zajema individualna pomoč in podpora, bosta najvišji frekvenci dobila odgovora »učna pomoč« in »pogovor«.

H1b: Večina romskih otrok na šoli ni deležna podpore in pomoči strokovnih delavcev. → Več kot 50 % anketirancev bo na vprašanje »Romski otroci so v večini (v več kot 60 %) deležni moje podpore in pomoči« odgovorilo z »ne«.

H2: Pobudo za strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje kot šolska svetovalna služba predlagajo učitelji, ki učijo romskega otroka (ali razredniki). → Na vprašanje o tem, kdo da pobudo za pomoč romskemu otroku, bosta najvišji frekvenci dobila odgovora »učitelji/-ce« in »učitelji/-ce razredniki«.

H2a: Romski otroci sami večinoma ne poiščejo pomoči in podpore v svetovalni službi. → Na vprašanje o tem, kako pogosto romski otroci sami poiščejo pomoč in podporo strokovnega delavca, bo več kot polovica anketirancev označilo odgovora »ne poiščejo pomoči« in »redko«.

H3: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom na šolah brez romskih pomočnikov večinoma nudijo strokovne delavke v šolski svetovalni službi, redkeje učitelji. → Anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« odgovorili z »ne«, so pri vprašanju »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«, pogosteje (ima

odgovor višjo frekvenco) izbrali odgovor »svetovalni delavci« kot odgovore »učitelji razredniki«, »predmetni učitelji« in »učitelji DSP«.

H3a: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje nudijo romski pomočniki na tistih šolah, kjer so zaposleni, kot svetovalna služba ali učitelji. → Anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?«, odgovorili z »da«, so pri vprašanju »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«, pogosteje (ima odgovor višjo frekvenco) izbrali odgovor »romski pomočnik« kot odgovore »svetovalni delavci«, »učitelji razredniki«, »predmetni učitelji« in »učitelji DSP«.

H4: Na večini šol poteka podpora in pomoč romskim otrokom brez sodelovanja z zunanjimi institucijami in organizacijami. → Več kot 50 % anketirancev bo na vprašanje »Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)?« odgovorilo z »ne«.

H4a: Šolska svetovalna služba pri pomoči in podpori romskim učencem pogosteje sodeluje z institucijami in organizacijami izven šole kot učitelji. → Anketiranci, ki so na šoli zaposleni kot svetovalni/-e delavci/-ke, so na vprašanje »Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)?« odgovorili z »da«, pogosteje kot tisti, ki so na šoli zaposleni kot učitelji (razrednega pouka, predmetnega pouka in DSP).

H5: Strokovni delavci na OŠ redko sodelujejo s starši romskih učencev. → Manj kot 50 % anketirancev bo na vprašanje »Ali pri svojem delu sodelujete s starši romskih otrok?« odgovorilo z »da«.

H5a: Na šolah brez romskih pomočnikov s starši romskih otrok pogosteje sodeluje šolska svetovalna služba kot učitelji. → Anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« odgovorili z »ne«, so pri vprašanju »Starši romskih otrok v šoli sodelujejo s/z:« pogosteje (odgovor ima višjo frekvenco) izbrali odgovor »svetovalnimi delavci« kot odgovore »učitelji«, »razredniki« in »učitelji DSP«.

H5b: Na šolah z romskimi pomočniki oni pogosteje sodelujejo s starši romskih otrok kot šolska svetovalna služba. → Anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« odgovorili z »da«, so pri vprašanju »Starši romskih otrok v šoli sodelujejo s/z:«, pogosteje (odgovor ima višjo frekvenco) izbrali odgovor »romskim pomočnikom« kot odgovor »svetovalnimi delavci«.

H6: Strokovni delavci s starši sodelujejo na govorilnih urah in roditeljskih sestankih pogosteje kot na individualnih pogovorih v šoli ali na sestankih v romski skupnosti. → Anketiranci so na vprašanje »S starši romskih otrok večinoma (v več kot 60 %) sodelujem:« pogosteje (odgovor ima višjo frekvenco) izbrali odgovor »v živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki)« kot odgovor »v živo (sestanki v romskem naselju)«.

H6a: Sodelovanje s starši romskih otrok večinoma poteka v pisni obliki (obveščanje) kot na pogovorih v šoli. → Anketiranci so na vprašanje »S starši romskih otrok večinoma (v več kot 60 %) sodelujem:« pogosteje (odgovor ima višjo frekvenco) izbrali odgovor »neposredno obveščanje (npr. z e-pošto, pošljete pismo domov)« kot odgovor »v živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki)«.

H7: Romski otroci v Prekmurju so po mnenju strokovnih delavcev, bolj vključeni v razredno in šolsko skupnost kot romski otroci v JV Sloveniji. → Anketiranci, ki prihajajo iz Pomurske regije, so na vprašanje »Ali so romski učenci vključeni v šolsko skupnost (so člani šolske skupnosti in se na razrednih urah, med odmori itd. s svojimi sošolci pogovarjajo o pouku, dejavnostih na šoli in o stvareh, ki bi jih radi pohvalili, spremenili)?« pogosteje (odgovor ima višjo frekvenco) izbrali odgovor »da« kot anketiranci, ki prihajajo iz Jugovzhodne Slovenije.

H8: Romski otroci večinoma zaključijo osnovnošolsko izobraževanje s končanim 6. razredom osnovne šole. → Več kot 50 % anketirancev meni, da romski otroci osnovnošolsko izobraževanje zaključijo s končanim 6. razredom osnovne šole.

H8a: Deklice zaključijo manj razredov osnovne šole kot dečki. → Več kot 50 % anketirancev meni, da deklice prej kot dečki zaključijo osnovnošolsko izobraževanje.

H9: Podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) otroku pri šolskem delu so pomembni koraki, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo. → Več kot 50 % anketirancev je na vprašanja o tem, kako pomembni se jim zdijo podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) otroku pri šolskem delu, odgovorila z odgovoroma »pomembno« in »zelo pomembno«.

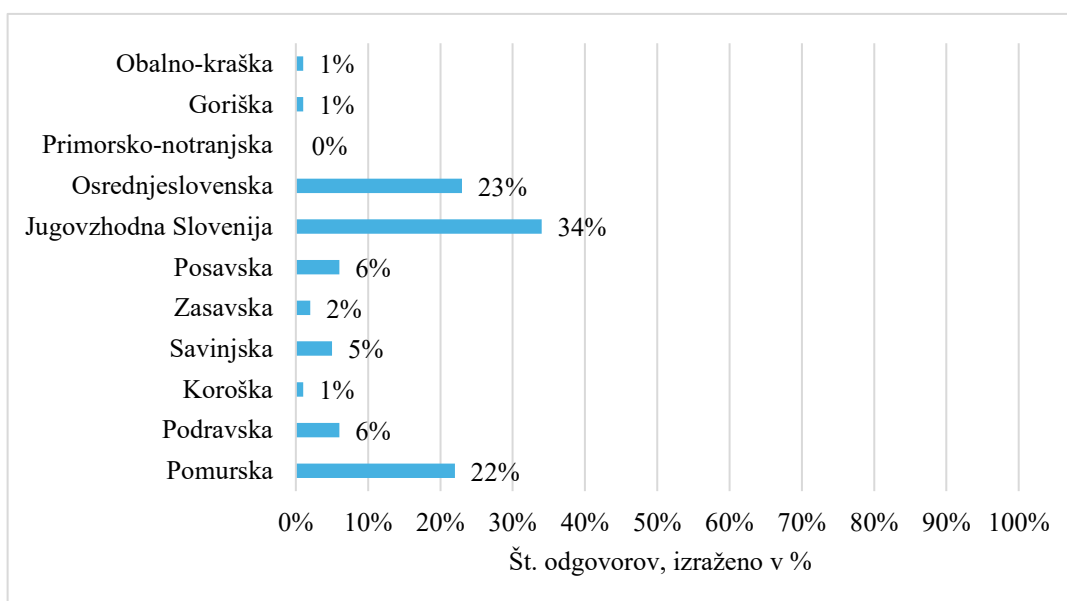
4. REZULTATI

4.1. Opisna analiza rezultatov

4.1.1. Statistična regija

V anketi je sodelovalo 161 udeležencev, od tega jih je 55 (34 %) zaposlenih na šoli, ki se nahaja v Jugovzhodni Sloveniji, 37 (23 %) udeležencev je zaposlenih na šoli, ki se nahaja v Osrednjeslovenski regiji, 35 (22 %) v Pomurski regiji, 9 (6 %) v Posavski regiji, prav tako 9 (6 %) v Podravski regiji, 8 (5 %) v Savinjski regiji, 4 (2 %) v Zasavski regiji, 2 (1 %) v Obalno-kraški regiji, 1 (1 %) v Goriški regiji in prav tako 1 (1 %) v Koroški regiji.

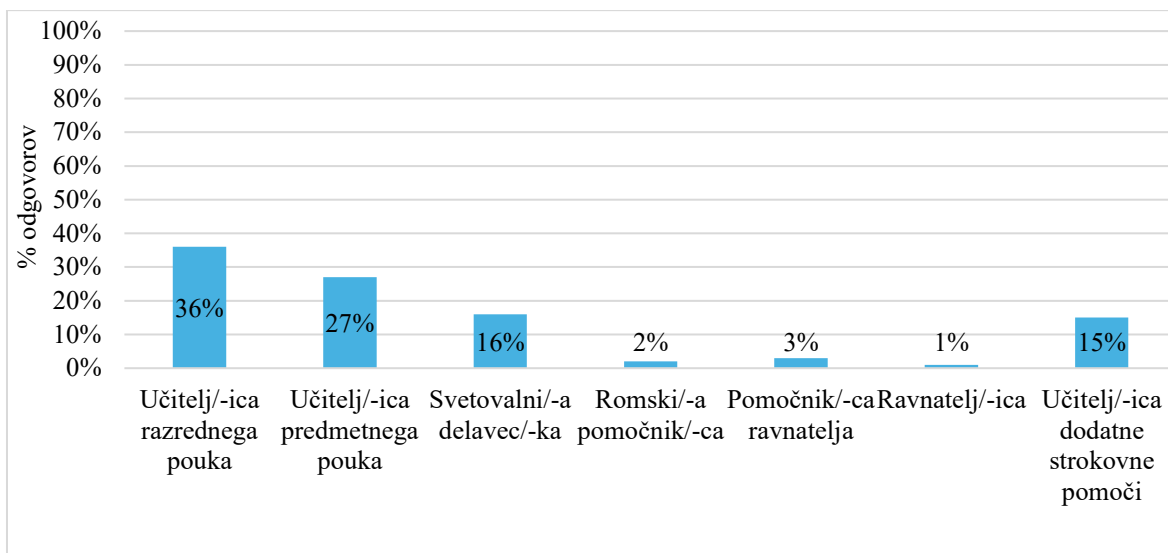
Nihče ni označil odgovora »Primorsko-notranjska«.

Graf 1: Statistična regija, v kateri se nahaja šola anketirancev

4.1.2. Poklic

V anketi je sodelovalo 58 (36 %) učiteljev/-ic razrednega pouka, 44 (27 %) učiteljev/-ic predmetnega pouka, 26 (16 %) svetovalnih delavk/-cev, 24 (15 %) učiteljev/-ic dodatne strokovne pomoči, 5 (3 %) pomočnikov/-ic ravnatelja, 3 (2 %) romski/-e pomočniki/-ce in 1 (1 %) ravnatelj/-ica.

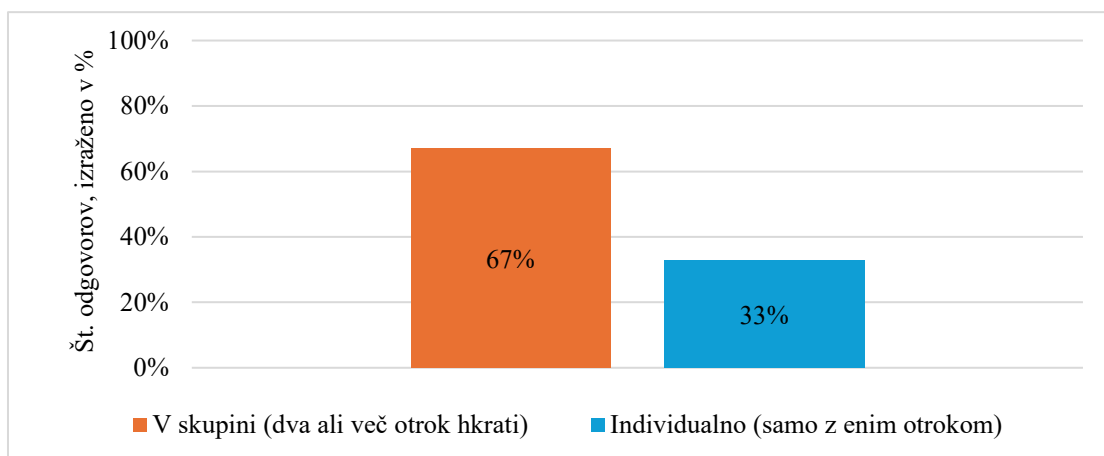
Graf 2: Poklic, ki ga anketiranci opravljajo na šoli

4.1.3. Podpora in pomoč, nudena romskim učencem

93 (58 %) udeležencev večinoma (v več kot 60 % primerov) nudi pomoč in podporo romskim učencem, 68 (42 %) pa večinoma ne.

4.1.3.1. Oblike podpore in pomoči romskim otrokom

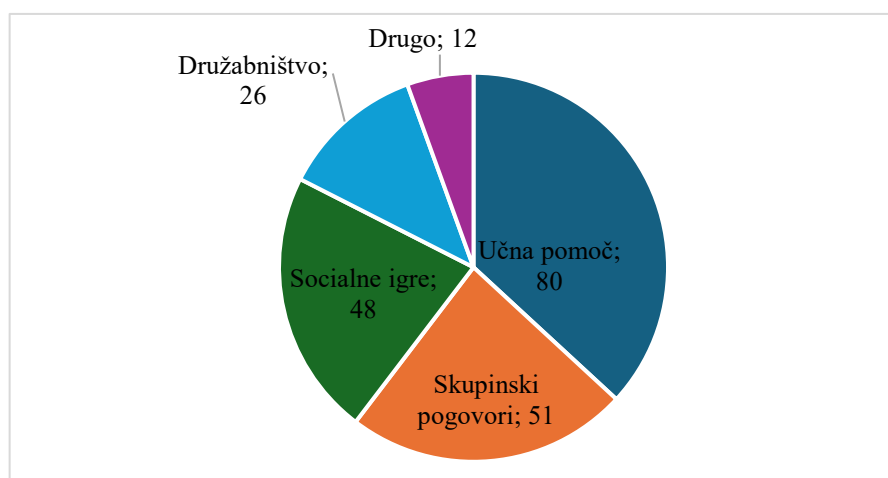
Na to vprašanje so odgovarjali le tisti udeleženci, ki so na 3. vprašanje odgovorili z »da« (da so romski učenci v večini deležni njihove podpore in pomoči). In sicer so v 67 % (62 anketirancev) odgovorili, da z romskimi otroki večinoma (v več kot 60 % primerov) delajo v skupini (z dvema ali več otroki hkrati). 31 (33 %) pa jih z romskimi otroki večinoma (v več kot 60 %) dela individualno (samo z enim otrokom).

Graf 3: Oblika pomoči in podpore romskim učencem

4.1.3.1.1. Skupinska pomoč in podpora romskim učencem

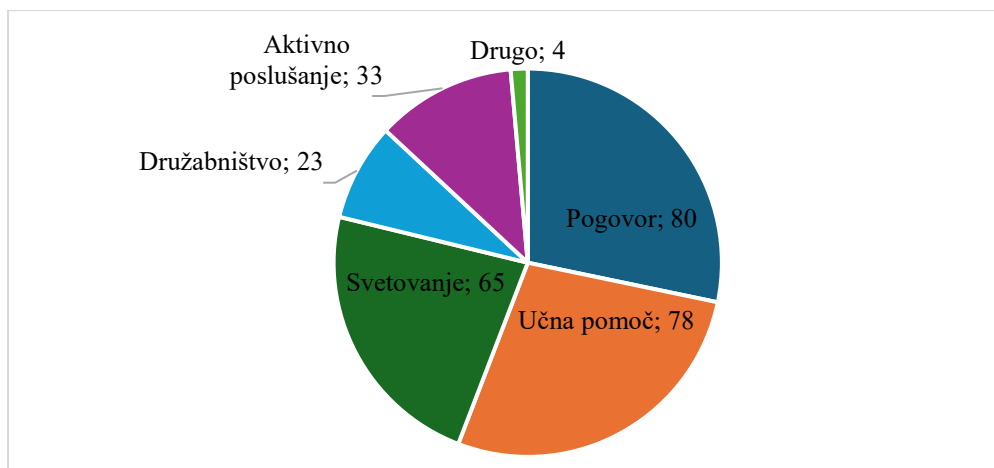
Na to vprašanje so odgovarjali le tisti udeleženci, ki so na 3. vprašanje odgovorili z »da« (da so romski učenci v večini deležni njihove podpore in pomoči). Na vprašanje, kaj vse zajemata pomoč in podpora, ki potekata v skupini, je bilo možnih več odgovorov. 80 anketirancev je izbralo učno pomoč, 51 skupinske pogovore, 48 socialne igre, 26 družabništvo, 12 anketirancev je izbralo odgovor »Drugo. Kaj?«. Pod drugo so anketiranci navajali, da sta pomoč in podpora romskim učencem nudeni v okviru pouka, dopolnilnega pouka, kot finančna pomoč (šolski sklad, botrstvo in dodatek za nego), v okviru poklicne orientacije in obiskov na domu idr.

Graf 4: Podpora in pomoč romskim učencem v skupini

4.1.3.1.2. Individualna pomoč in podpora romskim učencem

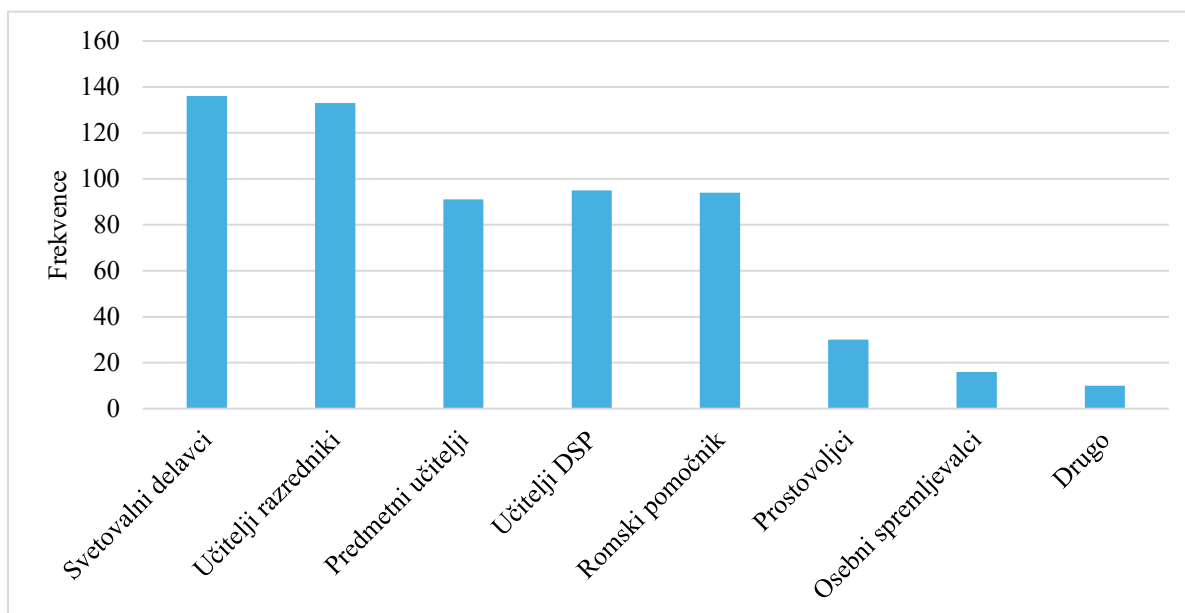
Na to vprašanje so odgovarjali le tisti udeleženci, ki so na 3. vprašanje odgovorili z »da« (da so romski učenci v večini deležni njihove podpore in pomoči). 80 anketirancev je izbralo pogovore, 78 učno pomoč, 65 svetovanja, 33 aktivno poslušanje, 23 družabništvo, 4 anketiranci so izbrali odgovor »Drugo. Kaj?«. Možnih je bilo več odgovorov. Anketiranci so kot drugo navajali dogovore s starši in oskrbo z materialnimi dobrinami.

Graf 5: Individualna podpora in pomoč romskim učencem na šoli

4.1.3.2. Strokovna pomoč in podpora romskim učencem na šoli

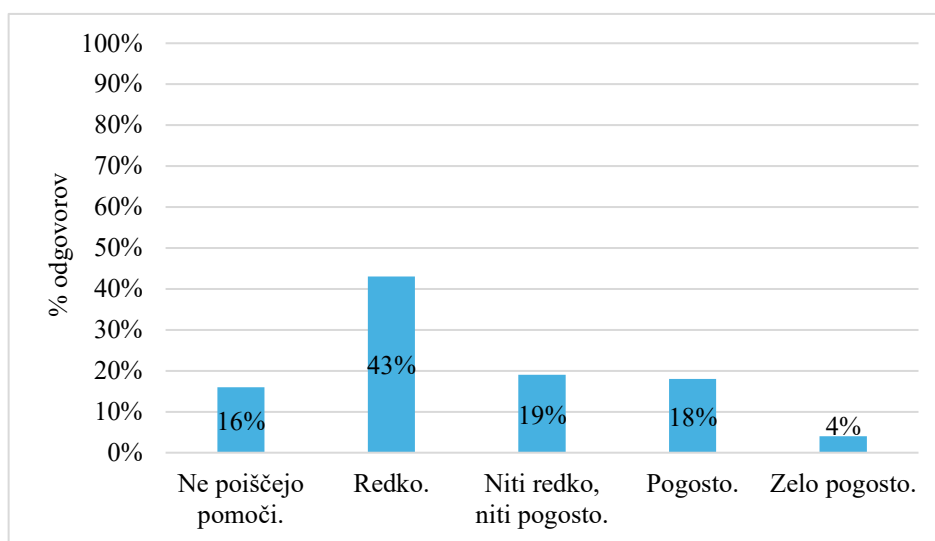
Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo svetovalni delavci (136 anketirancev je izbralo ta odgovor), učitelji razredniki (133 odgovorov), učitelji dodatne strokovne pomoči (95 odgovorov), romski pomočniki (94 odgovorov), predmetni učitelji (91 odgovorov), prostovoljci (30 odgovorov), osebni spremljevalci (16 odgovorov) in drugi (10 odgovorov). Možnih je bilo več odgovorov. Anketiranci so kot drugo navajali vzgojitelje, javne delavce in učitelje pri uri, ki so imenovani za delo z romskimi učenci idr.

Graf 6: Strokovni delavci in drugi, ki nudijo strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli

4.1.3.2.1. Pogostost iskanja pomoči na pobudo romskih učencev

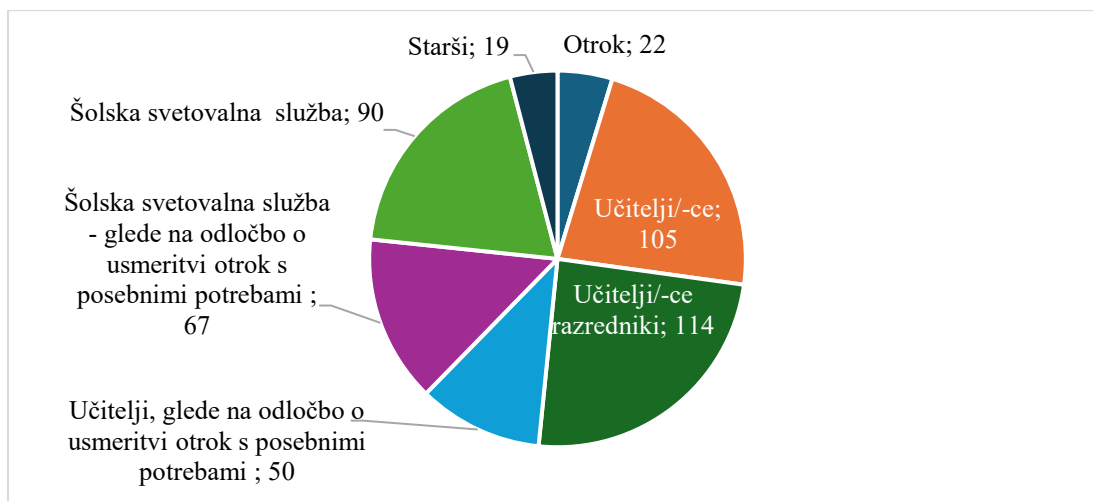
26 (16 %) anketirancev pravi, da romski učenci sami ne poiščejo pomoči in podpore strokovnih delavcev na šoli. Po mnenju 70 anketirancev (43 %) redko sami poiščejo pomoč in podporo strokovnega delavca (učitelja, svetovalnega delavca itd.) na šoli. 30 (19 %) anketirancev pravi, da romski otroci niti redko niti pogosto sami poiščejo pomoč in podporo strokovnih delavcev, 29 (18 %) jih pravi, da romski otroci pogosto sami poiščejo pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli, kar 6 (4 %) anketirancev pravi, da romski otroci zelo pogosto sami poiščejo pomoč in podporo strokovnih delavcev.

Graf 7: Pogostost iskanja pomoči in podpore na pobudo romskih učencev, po mnenju anketirancev

4.1.3.2.2. Pobuda za pomoč in podporo

Anketiranci menijo, da največ pobude za pomoč in podporo romskim učencem pride s strani učiteljev/-ic razrednikov (kar 114 anketirancev je označilo ta odgovor) in s strani ostalih učiteljev/-ic (105) ter s strani šolske svetovalne službe (90). 67 anketirancev pravi, da pobuda za pomoč in podporo romskim učencem pride tudi s strani šolske svetovalne službe na podlagi odločbe o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami ali s strani učiteljev na podlagi odločbe o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami (50). 22 anketirancev meni, da pobudo za pomoč in podporo dajo učenci sami, 19 pa, da so pobudniki starši romskih učencev. Možnih je bilo več odgovorov.

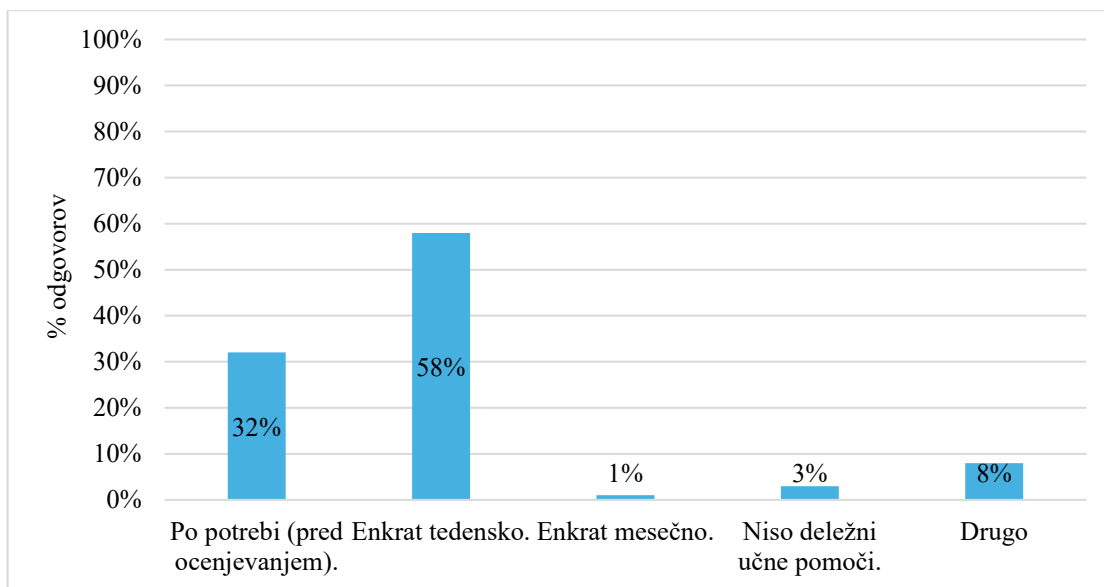
Graf 8: Pobuda za pomoč in podporo romskim učencem

4.1.3.3. Možnost učne pomoči romskim učencem na šoli

Na to vprašanje je odgovorilo 146 anketirancev. 142 (97 %) anketirancev pravi, da imajo romski učenci na njihovi šoli možnost učne pomoči, 4 (3 %) pa pravijo, da romski učenci nimajo možnosti učne pomoči na njihovi šoli.

4.1.3.3.1. Pogostost učne pomoči, ki so jo deležni romski otroci

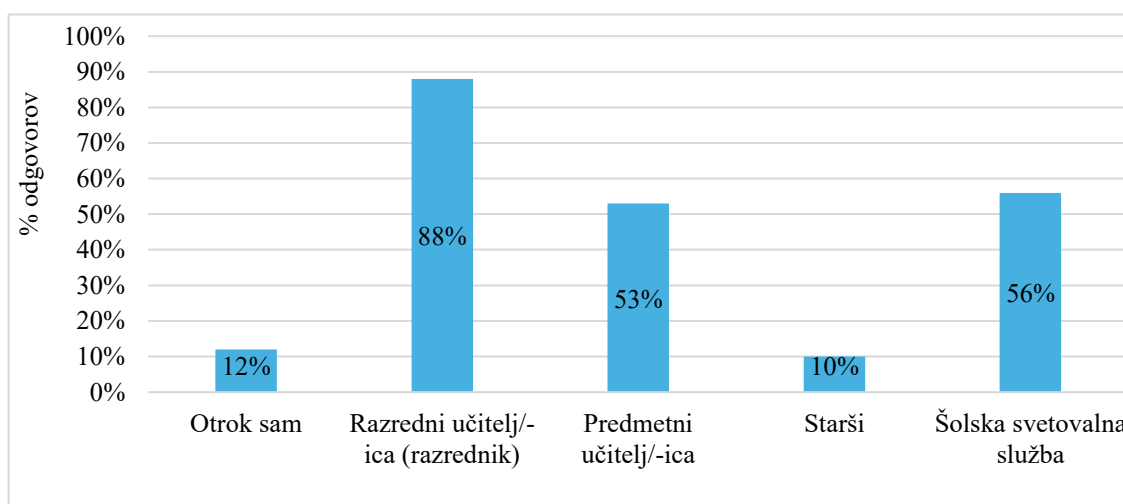
Na to vprašanje je odgovorilo 146 anketirancev. 84 (58 %) anketirancev pravi, da so romski učenci deležni učne pomoči enkrat tedensko, 46 (32 %) jih pravi, da so romski učenci deležni učne pomoči po potrebi (pred ocenjevanjem), 4 (3 %), da romski učenci niso deležni učne pomoči, 1 (1 %), da so romski učenci učne pomoči deležni enkrat mesečno, 11 (8 %) pa jih je izbralo odgovor »drugo«. Pod drugo so navajali, da so romski učenci deležni učne pomoči vsaj dvakrat tedensko, da imajo dogovor o redni – tedenski pomoči, vendar je prisotnost na teh urah manjša in ponavadi poiščejo pomoč pred ocenjevanji, da so deležni učne pomoči večkrat tedensko (na nekaterih šolah znaša povprečje nekje 4 ure na teden), učenci prvošolci pa so poleg tega deležni tudi pomoči za tujce (poudarek na premostitvi jezikovnih ovir).

Graf 9: Pogostost učne pomoči, ki so jo deležni romski otroci

4.1.3.3.2. Pobuda za učno pomoč

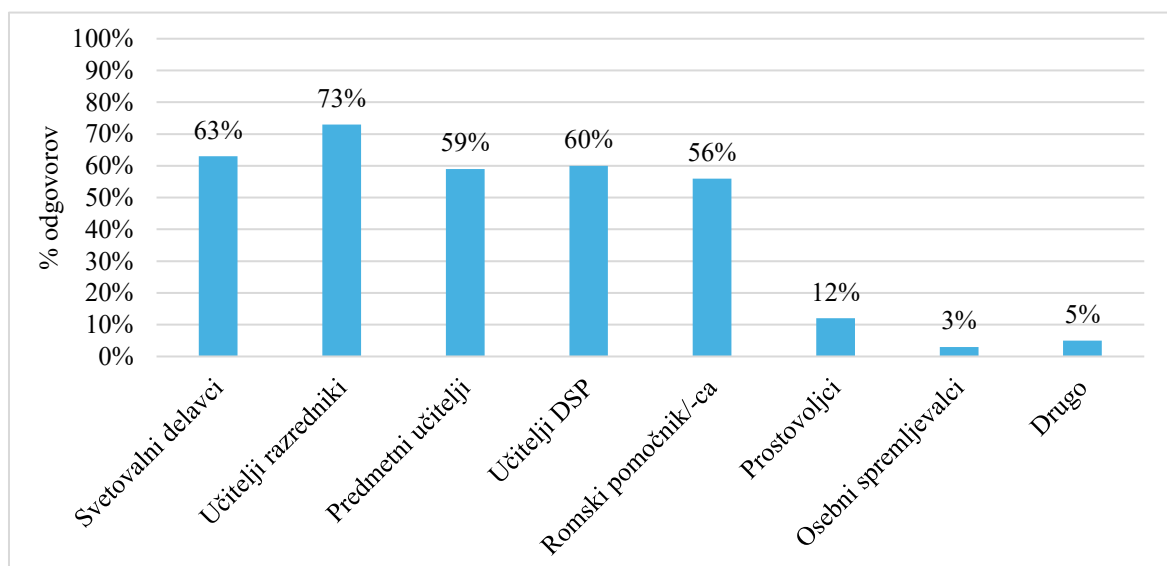
Na to vprašanje je odgovorilo 146 anketirancev. 128 anketirancev meni, da največ pobude za učno pomoč pride s strani razrednih učiteljev/-ic, 82 jih je izbralo odgovor, da pobuda pride s strani šolske svetovalne službe, 78 jih je izbralo odgovor, da pobuda pride s strani predmetnih učiteljev/-ic, 17 jih je izbralo odgovor, da pobudo za učno pomoč dajo otroci sami, 14 pa, da so pobudniki učne pomoči starši. Možnih je bilo več odgovorov.

Graf 10: Pobuda za učno pomoč

4.1.3.3.3. Izvajalci učne pomoči

Na to vprašanje je odgovorilo 146 anketirancev. Anketiranci, ki so odgovorili na to vprašanje, so največkrat izbrali odgovor, da učno pomoč romskim učencem nudijo učitelji razredniki (106 anketirancev), 92 anketirancev je izbralo odgovor svetovalni delavci, 87 anketirancev je izbralo odgovor učitelji dodatne strokovne pomoči, 86 anketirancev je izbralo odgovor predmetni učitelji, 82 anketirancev je izbralo odgovor romski pomočnik/-ca, 18 anketirancev jih je izbralo odgovor prostovoljci, 5 anketirancev je izbralo odgovor osebni spremljevalci, 7 anketirancev je izbralo odgovor drugo. Možnih je bilo več odgovorov. Pod drugo so anketiranci navajali, da se pomoč večinoma izvaja v okviru individualne in skupinske pomoči, da imajo učitelje, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč za Rome, ali učitelje, ki imajo sistemizirane ure ISDP, ki so namenjene učni pomoči romskim učencem.

Graf 11: Strokovni delavci in drugi, ki nudijo učno pomoč romskim učencem

4.1.4. Delež romskih učencev, ki je deležen pomoči in podpore strokovnih delavcev na šoli

To vprašanje se je pokazalo tistim, ki so na 2. vprašanje odgovorili z »učitelj/-ica razrednega pouka«, »učitelj/-ica predmetnega pouka«, »romski/-a pomočnik/-ca« ali »učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči«. Na to vprašanje je odgovorilo 115 anketirancev. 55 anketirancev pravi, da romski učenci v 91–100 % prejemajo pomoč in podporo, 13 anketirancev pravi, da pomoč in podporo prejemajo v 81–90 %, 8 jih pravi, da so romski učenci deležni pomoči in podpore v 71–80 %, 3, da so romski učenci deležni pomoči in podpore v 61–70 %, 5 anketirancev meni, da so romski učenci pomoči in podpore s strani strokovnih delavcev na njihovi šoli deležni v

51–60 %, 10 jih meni, da so podpore in pomoči deležni v 41–50 %, 3 anketirancev menijo, da so podpore in pomoči deležni le v 31–40 %, 2 pravita, da so romski učenci pomoči in podpore deležni v 21–30 %, 4 anketiranci menijo, da so podpore in pomoči deležni v 11–20 % in 12 anketirancev meni, da so romski učenci pomoči in podpore deležni le v 0–10 %.

Preglednica 1: Delež romskih učencev, ki dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli

Odgovori v %	0	1	2	3	5	7	10	15	20	30	40	50	60	70	80	90	95	100	Skupaj
Frekvenca	2	1	1	1	2	1	4	1	3	2	3	10	5	3	8	13	2	53	115

Aritmetična sredina za te podatke je:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{1}{n} (x_1 + \dots + x_n) = \frac{8628}{115} = 75,03 = 75 \%$$

V povprečju 75 % romskih učencev dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli.

4.1.4.1. Triada, v kateri poučujejo strokovni delavci (učitelji in romski pomočniki)

Anketirancem, ki so odgovarjali na prejšnje vprašanje, se je prikazalo tudi vprašanje, v kateri triadi poučujejo. 36 anketirancev poučuje učence 1. triade, 20 anketirancev poučuje učence 2. triade, 45 anketirancev poučuje učence 3. triade, 4 anketiranci imajo stik z učenci iz 1., 2. in 3. triade. 10 odgovorov ni bilo veljavnih.

4.1.4.2. Delež romskih učencev, ki je deležen pomoči in podpore strokovnih delavcev (svetovalnih delavcev) na šoli

To vprašanje bi se moralo pokazati tistim, ki so na 2. vprašanje odgovorili »svetovalni/-a delavec/-ka«, »ravnatelj/-ica« ali »pomočnik/-ca ravnatelja«. Pri vprašanju je prišlo do napake pri beleženju odgovorov in se podatki niso zbirali. Napako pri beleženju odgovorov so potrdili tudi pri spletnem orodju Arnes 1ka.

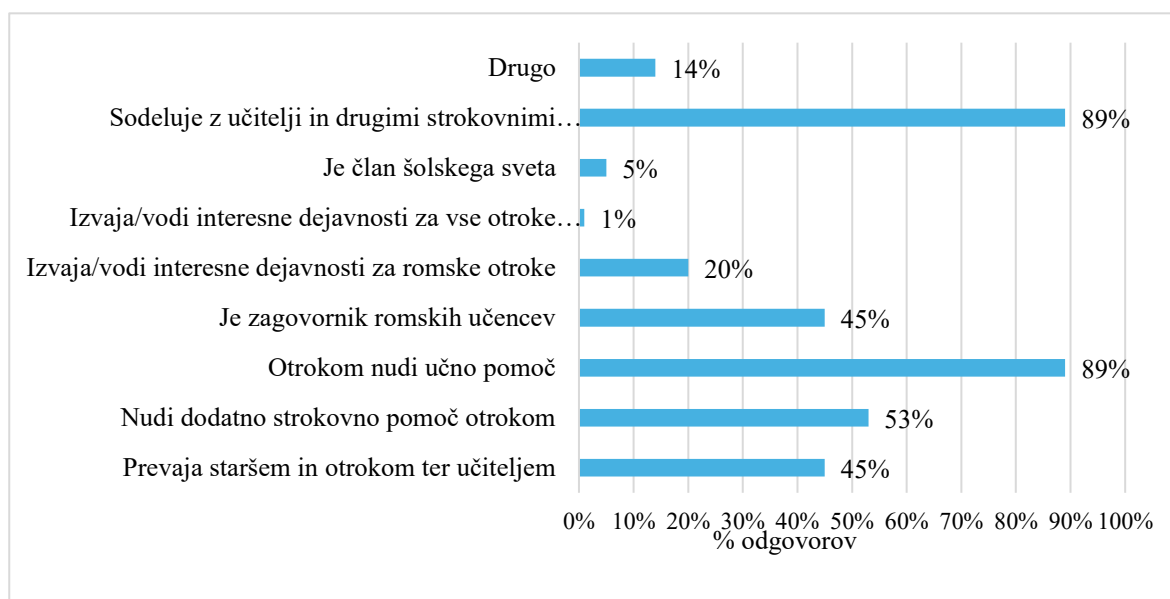
4.1.5. Romski pomočniki na šoli

Vprašanje o tem, ali imajo na šoli zaposlenega romskega pomočnika, se ni prikazalo tistim, ki so pri 2. vprašanju označili odgovor »romski/-a pomočnik/-ca«. Na vprašanje je odgovorilo 140 anketirancev. 83 (59 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »da« (da imajo na šoli

zaposlenega romskega pomočnika), 57 (41 %) anketirancev pa z »ne« (da na šoli nimajo zaposlenega romskega pomočnika).

4.1.5.1 Vloga romskega pomočnika na šoli

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so pri 2. vprašanju označili odgovor »romski/-a pomočnik/-ca« ter vsem tistim, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorili z »da«. Možnih je bilo več odgovorov. 76 anketirancev je označilo odgovor »Otrokom nudi učno pomoč«, prav tako 76 jih je označilo odgovor »Sodeluje z učitelji in drugimi strokovnimi delavci na šoli«, 45 jih je izbralo odgovor »Nudi dodatno strokovno pomoč otrokom«, 38 jih je izbralo odgovor »Prevaja staršem in otrokom ter učiteljem«, prav tako 38 jih je izbralo odgovor »Je zagovornik romskih učencev«, 17 jih je izbralo odgovor »Izvaja/vodi interesne dejavnosti za romske otroke«, 4 anketiranci so izbrali odgovor »Je član šolskega sveta«, 1 anketiranec je izbral odgovor »Izvaja/vodi interesne dejavnosti za vse otroke na šoli«, 12 pa jih je izbralo tudi odgovor »Drugo: Kaj?«. Pod drugo so navajali odgovore, kot so: rešujejo spore in mirijo romske otroke, zjutraj otroke zbere v romskem naselju in so spremljevalci na avtobusni liniji, v katero so vključeni učenci Romi, skrbijo za komunikacijo med romskimi starši in šolo, v podpis prenese dokumentacijo, nudi pomoč pri osebni higieni posameznikov, ki imajo s tem več težav, z otroki se pogovarja v romščini in slovenščini (saj ugotavljajo, da otroci tudi romsko ne znajo dobro), pomagajo prvošolcem, da se navadijo na šolo, ter izvajajo dežurstva po in pred poukom, v jedilnici.

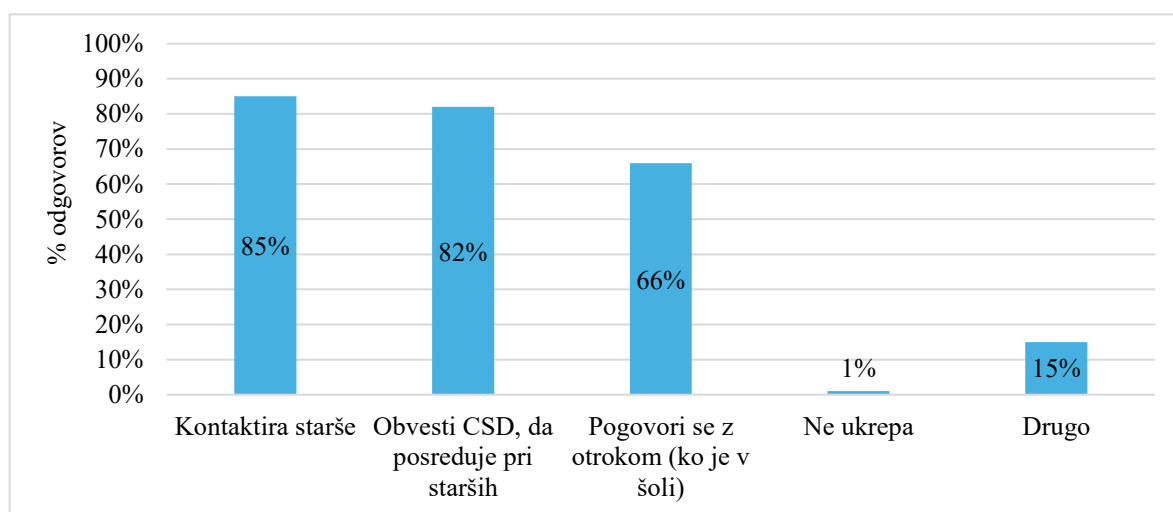
Graf 12: Vloga romskega pomočnika na šoli

4.1.6. Šolski svetovalni delavec/-ka, zadolžen/-a posebej za delo z romskimi otroki na šoli

Na to vprašanje je odgovorilo 142 anketirancev. 69 (49 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »da«, 73 (51 %) anketirancev pa z »ne«.

4.1.7. Ukrepi šolske svetovalne službe v primeru, da romski otroci ne hodijo redno v šolo (ne obiskujejo redno pouka)

Na to vprašanje je odgovorilo 142 anketirancev. Možnih je bilo več odgovorov. Anketiranci, ki so odgovorili na to vprašanje, so največkrat izbrali odgovor, da šolska svetovalna služba kontaktira starše (121 anketirancev), 116 anketirancev pravi, da šolska svetovalna služba obvesti CSD, ki potem posreduje pri starših, 94 anketirancev pravi, da se šolski svetovalni delavec pogovori z otrokom (ko je v šoli), 2 anketiranca sta izbrala odgovor, da šolska svetovalna služba ne ukrepa in 21 jih je izbralo možnost drugo. Pod drugo so anketiranci navajali delo na terenu (obisk na domu, kjer se opravi pogovor s starši, romski pomočnik obišče družino na domu), da se učitelj razrednik pogovori z otrokom in nato s starši (v primeru, da so starši neodzivni, pošljejo pošto po uradni poti), napiše se mnenje, ki ga posredujejo Centru za socialno delo). Pod drugo so navajali še, da se v skrajnih primerih poda prijava na Inšpektorat za šolstvo ali prijava na policijo, če ima otrok odločbo o usmeritvi za prilagojen program, pa tudi Zavod za šolstvo, poleg tega se kontaktira vse morebitne vire informacij, obvestijo vzgojitelje v mladinskem domu, nekateri menijo tudi, da romski učenci dokaj redno obiskujejo šolo.

Graf 13: Ukrepi šolske svetovalne službe v primeru, da romski otroci ne obiskujejo redno pouka

4.1.8. Sodelovanje z zunanjimi institucijami in organizacijami

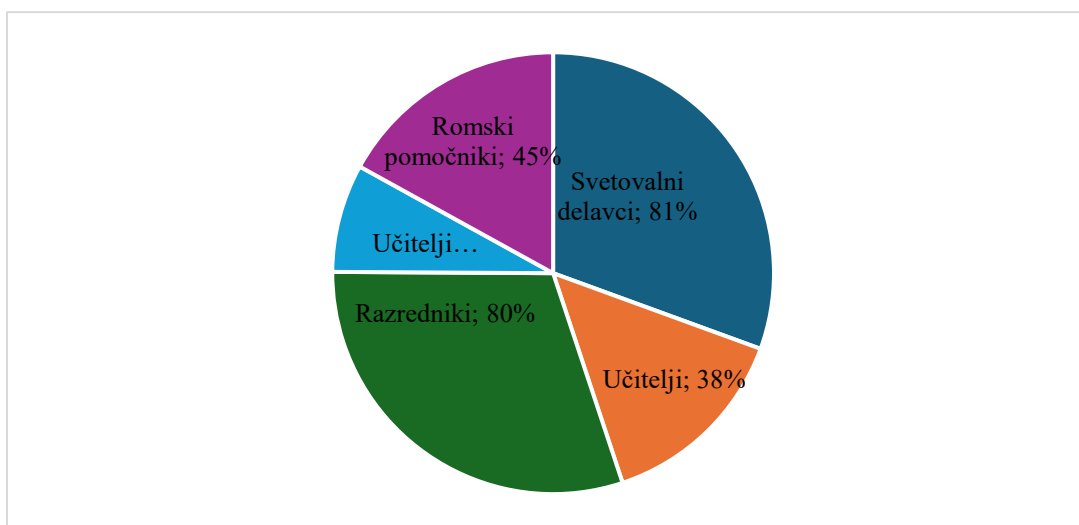
Na to vprašanje je odgovorilo 142 anketirancev. 119 (84 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »da«, 23 (16 %) anketirancev pa z »ne«.

4.1.8.1. Zunanje institucije in organizacije, s katerimi sodelujejo strokovni delavci

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorili z »da«, na vprašanje je odgovorilo 119 anketirancev. Možnih je bilo več odgovorov. 114 anketirancev je označilo odgovor »center za socialno delo«, 33 jih je označilo odgovor »nevladne organizacije (društva, npr. Mozaik)«, 20 anketirancev je označilo odgovor »romska društva«, 13 pa jih je izbralo tudi odgovor »drugo«. Pod drugo so navajali, da sodelujejo še s strokovnimi centri v vzgojnih zavodih, centri šolskih in obšolskih dejavnosti, policijo, občino, inšpektoratom, razvojnim centrom, Ljudsko univerzo, Društvom prijateljev mladine, Rdečim križem, Karitas, mladinskimi centri, centri za krepitev zdravja in prostovoljci.

4.1.9. Starši romskih otrok

Na vprašanje, s kom sodelujejo starši romskih otrok, je odgovorilo 138 anketirancev. 112 anketirancev je označilo odgovor s »svetovalnimi delavci«, 110 jih je označilo odgovor z »razredniki«, 62 anketirancev je označilo odgovor z »romskim pomočnikom«, 52 jih je označilo odgovor »Učitelji«, 29 pa jih je označilo odgovor »Učitelji DSP«. Možnih je bilo več odgovorov.

Graf 14: S kom sodelujejo starši romskih otrok

4.1.9.1. Sodelovanje strokovnih delavcev z romskimi starši

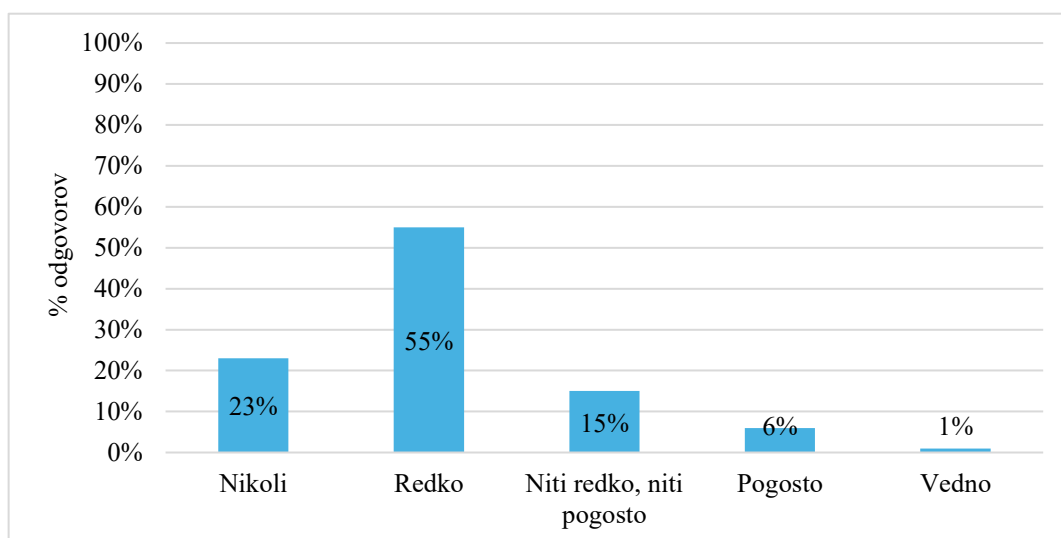
Na to vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 99 (72 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »da«, 39 (28 %) anketirancev pa z »ne«.

4.1.9.1.1. Načini sodelovanja strokovnih delavcev s starši

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorili z »da«, na vprašanje je odgovorilo 99 anketirancev. Možnih je bilo več odgovorov. 74 anketirancev je označilo odgovor »v živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki)«, 60 jih je označilo odgovor »neposredno obveščanje (npr. z e-pošto, pošljete pismo domov)«, 55 anketirancev je označilo odgovor »posredno obveščanje (preko otrok)« in 17 anketirancev je izbralo odgovor »v živo (sestanki v romskem naselju)«.

4.1.9.2. Udeležba romskih staršev na govorilnih urah

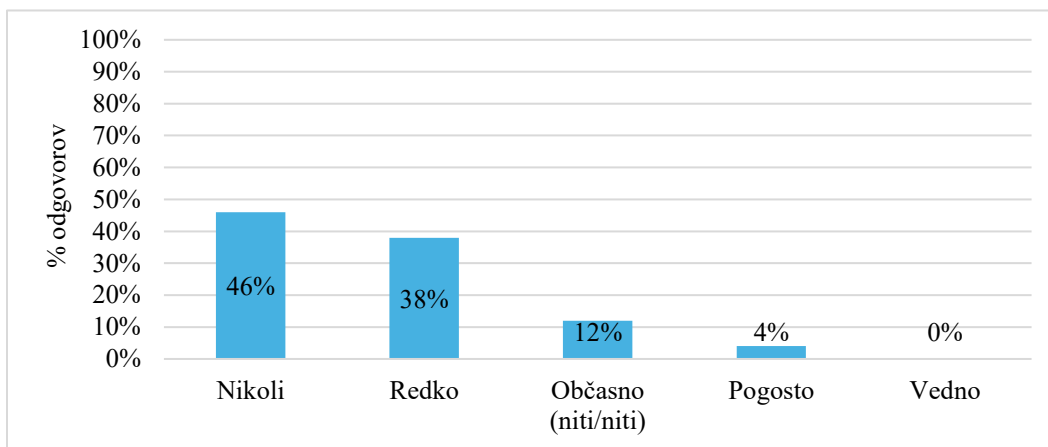
Na to vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 76 (55 %) anketirancev pravi, da se romski starši redko udeležijo govorilnih ur, kar 32 (23 %) jih pravi, da se romski starši nikoli ne udeležijo govorilnih ur, 21 (15 %) anketirancev pravi, da se romski starši niti redko niti pogosto udeležijo govorilnih ur, 8 (6 %) anketirancev pravi, da se romski starši pogosto udeležijo govorilnih ur, 1 (1%) anketiranec pravi, da se romski starši vedno udeležijo govorilnih ur.

Graf 15: Pogostost udeležbe romskih staršev na govorilnih urah

4.1.9.3. Udeležba romskih staršev na roditeljskih sestankih

Na to vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 63 (46 %) anketirancev pravi, da se romski starši nikoli ne udeležijo roditeljskih sestankov, kar 52 (38 %) jih pravi, da se romski starši redko udeležijo roditeljskih sestankov, 17 (12 %) anketirancev pravi, da se romski starši občasno (niti/niti) udeležijo roditeljskih sestankov, 6 (4 %) anketirancev pravi, da se romski starši pogosto udeležijo roditeljskih sestankov, nihče pa ni izbral odgovora »vedno«.

Graf 16: Pogostost udeležbe romskih staršev na roditeljskih sestankih

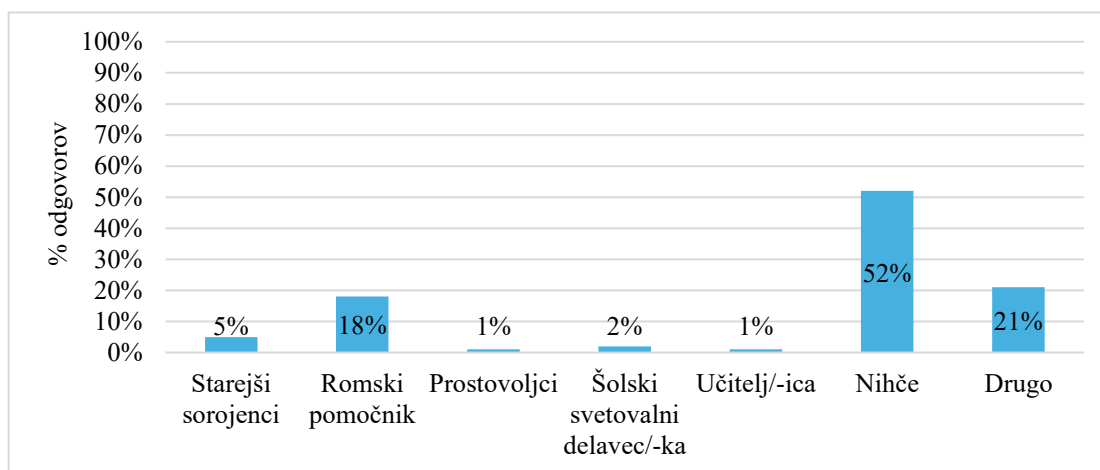
4.1.9.4. Prilagoditve v komunikaciji s starši

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so pri 24. vprašanju (ali strokovni delavci pri svojem delu sodelujejo s starši romskih otrok) označili odgovor »da«. Na vprašanje je odgovorilo 99 anketirancev. 26 (26 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »Da. Kaj?«, 73 (74 %) anketirancev pa z »ne«. Tisti anketiranci, ki so odgovorili z »Da. Kaj?«, so kot prilagoditve, ki jih uporabljajo v komunikaciji s starši, navajali: izmenjavo informacij preko romskega pomočnika, osebni stik v naselju, vabila in obrazce za opravičilo zapisane z velikimi tiskanimi črkami, vabila posredovana preko navadne pošte s povratnico ali preko romskega pomočnika, tolmača, telefonske klice, kratka obvestila, odebeljene informacije (datumi itd.), vabila v romskem jeziku, da jim preberejo in razložijo pisna vabila/obvestila, ustna komunikacija ter pomoč svetovalnega delavca, ki kliče in govori z romskimi starši preko telefona.

4.1.4.9.1. Tolmačenje staršem romskih otrok na sestankih v šoli

Na vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 72 (52 %) anketirancev je izbralo odgovor »nihče«, 29 (21 %) anketirancev je izbralo odgovor »Drugo. Kaj?«, 25 (18 %) anketirancev je

izbralo odgovor »romski pomočnik«, 7 (5 %) anketirancev je izbralo odgovor »starejši sorojenci«, 3 (2 %) so izbrali odgovor »šolski svetovalni delavec/-ka«, 1 (1 %) anketiranec je izbral odgovor »prostovoljci« in prav tako 1 (1 %) je izbral odgovor »učitelj/-ica«. Pod drugo so navajali, da starši govorijo in razumejo slovenski jezik in tolmačenje ni potrebno, da starši ne prihajajo na sestanke, staršem tolmači romski spremljevalec, pri razlagi neznanih besed pa jim pomaga svetovalni delavec.

Graf 17: Oseba, ki tolmači/prevaja staršem romskih otrok na sestankih v šoli

4.1.10. Možnost materialne (denarne) pomoči v šoli za romske učence oz. njihove družine

Na to vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 130 (94 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »Da. Kaj?«, 8 (6 %) anketirancev pa z »ne«. Tisti anketiranci, ki so odgovorili z »Da. Kaj?«, so kot materialno pomoč navajali: subvencioniranje prehrane, delovne zvezke in potrebščine, brezplačen učbeniški sklad, subvencionirane izlete, šole v naravi in predstave, botrstvo, romski sklad, šolski sklad, vse, kar potrebujejo, da šola dobi namenska sredstva za učence Rome za plačilo ostalih obveznosti, nimam podatka, subvencijo pri večini plačljivih dejavnosti, ki jih organizira šola, oskrbo z oblačili, obutvijo, higienskimi pripomočki ter nakup didaktičnih sredstev in učnih pripomočkov (iz posebnega sklada šole).

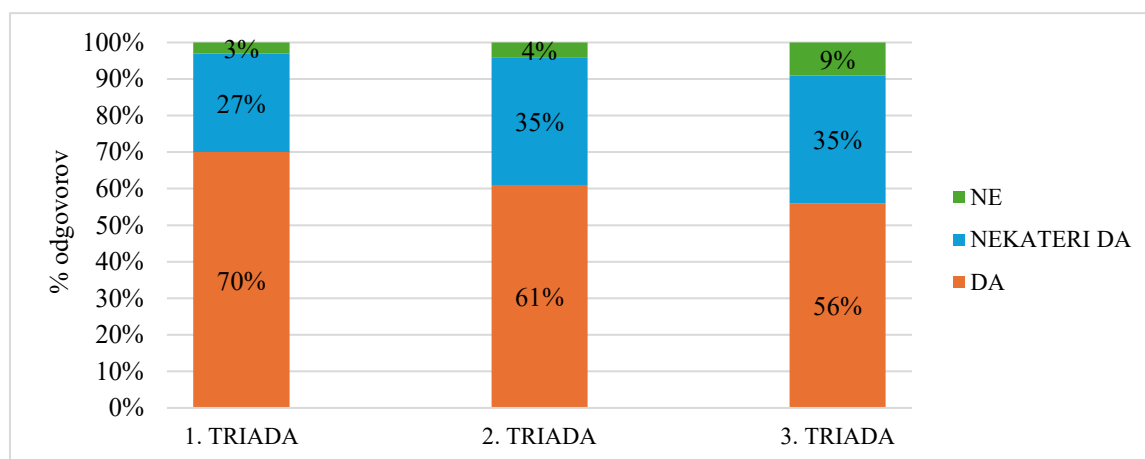
4.1.10.1. Koriščenje materialne pomoči, ki jo šola nudi romskim učencem in njihovim družinam

Na to vprašanje je odgovorilo 138 anketirancev. 127 (92 %) anketirancev je na to vprašanje odgovorilo z »da«, 11 (8 %) anketirancev pa z »ne«.

4.1.11. Vključenost romskih otrok v razred in šolsko skupnost

4.1.11.1. Druženje s sošolci (neromskimi otroki) med odmori

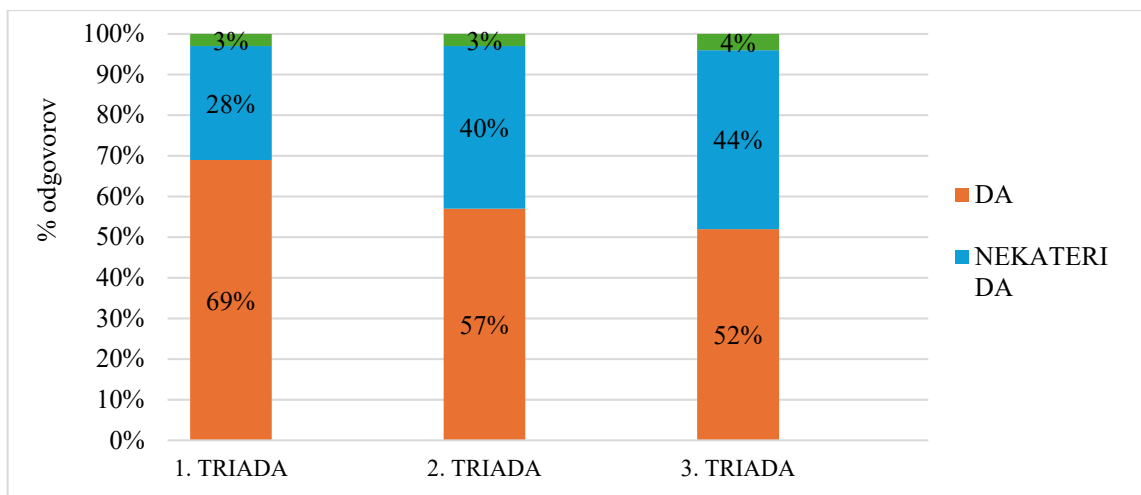
Na to vprašanje je odgovorilo 133 anketirancev. Na vprašanje, ali se romski otroci družijo z neromskimi otroki med odmori v prvi triadi, je 93 (70 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 36 (27 %) anketirancev z »nekateri da« in 4 (3 %) anketirancev z »ne«. Ali se romski otroci družijo z neromskimi otroki med odmori v drugi triadi, je 81 (61 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 47 (35 %) anketirancev z »nekateri da« in 5 (4 %) anketirancev z »ne«. Za tretjo triado pa je 75 (56 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 46 (35 %) anketirancev z »nekateri da« in 12 (9 %) anketirancev z »ne«.

Graf 18: Druženje romskih otrok z neromskimi otroki med odmori

4.1.11.2. Sodelovanje s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku

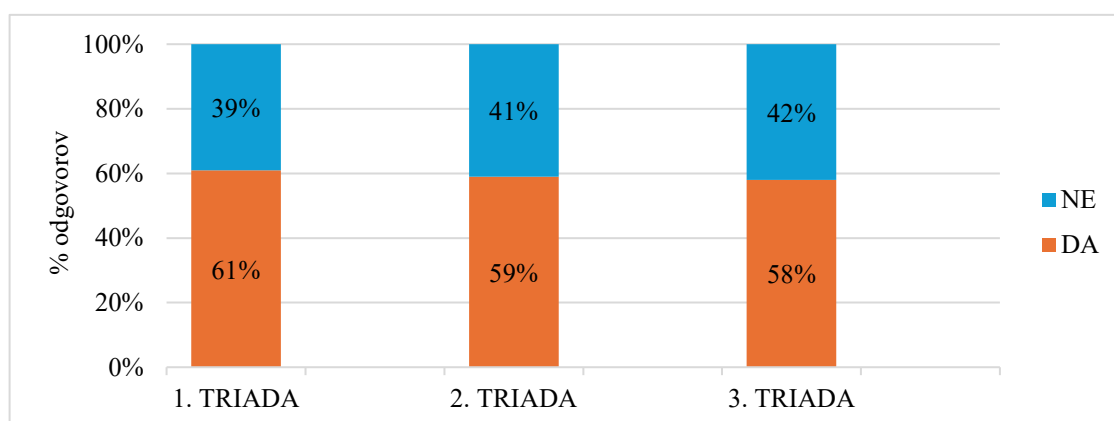
To vprašanje se je pokazalo tistim, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili z »učitelj/-ica razrednega pouka«, »učitelj/-ica predmetnega pouka«, »romski/-a pomočnik/-ca« ali »učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči«. Na to vprašanje sta odgovorila 102 anketiranca. Na vprašanje, ali romski otroci sodelujejo z neromskimi otroki pri pouku v prvi triadi, je 70 (69 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 29 (28 %) anketirancev z »nekateri da« in 3 (3 %) anketirancev z »ne«. Za drugo triado je 58 (57 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 41 (40 %) anketirancev z »nekateri da« in 3 (3 %) anketirancev z »ne«. Za tretjo triado pa je 53 (52 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 45 (44 %) anketirancev z »nekateri da« in 4 (4 %) anketirancev z »ne«.

Graf 19: Sodelovanje romskih otrok z neromskimi otroki pri pouku

4.1.11.3. Vključenost romskih otrok v šolsko skupnost

Vključenost romskih otrok v šolsko skupnost se nanaša na to, da se kot člani šolske skupnosti na razrednih urah, med odmori itd. s svojimi sošolci pogovarjajo o pouku, dejavnostih na šoli in o stvareh, ki bi jih radi pohvalili, spremenili. Na to vprašanje je odgovorilo 133 anketirancev. Na vprašanje, ali so romski učenci v prvi triadi vključeni v šolsko skupnost, je 81 (61 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 52 (39 %) anketirancev pa z »ne«. Za drugo triado je 79 (59 %) anketirancev odgovorilo z »da« in 54 (41 %) anketirancev z »ne«. Za tretjo triado pa je 77 (58 %) anketirancev odgovorilo z »da«, 56 (42 %) anketirancev pa z »ne«.

Graf 20: Vključenost romskih učencev v šolsko skupnost

4.1.11.4. Možnost romskih otrok, da izražajo svoja stališča

4.1.11.4.1. Izražanje stališč pri pouku neromskim sošolcem in učiteljem

Na to vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 92 (82 %) anketirancev meni, da lahko romski učenci izražajo svoja stališča pri pouku neromskim učencem in učiteljem, 20 (18%) anketirancev pa meni, da romski učenci pri pouku ne morejo izražati svojih stališč.

4.1.11.4.2. Izražanje stališč med odmori vrstnikom

Na to vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 96 (86 %) anketirancev meni, da romski učenci lahko izražajo svoja stališča med odmori vrstnikom, 16 (14%) anketirancev pa meni, da romski učenci med odmori ne morejo izražati svojih stališč.

4.1.12. Organizacijski vidiki šolanja romskih otrok

4.1.12.1. Priprava romskih otrok na šolo oz. sodelovanje z vrtci za lažji prehod iz vrtca v šolo

Na to vprašanje je odgovorilo 133 anketirancev. 96 (72 %) anketirancev je odgovorilo, da ne izvajajo posebnih priprav na šolo za romske otroke oz. ne sodelujejo z vrtci, z namenom, da bi bil prehod iz vrtca v šolo za romske otroke čim lažji, 37 (28 %) anketirancev pa je odgovorilo, da romske otroke pripravljajo na prehod iz vrtca v šolo. Anketiranci, ki so odgovorili z »da«, so bili vprašani, naj na kratko opišejo, kako jih pripravljajo. Povedali so, da priprave na šolo oz. sodelovanje z vrtci izgleda nekako tako, da so romski otroci vabljeni v šolo, priprave na šolo organizira svetovalna služba in/ali psihologinja, ki pripravi individualiziran načrt ali pa šolska pedagoginja sodeluje z vrtcem in vsak teden obiše predšolske otroke. Priprave na šolo potekajo tudi v obliki popoldanskih uric ali kot sodelovanje z večnamenskim centrom v romskem naselju, preverijo pripravljenost na vstop v šolo (osnovne življenjske navade, skrb zase, fizična in kognitivna pripravljenost, znanje jezika), priprave potekajo v obliki obiskov in prireditev, pogovorov, praktičnih vaj, uric pravljic. K boljšemu prehodu pripomorejo tudi učenje slovenščine in socialne igre, povezovanje z vrtcem v romskem naselju (nekje vrtci v romskem naselju delujejo kot prehodni vrtci, nato pa si strokovni delavci iz šole in vzgojitelji iz vrtca izmenjajo informacije o otrocih, vrtčevski otroci iz vrtca v romskem naselju tudi obišejo šolo-pridejo pogledati razred in učiteljico), saj nekateri ne obiskujejo rednega vrtca. Veliko vlogo pri uspešnem vključevanju romskih otrok ima tudi to, da so romski otroci

vključeni v vrtec in ga redno obiskujejo, saj priprava na šolo poteka že v predšolski skupini vrtca (predvsem na področju besedišča). Na prehod se pripravljajo z roditeljskimi sestanki, pogovornimi urami in skupnimi aktivnostmi vrtca in šole, pogovori in dogovori z vodjo vrtca ter svetovalno delavko v vrtcu ali pa predšolski otroci večkrat pridejo na obisk v šolo. Anketiranci kot pomemben dejavnik za uspešnejši prehod omenjajo tudi prisotnost vrtca v bližini šole ali da se vrtec nahaja v šoli.

Eden od anketirancev je omenil tudi, da se na prehod iz vrtca v šolo pripravljajo enako kot z drugimi otroci, nekateri pa tudi, da izvajanje priprav na šolo ni pogosta praksa (priprave na šolo izvajajo le v primeru, da je predvidena problematika prehoda – takrat se povežejo z vrtcem in izvedejo timski sestanek. V nekaterih primerih pa je na sestanku prisoten tudi center za socialno delo, sodelujejo pa tudi s Komisijo za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami).

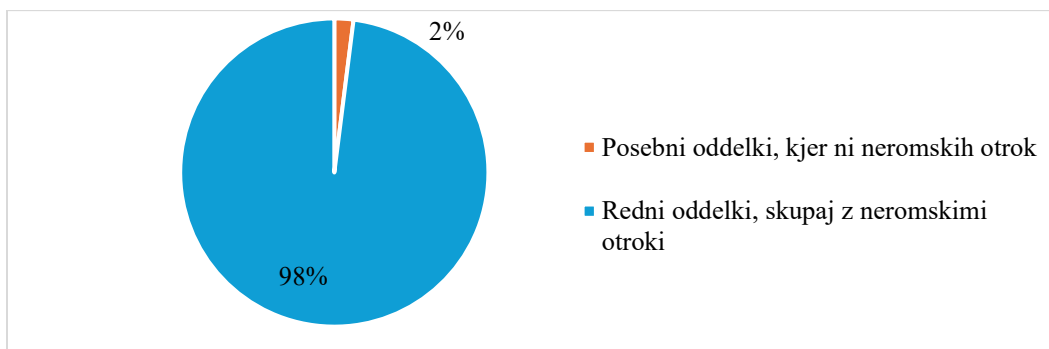
Anketiranci so poročali tudi o izzivih sodelovanja v procesu priprav na prehod iz vrtca v šolo, in sicer, da poskušajo sodelovati, vendar starši niso zainteresirani (tudi nekaj poskusov vključevanja v sam vrtec je propadlo zaradi pomanjkanja motivacije, da bi otroke vozili v vrtec, za romske starše organizirajo tudi razredno uro, da jih nekako pritegnejo, vendar poročajo, da niso preveč uspešni).

Eden od anketirancev je navedel tudi primer dobre prakse, in sicer je ena deklica eno leto vztrajno obiskovala vrtec, kar se ji je ob vključitvi v šolo obrestovalo na poznavanju jezika, vključenosti v skupino, samoorganiziranosti, socializaciji in sprejetosti v skupino.

4.1.12.2. Razporeditev romskih učencev v razrede

4.1.12.2.1. Razporeditev romskih učencev v razrede ob začetku šolanja (vstop v 1. razred)

Na to vprašanje je odgovorilo 124 anketirancev. 2 (2 %) sta odgovorila, da so romski učenci ob začetku šolanja (pred vstopom v 1. razred) razporejeni v posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok, 122 (98 %) pa jih je odgovorilo, da so romski otroci vključeni v redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki.

Graf 21: Razporeditev romskih učencev v razrede ob začetku šolanja

4.1.12.2.2. Razlogi za tovrstno organizacijo razredov

Anketiranci so navajali razloge za tovrstno organizacijo razredov. Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razporejeni v redne oddelke, navajajo razloge, kot so:

- inkluzija in vključenost v družbo (Romi so dobro socializirani; integracija je eno pomembnejših vodil v naši šoli; lažja je asimilacija in tudi motivacija je močnejša; dobra vključenost Romov v družbo, le njihov odnos do šole je nekoliko slabši; to je normalno, saj so ljudje kot vsi drugi; inkluzija; vključevanje in adaptacija; jezik, druženje s sovrstniki),
- organizacijski razlogi (smo zavod za otroke s posebnimi potrebami, zato je kriterij motnja oz. okvara učenca; smo manjša šola, imamo en ali dva oddelka, zato nikoli nismo usmerjali otrok v posebne oddelke ali programe; imamo samo en oddelek; premalo romskih učencev za samostojni oddelek; otroci so razvrščeni glede na starost; svetovalna služba jih razporedi po sposobnostih; naša šola ima prilagojen program z nižjim izobrazbenim standardom – delujemo inkluzivno),
- zakonska podlaga (ker učencev ne smemo deliti po narodni pripadnosti, so vsi skupaj pomešani; ker tako ne pride do diskriminacije; pri organizaciji dela in pripravi šolskega leta smo dolžni upoštevati Zakon o osnovni šoli in Pravilnik o normativih in standardih v osnovnih šolah; nikjer ni pravne podlage za razvrščanje otrok v "romske oddelke") in
- drugi razlogi (prvič imamo tak primer).

Anketiranca, ki pravita, da so romski otroci razporejeni v posebne oddelke, pa kot razlog navajata, da romski otroci ne obiskujejo rednega vrtca, ampak se vključujejo v programe, ki jih izvaja večnamenski center v romskem naselju (eden od njiju pa ni navedel razloga).

4.1.12.2.3. Prednosti tovrstne organizacije

Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razvrščeni v redne oddelke, so kot prednosti tovrstne organizacije navajali:

- vključenost in socializacijo (integracija romskih otrok; učenje jezika; navezovanje stikov z drugimi; ne delijo se, tako se učenci Romi bolje vklopijo v pouk in imajo izkušnjo druženja z neromskimi učenci; romski otroci se hitreje socializirajo, če niso ločeni (če želimo, da se vključijo v družbo, morajo šolo obiskovati skupaj z neromskimi otroki); adaptacija; občutek socialne vključenosti),
- organizacijske razloge (da nimajo izbire oz. možnosti drugače razporejati, saj imajo oddelke z majhnim številom učencev),
- sprejemanje drugačnosti in normalizacijo (medkulturnost; medsebojno sprejemanje otrok od začetka šolanja; da se učenci med seboj pomešajo; učenci se navajajo na sprejemanje drugačnosti in razvijajo pozitiven odnos do drugačnosti; učenci spoznavajo kulturo drug drugega) in
- učne priložnosti (boljšo samoorganizacijo; vključenost v redne oddelke povečuje motivacijo romskih učencev (neromski učenci so jim zgled); prednost je tudi medvrstniško učenje).

Eden od anketirancev, ki pravita, da so romski otroci razvrščeni v posebne oddelke, meni, da prednosti ni, saj bi bilo bolje, da so romski otroci vključeni v redne oddelke vrtca in bi se tako seznanili z jezikom in nekaterimi dejavnostmi, ki se izvajajo v oddelku; eden pa ni navedel prednosti tovrstne organizacije.

4.1.12.2.4. Slabosti tovrstne organizacije

Nekateri anketiranci so navedli tudi nekaj slabosti tovrstne organizacije, nekateri pa menijo, da slabosti ni. Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razvrščeni v redne oddelke, so kot slabosti tovrstne organizacije navajali:

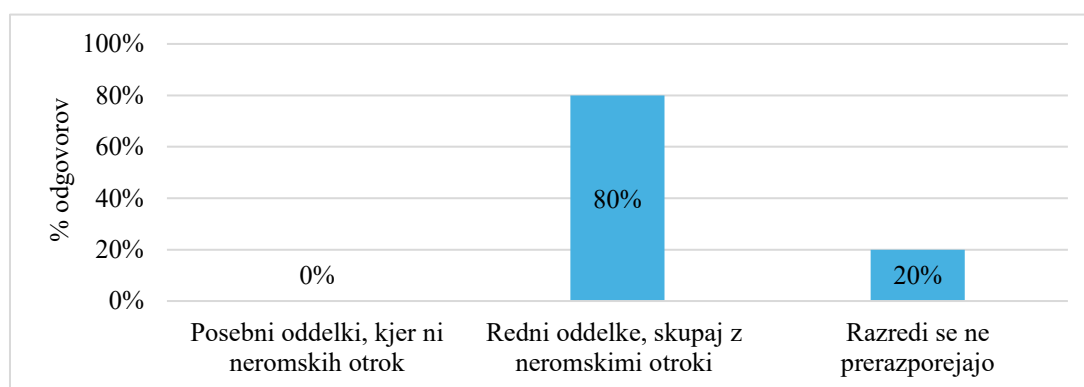
- izostajanje od pouka in s tem povezani izzivi (romski učenci težko sledijo zahtevam rednega pouka (predvsem zato, ker preveč izostajajo od pouka); slabo razumevanje in komunikacija),
- nesprejemanje okolja (romski učenci se počutijo manjvredne; predsodki; slabše razumevanje romske populacije),

- izvedba pouka (izvedba pouka je manj učinkovita zaradi motečih dejavnikov; ne želijo sodelovati pri pouku in motijo ostale učence ali povzročajo vzgojne probleme ter včasih s svojim vedenjem negativno vplivajo na druge otroke; manj usmerjenih prilagoditev za Rome; ni zmanjšanega normativa) in
- drugi razlogi (slabša higiena).

Eden od anketirancev, ki pravi, da so romski otroci razvrščeni v posebne oddelke, meni, da je slabost tovrstne organizacije to, da romski otroci niso deležni spoznavanja s slovenskim jezikom, pravili, držanjem pisala itd., eden pa ni navedel prednosti tovrstne organizacije.

4.1.12.2.5. Kasnejše razporejanje učencev v razrede

Na to vprašanje je odgovorilo 119 anketirancev. 95 (80 %) jih je odgovorilo, da so romski učenci ob kasnejšem razporejanju učencev v razrede (npr. v 6. razredu) razporejeni v redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki, 24 (20 %) jih je odgovorilo, da se razredi ne prerazporejajo. Nihče ni izbral odgovora, da so romski otroci razporejeni v »posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok«.

Graf 22: Kasnejše razporejanje romskih učencev v razrede

4.1.12.2.6. Razlogi za tovrstno (re)organizacijo razredov

Anketiranci so navedli nekaj razlogov za tovrstno (re)organizacijo oddelkov. Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razporejeni v redne oddelke, navajajo razloge, kot so:

- organizacijski razlogi (imajo oddelke z majhnim številom učencev; odvisno je od števila vpisanih otrok, načeloma pa razredi ostajajo enaki skozi celotno izobraževanje na osnovi šoli; imajo malo oddelkov, otrok pa je tako razvrščen glede na starost in končan

predhodni razred; na šoli nimajo toliko romskih učencev iz ene generacije, da bi jih lahko razporedili v poseben oddelek),

- vključevanje v družbo in nediskriminatorno ravnanje (sledijo načelu integracije; inkluzija; otrok ne smejo deliti po narodnosti; preprečevanje diskriminacije; zdi se jim smiselno, da romskih otrok ne ločujemo in ne delamo razlik med otroki),
- eden od anketirancev je napisal tudi, da je tako že od nekdanj in da pravega razloga ne ve. Nekaj anketirancev je napisalo tudi, da so razlogi enaki kot prej (glede razporejanja otrok pred vstopom v šolo) ali pa niso navedli razlogov.

Anketiranci, ki pravijo, da se razredi ne prerazporejajo, pa kot razloge navajajo:

- organizacijske razloge (da ni dovolj učencev; manjše število romskih otrok; nimajo možnosti),
- vključevanje v družbo in nediskriminatorno ravnanje (ne delajo razlik) ter
- da ni potrebe po prerazporejanju.

Nekateri niso navedli razlogov.

4.1.12.2.7. Prednosti tovrstne organizacije

Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razporejeni v redne oddelke, za reorganizacijo navajajo prednosti, kot so:

- izvedba pouka in učne priložnosti (možnega je več individualnega dela in podpore, kadar je število učencev v razredu majhno; sodelovanje z drugimi; učenci so skupaj in tako dobijo različne izkušnje; motiviranost; ker se med seboj poznajo, tudi lažje sodelujejo),
- vključenost v družbo in socializacija (integracija romskih otrok; inkluzija; socializacija; ohranijo družbo drug drugega; ni pomembne razlike glede na ostale učence; učenci Romi se bolj trudijo in ni izključenosti) in
- sprejemanje drugačnosti (medkulturnost; raznolikost; romski učenci so del okolja).

Anketiranci, ki pravijo, da se razredi ne prerazporejajo, pa kot prednosti omenjajo:

- sprejemanje drugačnosti (gre za normalen trend, romski otroci niso nič drugačni od drugih, če jih sami ne izločimo; raznolikost; medkulturno druženje),
- vključenost v družbo (socializacija; sodelovanje z drugimi; vključitev v okolje).

Nekateri anketiranci niso navedli prednosti, eden pa je zapisal tudi, da tega ne more utemeljiti glede na njihovo šolo.

4.1.12.2.8. Slabosti tovrstne organizacije

Anketiranci, ki pravijo, da so romski otroci razporejeni v redne oddelke, za reorganizacijo navajajo slabosti, kot so:

- izvedba in potek pouka (otroci na njihovi šoli imajo posebne potrebe in da bi romski učenci potrebovali še veliko več prilagojenega dela; nereden obisk pouka s strani Romov; romski učenci ne želijo sodelovati pri pouku, in včasih negativno vplivajo na druge s svojimi izostanki od pouka ali šolskim nedelom),
- zaključevanje osnovnošolskega izobraževanja (veliko učencev v 6. razredu že zaključuje osnovno šolo in ne spadajo v te razrede, saj so starejši (so že najstniki) in imajo drugačno obnašanje in navade kot učenci 6. razreda, poleg tega je težava tudi to, da v tem obdobju učenci Romi že vstopajo v svet odraslih iz svojega okolja – začnejo se majhna kriminalna dejanja),
- organizacijski razlogi (normativi),
- nesprejemanje okolja (nestrpnost posameznikov; stigma) in
- drugo (vzgojne težave).

Nekateri anketiranci ne vidijo slabosti organizacije razredov na njihovi šoli ali jih niso navedli.

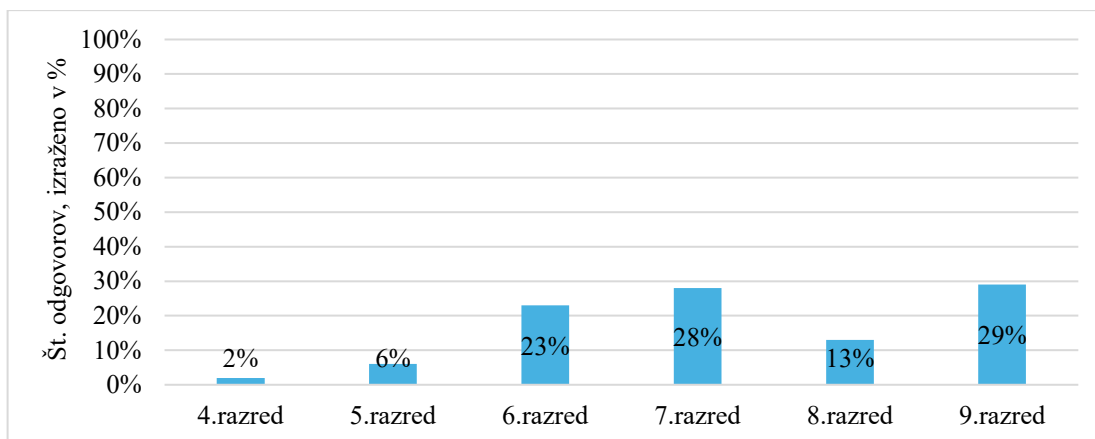
Anketiranci, ki pravijo, da se razredi ne prerazporejajo, pa kot slabosti omenjajo:

- organizacijske razloge (normativi),
- negativne občutke (občutek manjvrednosti),
- izvedba pouka (slabo vplivajo na uspeh oddelka).

Nekateri anketiranci niso navedli slabosti, nekaj jih meni tudi, da slabosti ni. Eden od anketirancev pa je zapisal, da tega ne more utemeljiti glede na njihovo šolo.

4.1.13. Zaključevanje osnovne šole

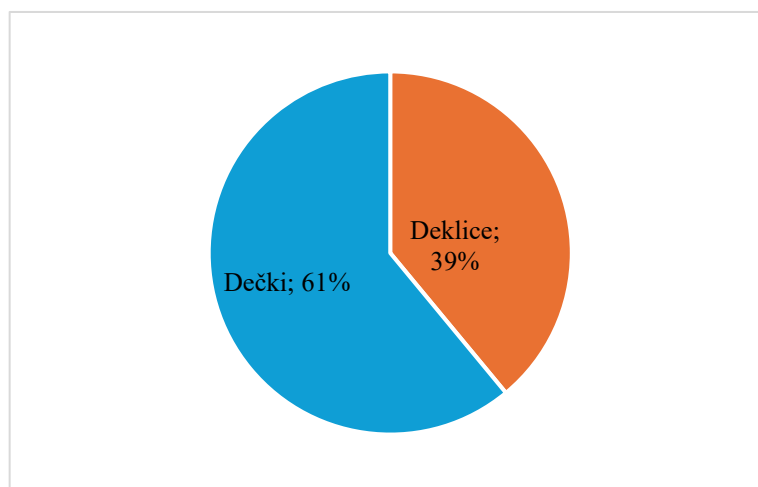
Na vprašanje o tem, v katerem razredu romski otroci v večini (več kot 60 %) zaključijo osnovno šolo, je odgovorilo 133 anketirancev. 3 (2 %) anketiranci so odgovorili, da romski otroci v večini zaključijo osnovno šolo v 4. razredu, 8 (6 %) anketirancev pravi, da večinoma osnovno šolo zaključijo v 5. razredu, 30 (23 %) jih meni, da romski otroci osnovno šolo večinoma zaključijo v 6. razredu, 37 (28 %) anketirancev je odgovorilo, da osnovno šolo romski učenci večinoma zaključijo v 7. razredu, 17 (13 %) jih meni, da jo zaključijo v 8. razredu, kar 38 (29 %) anketirancev pa pravi, da romski otroci zaključijo vseh 9 razredov osnovne šole.

Graf 23: Kdaj romski otroci v večini zaključijo osnovno šolo

4.1.13.1. Zaključevanje osnovne šole v nižjem razredu glede na spol

Na to vprašanje je odgovorilo 133 anketirancev. Na vprašanje kdo prej (v nižjem razredu) zaključi osnovno šolo, dečki ali deklice, je 52 (39 %) anketirancev odgovorilo z »deklice«, 81 (61 %) anketirancev pa z »dečki«.

Graf 24: Zaključevanje osnovne šole v nižjem razredu glede na spol

4.1.13.2. Romski učenci, ki zaključijo vse razrede osnovne šole

To vprašanje se je prikazalo samo anketirancem, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili s »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje je odgovorilo 23 anketirancev. 4 (17 %) anketiranci so odgovorili, da noben romski učenec na šoli ne zaključi vseh razredov osnovne šole in nato nadaljuje izobraževanje v srednji šoli. 2 (9 %) anketiranci sta odgovorila, da le 1 % romskih učencev na njihovi šoli zaključi vse razrede osnovne šole. 1

(4 %) anketiranec je odgovoril, da vse razrede osnovne šole zaključita le 2 % romskih učencev na šoli, 2 (9 %) anketiranca sta odgovorila, da osnovno šolo zaključita 5 % romskih učencev, prav tako 2 (9 %) anketiranca sta odgovorila, da osnovno šolo zaključita 10 % romskih učencev. 1 (4 %) anketiranec je odgovoril, da osnovno šolo zaključita 15 % romskih učencev, prav tako 1 (4 %) anketiranec je odgovoril, da osnovno šolo zaključita 50 % romskih učencev. 3 (13 %) anketiranci so odgovorili, da osnovno šolo zaključita 60 % romskih učencev, 1 (4 %) anketiranec je odgovoril, da jo zaključita 65 % romskih učencev, prav tako 1 (4 %) anketiranec je odgovoril, da jo zaključita 80 % romskih učencev. 2 (9 %) anketiranca sta odgovorila, da 90 % romskih učencev na njihovi šoli zaključita vse razrede osnovne šole, prav tako 2 (9 %) anketiranca sta odgovorila, da kar 95 % romskih učencev na njihovi šoli zaključita vse razrede osnovne šole. 1 (4 %) anketiranec je odgovoril, da vsi romski učenci na njihovi šoli zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli.

Preglednica 2: Delež (v %) romskih učencev, ki zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli

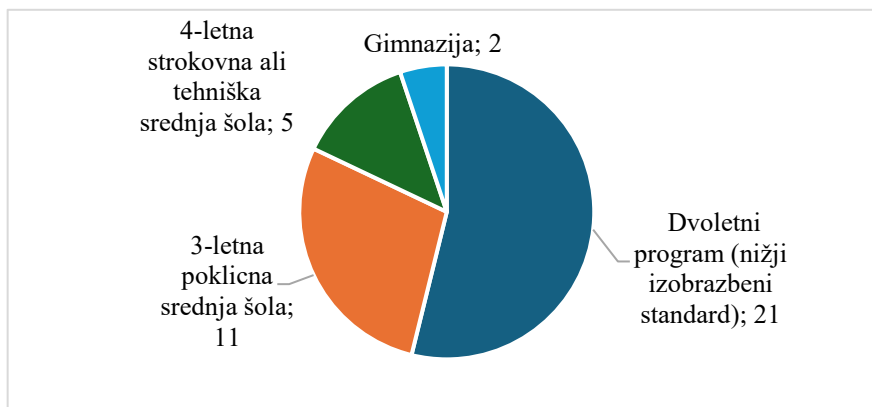
DELEŽ (v %) romskih otrok, ki zaključijo vse razrede osnovne šole	FREKVENCA – št. anketirancev, ki so podali enak odgovor
0	4 (17 %)
1	2 (9 %)
2	1 (4 %)
5	2 (9 %)
10	2 (9 %)
15	1 (4 %)
50	1 (4 %)
60	3 (13 %)
65	1 (4 %)
80	1 (4 %)
90	2 (9 %)
95	2 (9 %)
100	1 (4 %)

4.1.14. Nadaljnje šolanje romskih otrok

4.1.14.1. Srednješolski programi, v katere se vpisujejo romski otroci

To vprašanje se je prikazalo samo anketirancem, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili s »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje je odgovorilo 23 anketirancev. Možnih je bilo več odgovorov. 21 anketirancev je označilo odgovor »dvoletni

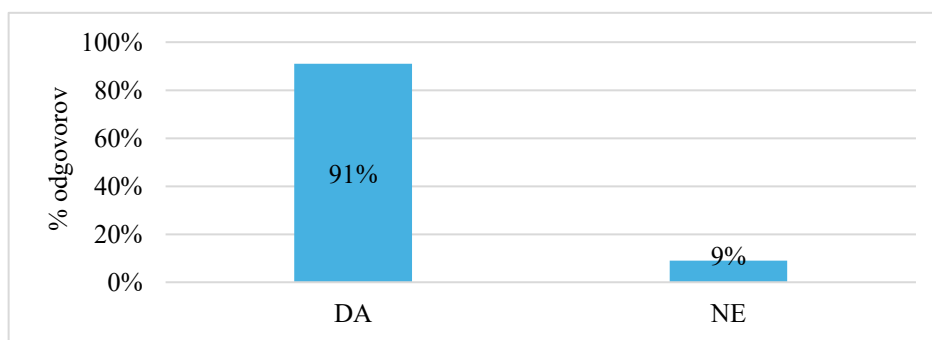
program (nižji izobrazbeni standard)«, 11 jih je označilo odgovor »3-letna poklicna srednja šola«, 5 jih je označilo odgovor »4-letna strokovna ali tehniška srednja šola«, 2 anketiranci pa sta označila odgovor »gimnazija«.

Graf 25: Srednješolski programi, v katere se vpisujejo romski otroci

4.1.14.2. Poklicna orientacija

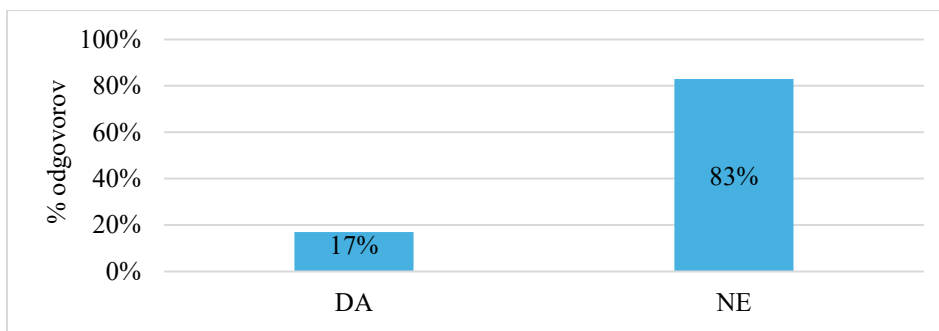
To vprašanje se je prikazalo samo anketirancem, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili s »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje o tem, ali so romski otroci vključeni v poklicno orientacijo skupaj s svojimi sošolci, je odgovorilo 23 anketirancev. 21 (91 %) jih je izbralo odgovor »da«, 2 (9 %) pa odgovor »ne«.

Graf 26: Vključenost romskih otrok v splošno poklicno orientacijo (skupaj z neromskimi sošolci)

4.1.14.2.1. Prilagoditve poklicne orientacije za romske učence

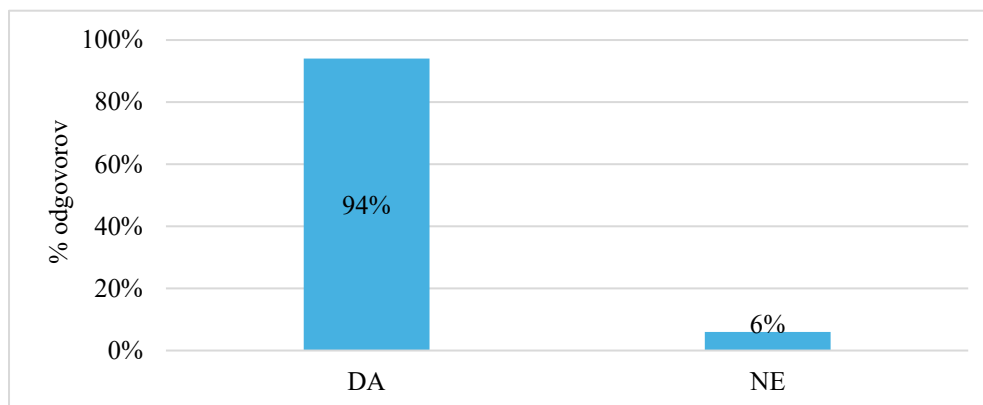
To vprašanje se je prikazalo samo anketirancem, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili s »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje je odgovorilo 23 anketirancev. 4 (17 %) so izbrali odgovor »da«, 19 (83 %) pa odgovor »ne«.

Graf 27: Prisotnost prilagoditev glede poklicne orientacije za romske učence

4.1.14.3. Spodbujanje romskih učencev k vpisu v srednjo šolo

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 111 (94 %) jih je izbralo odgovor »da«, 7 (6 %) pa odgovor »ne«.

Graf 28: Prisotnost spodbud s strani strokovnih delavcev k vpisu romskih učencev v srednjo šolo

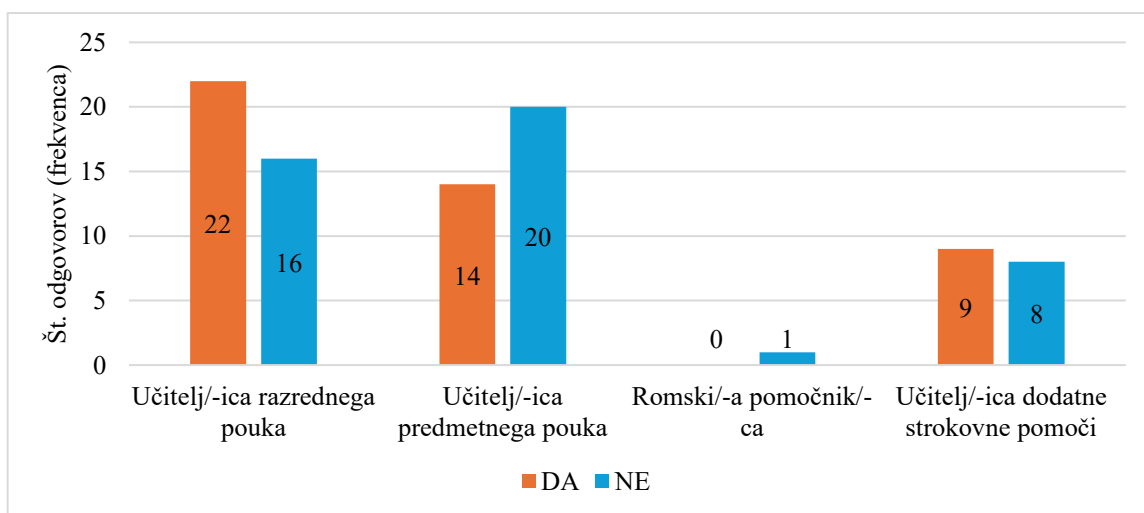
Anketiranci, ki so odgovorili na to vprašanje, so odgovarjali tudi, zakaj romske učence spodbujajo k vpisu v srednjo šolo oz. zakaj jih ne spodbujajo k vpisu v srednjo šolo. K vpisu v srednjo šolo jih spodbujajo zato, da bi bili bolj samostojni in neodvisni od drugih (ker je večina dobrih učencev, da bi pridobili poklic in se zaposlili ter finančno osamosvojili; to je pomemben korak za kvalitetnejše življenje; da imajo možnost razvijanja svojih močnih področij; da si s pridobitvijo izobrazbe zagotovijo boljše zaposlitvene možnosti in boljši socialno-ekonomski status; da bi si učenci romi na tak način zapolnili prosti čas), da ne bi ravnali diskriminatorno (vse učence spodbujajo k nadaljnjemu izobraževanju, ne samo Romov (in sicer, da ne delajo razlik med enimi in drugimi učenci in jih na tak način ne diskriminirajo)), zaradi boljše socializacije (da bi se lažje vključili v družbo; da bi bilo manj kriminala; ker so del naše družbe;

so nam enaki), spodbujajo pa jih tudi zato, ker se anketirancem zdi to normalno. Po drugi strani pa učencev Romov ne spodbujajo k nadaljnjemu izobraževanju, ker nimajo motivacije za nadaljnji vpis oz. da bi pridobili izobrazbo, da bi bili zaposljivi, vendar nimajo želje po tem, saj ne vidijo smisla in rečejo, da bodo živeli od socialne pomoči.

4.1.15. Romska kultura in jezik

4.1.15.1. Vključevanje romske kulture in jezika v pouk

To vprašanje se je pokazalo tistim, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili z »učitelj/-ica razrednega pouka«, »učitelj/-ica predmetnega pouka«, »romski/-a pomočnik/-ca« ali »učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči«. Na to vprašanje je odgovorilo 90 anketirancev. 45 (50 %) jih je izbralo odgovor »da«, 45 (50 %) pa odgovor »ne«. Učitelji/-ce razrednega pouka bolj pogosto vključujejo romsko kulturo in jezik v pouk kot predmetni učitelji/-ce in učitelji/-ce dodatne strokovne pomoči. Na to vprašanje je odgovoril le 1 romski/-ka pomočnik/-ca, ki pa ne vključuje romske kulture in jezika v pouk.

Graf 29: Vključevanje romske kulture in jezika v pouk

4.1.15.2. Predstavitev romske kulture za neromske učence na šoli z namenom, da bi bolje spoznali romsko kulturo

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 61 (52 %) jih je izbralo odgovor »da«, 57 (48 %) pa odgovor »ne«.

4.1.15.3. Vključevanje romskih staršev pri predstavitvi romske kulture v razredu ali na šoli

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 20 (17 %) jih je izbralo odgovor »da«, 98 (83 %) pa odgovor »ne«.

4.1.15.4. Jezikovne prilagoditve (testi v romskem jeziku, romski pomočniki, ki prevajajo itd.) za romske učence

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 21 (18 %) jih je izbralo odgovor »da«, 97 (82 %) pa odgovor »ne«.

4.1.15.5. Bralna značka v romskem jeziku

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 20 (17 %) jih je izbralo odgovor »da«, 98 (83 %) pa odgovor »ne«.

4.1.15.6. Pouk romščine na šoli

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 3 (3 %) so izbrali odgovor »da (Če da, kdo ga poučuje)«, 115 (97 %) pa odgovor »ne«.

4.1.15.6.1. Kdo poučuje romski jezik?

Anketiranci, ki so odgovorili, da na šoli izvajajo tudi pouk romščine, pravijo, da ga poučujejo vsi po malem in romski pomočnik/-ca na šoli. Eden od anketirancev, ki je označil odgovor »da (Če da, kdo ga poučuje?)«, je napisal, da ne izvajajo pouka romščine in da zgornja vprašanja za njihov primer ne odražajo pravega stanja, saj na šolo prihajajo učenci, ki govorijo in razumejo slovenski jezik.

4.1.15.7. Prikrivanje romske identitete

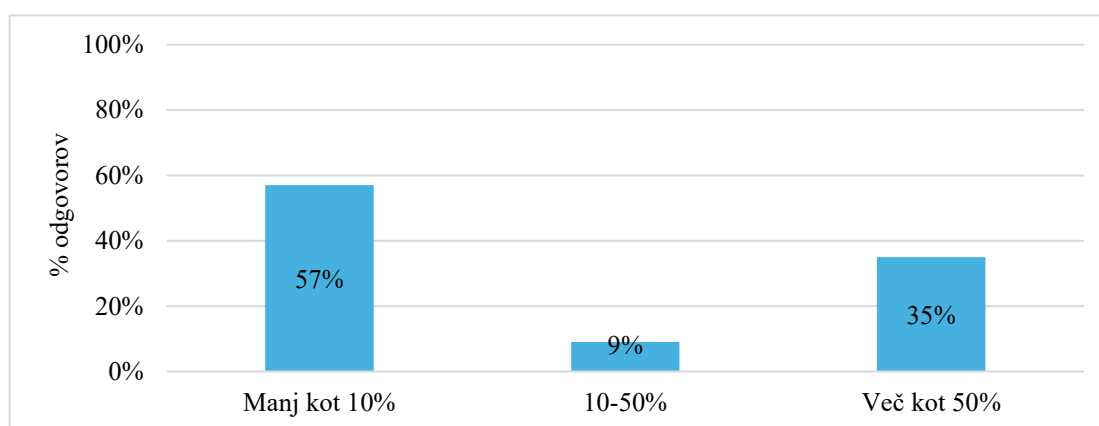
Na to vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 14 (13 %) anketirancev meni, da romski učenci prikrivajo svojo identiteto pred drugimi otroki v šoli, 98 (88 %) anketirancev pa meni, da romski učenci svoje identitete pred drugimi otroki v šoli ne prikrivajo.

4.1.16. Individualni programi za romske otroke

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje je odgovorilo 23 anketirancev. 17 (74 %) anketirancev pravi, da pripravijo individualne programe za romske učence, 6 (26 %) anketirancev pa pravi, da individualnih programov za romske učence ne pripravljajo.

4.1.16.1. Število romskih otrok z odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami

To vprašanje se je prikazalo tistim, ki so na 2. vprašanje (kakšna je njihova zaposlitev) odgovorili »svetovalni/-a delavec/-ka«. Na vprašanje je odgovorilo 23 anketirancev. 13 (57 %) jih je izbralo odgovor »manj kot 10 %«, 2 (9 %) sta izbrala odgovor »10–50 %«, 8 (35 %) anketirancev pa je izbralo odgovor »več kot 50 %«.

Graf 30: Število romskih otrok, ki ima odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami

4.1.17. Zagotavljanje prilagoditev in pomoči romskim učencem ter sodelovanje s starši in zunanjimi institucijami

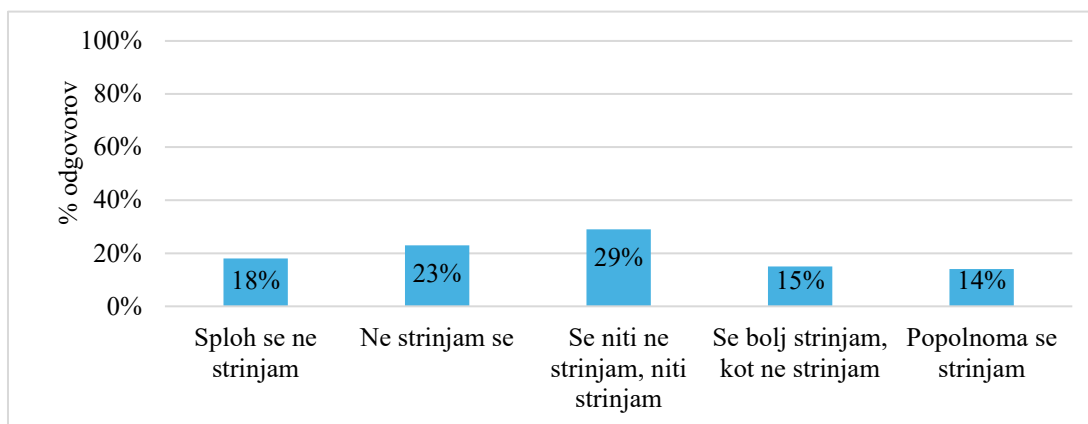
4.1.17.1. Učenje slovenščine kot tujega jezika v prvem letu šolanja za romske učence

Na to vprašanje je odgovorilo 118 anketirancev. 31 (26 %) jih je izbralo odgovor »da«, 87 (74 %) pa odgovor »ne«.

4.1.17.2. Zagotavljanje pouka slovenščine kot tujega jezika za romske učence s strani šole

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 20 (18 %) anketirancev je izbralo odgovor »sploh se ne strinjam«, 26 (23 %) jih je izbralo odgovor »ne strinjam se«, 33 (29 %) anketirancev je

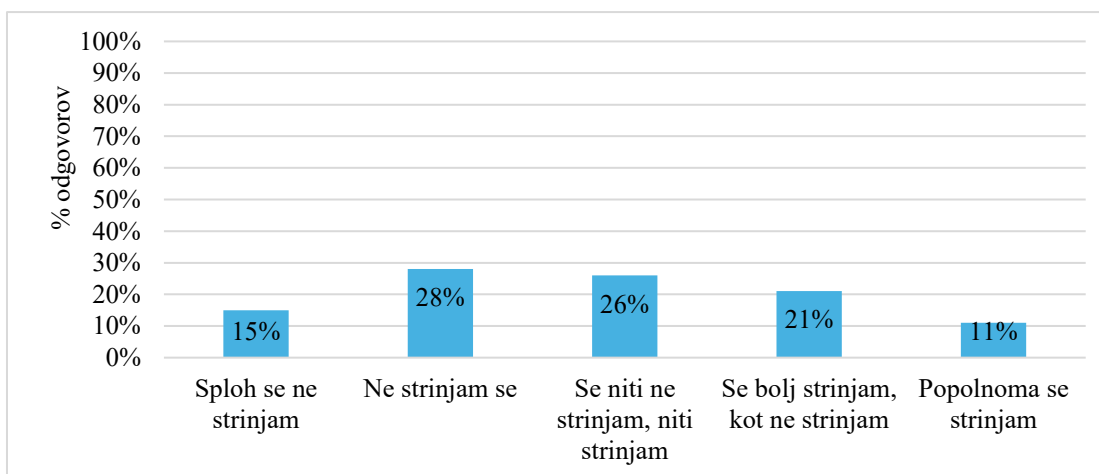
izbralo odgovor »se niti ne strinjam niti strinjam«, 17 (15 %) jih je izbralo odgovor »se bolj strinjam kot ne strinjam« in 16 (14 %) jih je izbralo odgovor »popolnoma se strinjam«.

Graf 31: Šola bi morala romskim učencem zagotavljati pouk slovenščine kot tujega/drugega jezika

4.1.17.3. Zagotavljanje jezikovnih prilagoditev in/ali romskega pomočnika za romske učence pri ocenjevanju

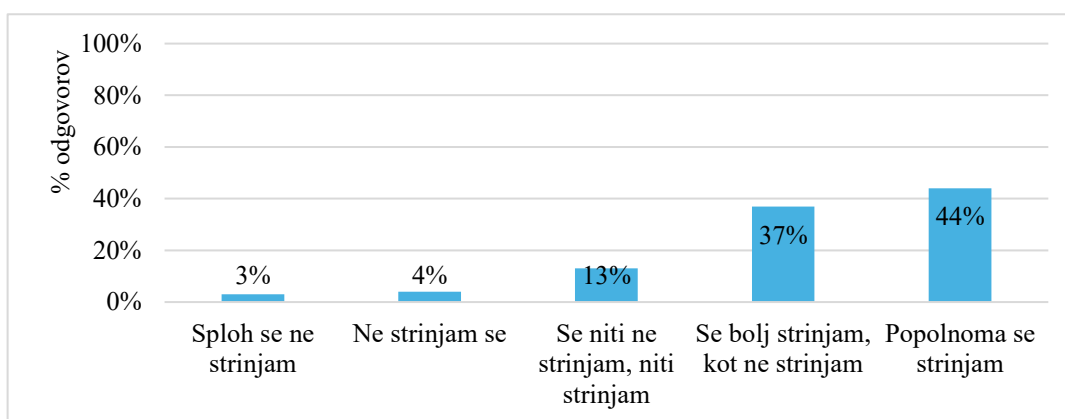
Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 17 (15 %) anketirancev je izbralo odgovor »sploh se ne strinjam«, 31 (28 %) jih je izbralo odgovor »ne strinjam se«, 29 (26 %) anketirancev je izbralo odgovor »se niti ne strinjam niti strinjam«, 23 (21 %) jih je izbralo odgovor »se bolj strinjam kot ne strinjam« in 12 (11 %) jih je izbralo odgovor »popolnoma se strinjam«.

Graf 32: Romskim učencem bi morali zagotoviti jezikovne prilagoditve in/ali romskega pomočnika pri ocenjevanju

4.1.17.4. Nudjenje pomoči in podpore romskim učencem

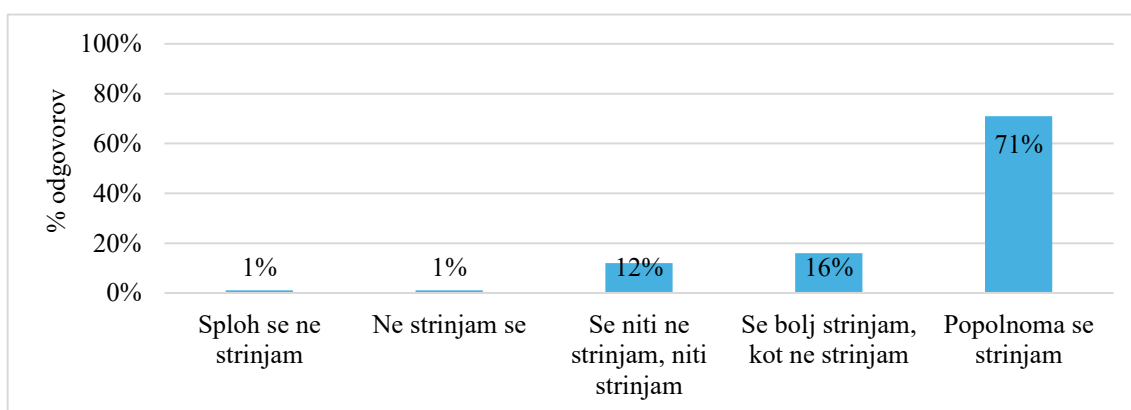
Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 3 (3 %) anketiranci so izbrali odgovor »sploh se ne strinjam«, 4 (4 %) so izbrali odgovor »ne strinjam se«, 15 (13 %) anketirancev je izbralo odgovor »se niti ne strinjam niti strinjam«, 41 (37 %) jih je izbralo odgovor »se bolj strinjam kot ne strinjam« in 39 (44 %) jih je izbralo odgovor »popolnoma se strinjam«.

Graf 33: Romskim učencem bi morali tako učitelji kot tudi svetovalni delavci nuditi pomoč in podporo (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.), če bi jo romski učenci potrebovali

4.1.17.5. Roditeljski sestanki in govorilne ure

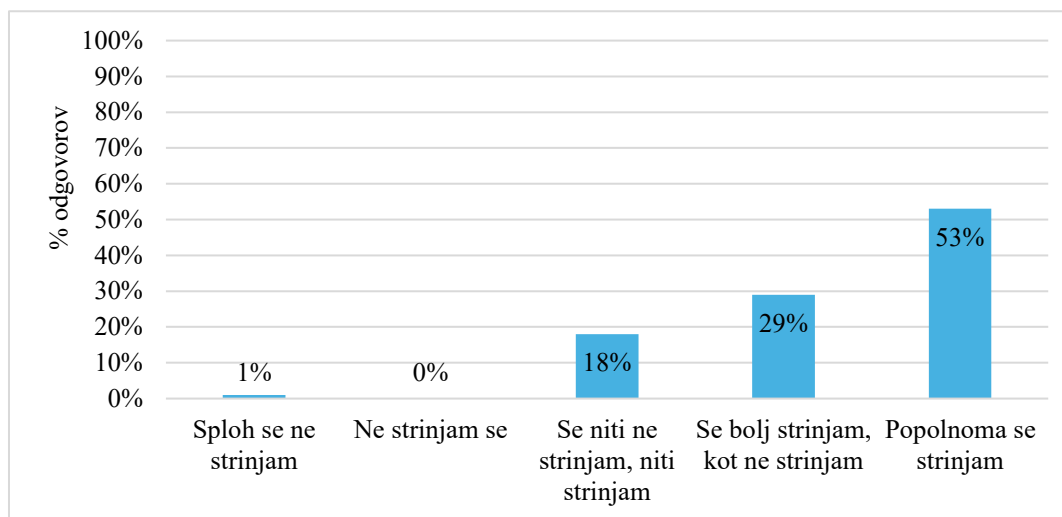
Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 1 (1 %) anketiranec je izbral odgovor »sploh se ne strinjam«, 1 (1 %) je izbral odgovor »ne strinjam se«, 13 (12 %) anketirancev je izbralo odgovor »se niti ne strinjam niti strinjam«, 18 (16 %) jih je izbralo odgovor »se bolj strinjam kot ne strinjam« in 79 (71 %) jih je izbralo odgovor »popolnoma se strinjam«.

Graf 34: Učitelji (razredni in predmetni učitelji) na šoli bi morali na roditeljske sestanke in govorilne ure vabiti starše romskih otrok enako pogosto kot starše neromskih otrok

4.1.17.6. Sodelovanje z zunanjimi institucijami in organizacijami

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 1 (1 %) anketiranec je izbral odgovor »sploh se ne strinjam«, 20 (18 %) anketirancev je izbralo odgovor »se niti ne strinjam niti strinjam«, 32 (29 %) jih je izbralo odgovor »se bolj strinjam kot ne strinjam« in 59 (53 %) jih je izbralo odgovor »popolnoma se strinjam«. Nihče ni izbral odgovora »ne strinjam se«.

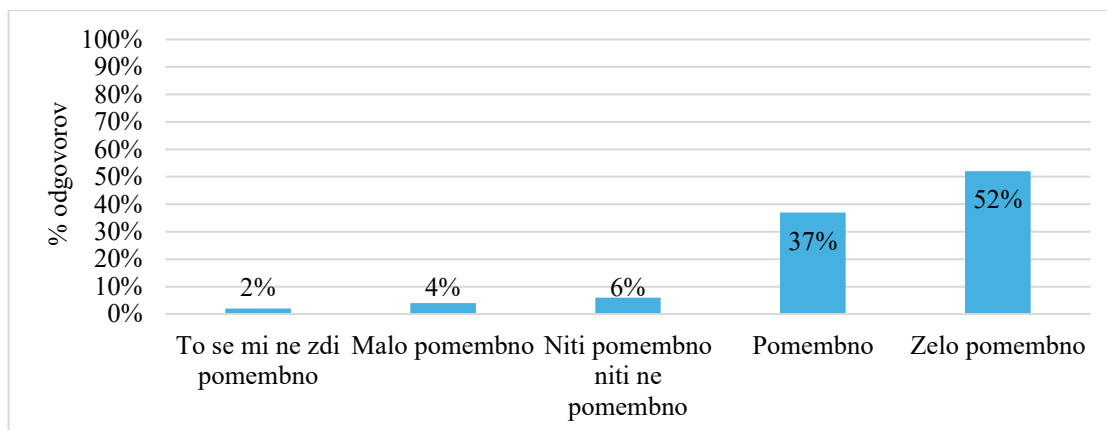

Graf 35: Strokovni delavci na šoli bi morali sodelovati tudi z zunanjimi organizacijami in institucijami, da bi romskim učencem zagotovili pomoč in podporo, ki je najbolj primerna za romske učence

4.1.18. Pomen podpore in pomoči staršem ter medsebojnega zaupanja, da bi romski učenci zaključili osnovno šolo

4.1.18.1. Pomen podpore in pomoč staršem, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo

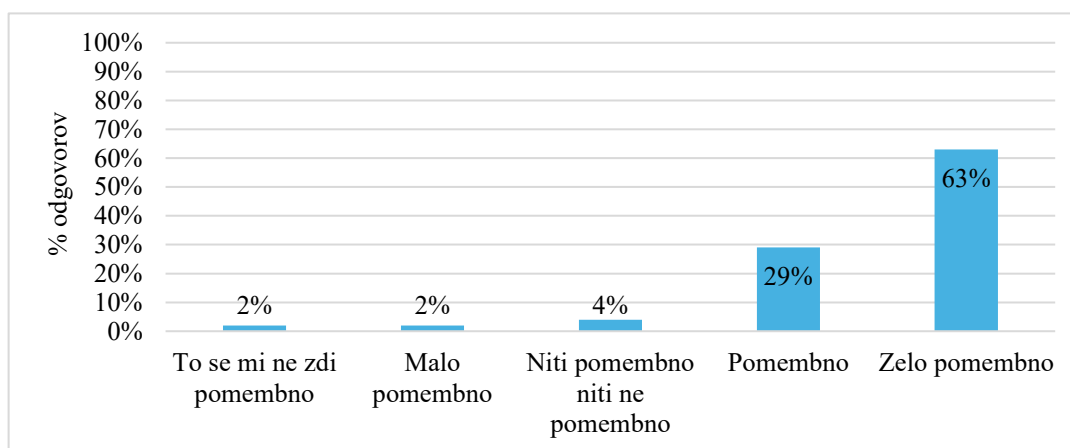
Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 2 (2 %) anketiranca sta izbrala odgovor »to se mi ne zdi pomembno«, 4 (4 %) so izbrali odgovor »malo pomembno«, 7 (6 %) anketirancev je izbralo odgovor »niti pomembno niti nepomembno«, 41 (37 %) jih je izbralo odgovor »pomembno« in 58 (52 %) jih je izbralo odgovor »zelo pomembno«.

Graf 36: Podpora in pomoč staršem

4.1.18.2. Pomen krepitve zaupanja med starši in šolo, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 2 (2 %) anketiranca sta izbrala odgovor »to se mi ne zdi pomembno«, 2 (2 %) sta izbrala odgovor »malo pomembno«, 5 (4 %) anketirancev je izbralo odgovor »niti pomembno niti nepomembno«, 32 (29 %) jih je izbralo odgovor »pomembno« in 71 (63 %) jih je izbralo odgovor »zelo pomembno«.

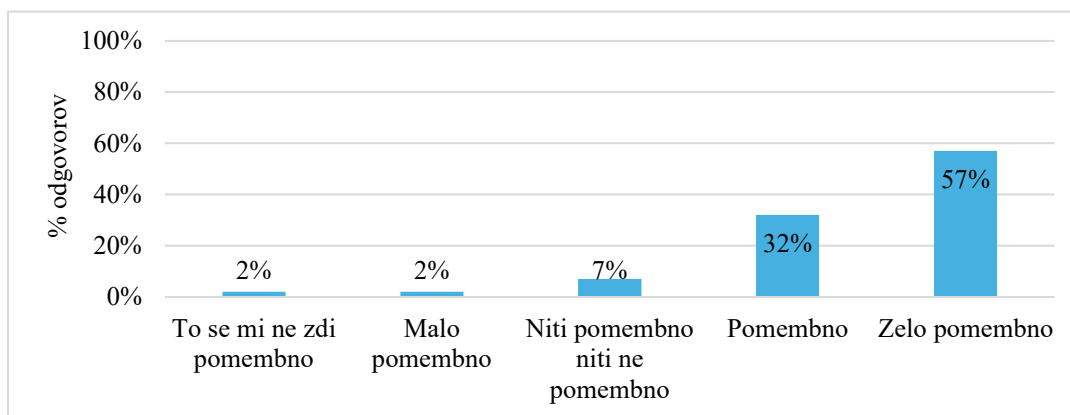

Graf 37: Krepitev zaupanja med starši in šolo

4.1.18.3. Pomen skupne podpore staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. 2 (2 %) anketiranca sta izbrala odgovor »to se mi ne zdi pomembno«, 2 (2 %) sta izbrala odgovor »malo pomembno«, 8 (7 %) anketirancev je

izbralo odgovor »niti pomembno niti nepomembno«, 36 (32 %) jih je izbralo odgovor »pomembno« in 64 (57 %) jih je izbralo odgovor »zelo pomembno«.

Graf 38: Skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij

4.1.18.4. Druge pomembne stvari po mnenju anketirancev, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo

Anketiranci so napisali, kaj vse se jim zdi še pomembno, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo. Med najpogostejše odgovore so navajali, da je pomembno poudarjati izobrazbo kot vrednoto, krepi samozavest, zaupanje in motivacijo, hkrati pa je pomembno tudi, da Romov ne getoiziramo, da imamo dober odnos, komunikacijo, da smo strpni in sprejemamo drugačnost ter tudi premagovanje predsodkov in razreševanje težav. Zelo pomembno je tudi sodelovanje s starši, izobraževanje in opolnomočenje romskih staršev, sprememba miselnosti romskih staršev, jih učiti tudi starševske odgovornosti, da otroci redno prihajajo v šolo in spodbudno domače okolje. Anketirancem se zdi pomembno tudi, da bi se starši odzvali povabilom na govorilne ure in klicem svetovalnih delavcev. Anketiranci v zvezi z romskimi otroki poudarjajo pomen pomoči in podpore otrokom, redno prihajanje v šolo, programe vključevanja, večje prilagoditve romskih otrok neromski skupnosti in večje zavedanje romskih otrok o njihovih dolžnostih, ne le o pravicah ter da bi šola in znanje postala vrednoti romskih otrok. Pri sodelovanju z zunanjimi institucijami poudarjajo večjo vlogo centrov za socialno delo in omogočanje bonitet le v primeru, da romski otroci uspešno zaključijo razred/šolanje ter spremembo zakonov, ki jih določa država.

4.1.19. Kompetence, znanja in spretnosti, ki strokovnim delavcem najbolj koristijo pri delu z romskimi otroki

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. Med najpogostejše odgovore so navajali osebne lastnosti (odprtost; iskrenost; veselje do dela s temi otroki; komunikativnost; prilagodljivost; doslednost; empatija), izobraževanje in delo v praksi (znanje pridobljeno na fakulteti; delo s priseljenci; poznavanje razmer, v katerih živijo otroci; strokovni delavci so motivatorji učenja; strokovnost; timsko delo; metodika; etika; izkušnje; interpersonalne kompetence; socialno učenje; poznavanje romske kulture in socialne zakonodaje; pogovor; zaupen odnos; enakopravnost; dobra organiziranost ter življenje v tem okolju; delo s pomočniki) in sprejemanje različnosti (sprejemanje (drugačnosti); možnost prepoznavanja različnosti in to obravnavati kot enakost; sprejemanje vseh ljudi; ne ločevanje otrok, saj so vsi enaki in posebni).

4.1.20. Dodatna sporočila strokovnih delavcev

Na vprašanje je odgovorilo 112 anketirancev. Nekateri anketiranci niso želeli ničesar sporočiti, drugi pa so dodali še: da se jim zdi, da sistem dobro deluje; da so pri nas romi, ki vsi govorijo slovensko, saj so na tem območju že več generacij; da romskih otrok ne smemo delati invalide; da naj socialna služba opravi svoje delo; da če otrok ne gre v šolo, ne bi smel prejemati socialnih in drugih ugodnosti; da bi bilo romske otroke potrebno vključiti že v vrtce, saj bi tako pridobili izkušnjo "odtujitve" za nek določen čas od staršev in intenzivno učenje slovenskega jezika, vsaj eno leto pred vstopom v šolo; da je nepoznavanje jezika breme za romske otroke in da z vstopom v šolo romski otroci doživljajo velik pritisk; da so romski otroci deležni ogromno pomoči, ki pa je ne želijo izkoristiti; da bi morali najprej spremeniti okolje, kjer živijo; da je na šoli s prilagojenim programom veliko Romov, vendar dobro govorijo slovenski jezik; da večinoma živijo v rejniških družinah ali v mladinskem domu, zato imajo veliko podpore in možnosti, da dokončajo šolanje; da so na nekaterih šolah romski učenci dobro sprejeti in vključeni in da večina od njih tudi uspešno zaključi osnovnošolsko izobraževanje; da so dodatna podpora in oblike pomoči potrebne in zelo pomembne, še bolj pa je pomembno varno in spodbudno učno okolje, da se učenci v šoli počutijo dobro in sprejeti; da so problem lahko starši, ki izkoriščajo sistem (in da smo preveč socialna država); da bi bilo potrebnega več partnerstva s starši oz. družino; da je dolžnost romskih otrok, da se naučijo slovensko in da je seveda na nas, da jim to omogočimo; da bi se v šoli učili za življenje; da je treba delati na

odnosu Romov do izobrazbe; da so to izredno bistri, odprti in simpatični otroci; izobraževanje staršev (o njihovih dolžnostih do šole in otrok), da imajo romski otroci možnost dodatne pomoči, veliko možnosti, romski pomočniki, individualne pomoči znotraj razreda, večkrat tedensko zunaj razreda, sodelovanje s svetovalno službo, individualni telefonski pogovori z Romi (pogoste kot z ostalimi učenci), vendar jih šola in izobrazba preprosto ne zanimata, ker se jim ne splača hoditi v službo, saj imajo previsoko socialno podporo; da pri pouku ne pišejo, motijo pouk, do učiteljev so nespoštljivi, zato ni prav, da jim ni treba nič delati in da v razredu le sedijo, saj to zelo slabo vpliva na ostale učence in niža stopnjo zavzetosti za delo in raven znanja vseh učencev v oddelku.

4.2. Preverjanje hipotez

H1: Strokovni delavci na OŠ pogosteje nudijo romskim otrokom individualne oblike pomoči kot skupinske.

To hipotezo sem ovrgla, saj je 67 % anketirancev odgovorilo, da romskim učencem v večini (v več kot 60 %) nudijo pomoč in podporo v skupini, 33 % anketirancev pa je odgovorilo, da z romskimi učenci delajo individualno.

H1a: Najpogostejši obliki individualne pomoči sta pogovor in učna pomoč.

Kar 80 (86 %) anketirancev je odgovorilo, da individualna pomoč poteka v obliki pogovorov, 78 (84 %) anketirancev pa je izbralo tudi učno pomoč. Ta dva odgovora sta bila izbrana najpogosteje, zato sem to hipotezo potrdila.

H1b: Večina romskih otrok na šoli ni deležna podpore in pomoči strokovnih delavcev.

To hipotezo sem ovrgla, saj 58 % anketirancev večini (v več kot 60 % primerov) nudi pomoč in podporo romskim učencem, 42 % anketirancev pa romskim učencem večinoma ne nudi pomoči in podpore.

H2: Pobudo za strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje kot šolska svetovalna služba predlagajo učitelji, ki učijo romskega otroka (ali razredniki).

To hipotezo sem potrdila, saj je kar 114 (71 %) anketirancev izbralo odgovor, da največ pobude za pomoč in podporo romskim učencem pride s strani učiteljev/-ic razrednikov, 105 (65 %) anketirancev je izbralo odgovor, da največ pobude pride s strani ostalih učiteljev/-ic. 90 (56 %) anketirancev pa je odgovorilo, da pobuda pride s strani šolske svetovalne službe.

H2a: Romski otroci sami večinoma ne poiščejo pomoči in podpore v svetovalni službi.

To hipotezo sem potrdila, saj je kar 96 (60 %) anketirancev izbralo enega od odgovorov: »ne poiščejo pomoči« ali »redko«.

H3: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom na šolah brez romskih pomočnikov večinoma nudijo strokovne delavke v šolski svetovalni službi, redkeje učitelji.

To hipotezo sem delno potrdila, saj so anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« odgovorili z »ne«, pri vprašanju »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«, sicer pogosteje izbrali odgovor »svetovalni delavci« (51 odgovorov) kot odgovore »učitelji razredniki« (49 odgovorov), »predmetni učitelji« (26 odgovorov) in »učitelji DSP« (33 odgovorov). Ker je razlika v številu odgovorov izredno majhna, ne morem zanesljivo sklepati o večinski pomoči in podpori svetovalnih delavcev.

H3a: Strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje nudijo romski pomočniki na tistih šolah, kjer so zaposleni, kot svetovalna služba ali učitelji.

To hipotezo sem potrdila, saj so anketiranci, ki so na vprašanje »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« odgovorili z »da«, pri vprašanju »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«, pogosteje izbrali odgovor »romski pomočnik« (77 odgovorov) kot odgovore »svetovalni delavci« (70 odgovorov), »učitelji razredniki« (71 odgovorov), »predmetni učitelji« (57 odgovorov) in »učitelji DSP« (53 odgovorov). Pojavil se je tudi podatek, da na šoli nimajo zaposlenega romskega pomočnika, vendar strokovno pomoč in podporo romskim učencem kljub temu nudijo tudi romski pomočniki. To morda pomeni, da romski pomočniki niso prav zaposleni na šoli, da pa kljub temu sodelujejo z romskimi učenci, npr. v romskem naselju, ali da so plačani s strani kakšnega društva; lahko pa gre za neveljavne odgovore.

Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika? (Q20)	Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo: (Q5)								
	Svetovalni delavci (Q5a)	Učitelji razredniki (Q5b)	Predmetni učitelji (Q5c)	Učitelji DSP (Q5d)	Romski pomočnik (Q5e)	Prostovoljci (Q5f)	Osebn spremljevalci (Q5g)	Drugo: (Q5h)	Skupaj
DA (1)	70	71	57	53	77	16	9	4	357
NE (2)	51	49	26	33	6	13	4	2	184
Skupaj	121	120	83	86	83	29	13	6	541

Slika 4: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanji »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« in »Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«

Vir: Orodje Arnes 1ka.

Do neskladja s frekvenco pri opisnih odgovorih v poglavju 4.1. *Analiza rezultatov* prihaja zato, ker nekateri anketiranci ankete niso izpolnili v celoti in tako na eno izmed teh dveh vprašanj nisem dobila odgovora od vseh. Prikaz ujemanja odgovorov je narejen le na podlagi tistih anket, kjer so anketiranci odgovorili na obe vprašanji.

H4: Na večini šol poteka podpora in pomoč romskim otrokom brez sodelovanja z zunanjimi institucijami in organizacijami.

To hipotezo sem ovrgla, saj kar 84 % anketirancev pri svojem delu sodeluje z zunanjimi institucijami in organizacijami.

H4a: Šolska svetovalna služba pri pomoči in podpori romskim učencem pogosteje sodeluje z institucijami in organizacijami izven šole kot učitelji.

To hipotezo sem potrdila, saj so svetovalni delavci na vprašanje »Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)?« v 96 % izbrali odgovor »da«, kar je pogosteje kot pri tistih, ki so na šoli zaposleni kot učitelji (razrednega pouka – 82 %, predmetnega pouka – 76 % in DSP – 80 %).

Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)? (Q24)	Na osnovni šoli sem zaposlen kot: (Q2)							Skupaj
	Učitelj/-ica razrednega pouka (1)	Učitelj/-ica predmetnega pouka (2)	Svetovalni/-a delavec/-ka (3)	Romski/-a pomočnik/-ca (4)	Pomočnik/-ca ravnatelja (5)	Ravnatelj/-ica (6)	Učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči (7)	
DA (1)	42	29	24	2	5	1	16	119
NE (2)	9	9	1	0	0	0	4	23
Skupaj	51	38	25	2	5	1	20	142

Slika 5: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanji »Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, center za socialno delo itd.)?« in »Na osnovni šoli sem zaposlen kot:«

Vir: Orodje Arnes Ika.

Do neskladja s frekvenco pri opisnih odgovorih v poglavju 4.1. *Analiza rezultatov* prihaja zato, ker nekateri anketiranci ankete niso izpolnili v celoti in tako na eno izmed teh dveh vprašanj nisem dobila odgovora. Prikaz ujemanja odgovorov je narejen le na podlagi tistih anket, kjer so anketiranci odgovorili na obe vprašanji.

H5: Strokovni delavci na OŠ redko sodelujejo s starši romskih učencev.

To hipotezo sem ovrgla, saj kar 72 % anketirancev sodeluje z romskimi starši, le 28 % anketirancev pa z romskimi starši ne sodeluje.

H5a: Na šolah brez romskih pomočnikov s starši romskih otrok pogosteje sodeluje šolska svetovalna služba kot učitelji.

To hipotezo sem delno potrdila, saj na šolah, kjer nimajo zaposlenega romskega pomočnika, s starši romskih otrok sodelujejo tako svetovalni delavci (49 odgovorov) kot tudi učitelji (24 odgovorov), razredniki (48 odgovorov) in učitelji DSP (17 odgovorov). Ker je razlika v številu odgovorov izredno majhna, ne morem zanesljivo sklepati o tem, kdo pogosteje sodeluje s starši romskih otrok.

H5b: Na šolah z romskimi pomočniki oni pogosteje sodelujejo s starši romskih otrok kot šolska svetovalna služba.

To hipotezo sem ovrgla, saj na šolah, kjer imajo zaposlenega romskega pomočnika, s starši romskih otrok pogosteje sodelujejo svetovalni delavci (62 odgovorov) kot romski pomočniki (57 odgovorov).

Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika? (Q20)	Starši romskih otrok v šoli sodelujejo z: (Q26)					Skupaj
	Svetovalnimi delavci (Q26a)	Učitelji (Q26b)	Razredniki (Q26c)	Učitelji DSP (Q26d)	Romskim pomočnikom (Q26e)	
DA (1)	62	27	61	12	57	219
NE (2)	49	24	48	17	4	142
Skupaj	111	51	109	29	61	361

Slika 6: Prikaz ujemanja odgovorov glede na vprašanji »Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?« in »Starši romskih otrok v šoli sodelujejo z:«

Vir: Orodje Arnes 1ka.

Do neskladja s frekvenco pri opisnih odgovorih v poglavju 4.1. *Analiza rezultatov* prihaja zato, ker nekateri anketiranci ankete niso izpolnili v celoti in tako na eno izmed teh dveh vprašanj nisem dobila odgovora. Prikaz ujemanja odgovorov je narejen le na podlagi tistih anket, kjer so anketiranci odgovorili na obe vprašanji.

H6: Strokovni delavci s starši sodelujejo na govorilnih urah in roditeljskih sestankih pogosteje kot na individualnih pogovorih v šoli ali na sestankih v romski skupnosti.

To hipotezo sem potrdila, saj je 74 anketirancev odgovorilo, da s starši romskih otrok sodelujejo na govorilnih urah in roditeljskih sestankih, 17 anketirancev pa je odgovorilo tudi, da s starši romskih otrok sodelujejo v živo na sestankih v romskem naselju.

H6a: Sodelovanje s starši romskih otrok večinoma poteka v pisni obliki (obveščanje) kot na pogovorih v šoli.

To hipotezo sem ovrgla, saj je le 60 anketirancev odgovorilo, da starše romskih otrok obveščajo neposredno (npr. z e-pošto, pošljete pismo domov)«, 74 anketirancev pa je odgovorilo, da s starši romskih otrok sodelujejo na govorilnih urah in roditeljskih sestankih v šoli.

H7: Romski otroci v Prekmurju so po mnenju strokovnih delavcev bolj vključeni v razredno in šolsko skupnost kot romski otroci v JV Sloveniji.

To hipotezo sem potrdila, saj so po mnenju 59 % strokovnih delavcev, ki prihajajo iz Prekmurja, romski otroci vključeni v šolsko skupnost, v Jugovzhodni Sloveniji pa 43 % strokovnih delavcev meni, da so romski otroci vključeni v šolsko skupnost. Poleg tega romski otroci v Prekmurju pogosteje sodelujejo s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku in se tudi bolj pogosto družijo z neromskimi otroki med odmori kot tisti iz Jugovzhodne Slovenije.

Do neskladja s frekvenco oz. % pri opisnih odgovorih v poglavju 4.1. *Analiza rezultatov* prihaja zato, ker nekateri anketiranci ankete niso izpolnili v celoti in tako na eno izmed teh dveh vprašanj nisem dobila odgovora. Prikaz ujemanja odgovorov je narejen le na podlagi tistih anket, kjer so anketiranci odgovorili na obe vprašanji.

Preglednica 3: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji o vključenosti romskih otrok v šolsko skupnost

Triada	Prekmurje	Jugovzhodna Slovenija
1. triada	56 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 44 % pa z »ne«.	48 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 52 % pa z »ne«.
2. triada	59 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 41 % pa z »ne«.	40 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 60 % pa z »ne«.
3. triada	63 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 37 % pa z »ne«.	40 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 60 % pa z »ne«.

Preglednica 4: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji o sodelovanju romskih otrok s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku

Triada	Prekmurje	Jugovzhodna Slovenija
1. triada	86 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 14 % z »Nekateri da«.	50 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 42 % z »Nekateri da«, 8 % pa z »ne«.
2. triada	86 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 14 % z »Nekateri da«.	32 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 60 % z »Nekateri da«, 8 % pa z »ne«.
3. triada	86 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 14 % z »Nekateri da«.	21 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 74 % z »Nekateri da«, 5 % pa z »ne«.

Preglednica 5: Primerjava rezultatov po triadah in statistični regiji za druženje romskih otrok s sošolci (neromskimi otroki) med odmori

Triada	Prekmurje	Jugovzhodna Slovenija
1. triada	89 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 11 % z »Nekateri da«.	48 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 46 % z »Nekateri da«, 6 % pa z »ne«.
2. triada	89 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 11 % z »Nekateri da«.	29 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 63 % z »Nekateri da«, 8 % pa z »ne«.
3. triada	55 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 11 % z »Nekateri da«, 4 % pa z »ne«.	27 % anketirancev je odgovorilo z »da«, 60 % z »Nekateri da«, 13 % pa z »ne«.

H8: Romski otroci večinoma zaključijo osnovnošolsko izobraževanje s končanim 6. razredom osnovne šole.

To hipotezo sem ovrgla, saj le 23 % anketirancev meni, da romski otroci osnovno šolo večinoma zaključijo v 6. razredu. Največ (29 %) anketirancev pa pravi, da romski otroci zaključijo vseh 9 razredov osnovne šole. Za več informacij glej graf 4.23: *Kdaj romski otroci v večini zaključijo osnovno šolo.*

H8a: Deklice zaključijo manj razredov osnovne šole kot dečki.

To hipotezo sem ovrgla, saj kar 61 % anketirancev meni, da dečki prej (v nižjem razredu) zaključijo osnovnošolsko izobraževanje, 39 % anketirancev pa meni, da prej (v nižjem razredu) zaključijo osnovnošolsko izobraževanje deklice.

H9: Podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) otroku pri šolskem delu so pomembni koraki, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo.

To hipotezo sem potrdila, saj je kar 88 % anketirancev izbralo odgovora »pomembno« ali »zelo pomembno« pri vprašanju, kako pomembni se jim zdita podpora in pomoč staršem, da bi romski otroci pogosteje zaključili osnovno šolo, 92 % anketirancev je izbralo odgovora »pomembno« ali »zelo pomembno« pri vprašanju, kako pomembna se jim zdi krepitev zaupanja med starši in šolo, da bi romski otroci pogosteje zaključili osnovno šolo, in 89 % anketirancev je izbralo odgovora »pomembno« ali »zelo pomembno« pri vprašanju, kako pomembna se jim zdi skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij, da bi romski otroci pogosteje zaključili osnovno šolo.

5. RAZPRAVA

V svoji raziskavi sem raziskovala problematiko strokovne pomoči romskim učencem v osnovnih šolah. Zanimala me je tudi primerjava po regijah, in sicer izkušnje strokovnih delavcev v Prekmurju in v JV Sloveniji. Kot sem že omenila, menim, da so romski otroci pogosteje kot neromski otroci videni kot problematični v razredu in redkeje kot neromski otroci dokončajo osnovno šolo. Poleg tega so le redki pripadniki romske skupnosti deležni pomoči svetovalne službe na šoli ali v vrtcu ter tudi dodatne strokovne pomoči s strani izvajalcev DSP ali učiteljev.

5.1. Regionalne razlike vključenosti v šolo in družbo

Romi v Sloveniji so danes v večini tradicionalno naseljeni, predvsem na območju Prekmurja, Dolenjske in Bele krajine ter na Gorenjskem (Kleibencetl, 2004, str. 17). Ostali netradicionalno naseljeni Romi pa živijo tudi v večjih slovenskih mestih, npr. v Ljubljani, Mariboru, Celju, Velenju in na Jesenicah (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62). Točnih podatkov o poseljenosti romskega prebivalstva v Sloveniji nimamo. Glede na razseljenost Romov po Sloveniji prihaja do razlik pri vključenosti oz. izključenosti romskega prebivalstva v družbi in v šolah. Klopčič (2007, str. 141) pravi tudi, da prihaja do razlik v položaju romske skupnosti v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini, v Posavju in v drugih večjih industrijskih središčih. Med Romi in Rominjami na Dolenjskem, v Posavju in v Beli krajini prihaja do precej nizke izobrazbene strukture in s tem sorazmerno visokega števila nepismenih oseb ter oseb, ki nimajo dokončane osnovne šole (Klopčič, 2007, str. 141). Za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v večjih industrijskih središčih (Maribor, Ljubljana itd.), je značilno, da imajo višjo stopnjo izobrazbe in se ne razlikujejo bistveno od večinskega prebivalstva (Klopčič, 2007, str. 142). Poleg tega Romi, ki živijo v Prekmurju, veljajo tudi za bolj asimilirane (Kleibencetl, 2004, str. 107). V raziskavi sem ugotovila, da so, po mnenju 59 % strokovnih delavcev, ki prihajajo iz osnovnih šol v Prekmurju, romski otroci vključeni v šolsko skupnost, v Jugovzhodni Sloveniji pa je takega mnenja le 43 % strokovnih delavcev. Poleg tega romski otroci v Prekmurju pogosteje sodelujejo s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku in se tudi pogosteje družijo z neromskimi otroki med odmori, kot tisti iz Jugovzhodne Slovenije, če sklepamo iz mnenja strokovnih delavcev v osnovnih šolah v teh regijah. Kar 86 % strokovnih delavcev v Prekmurju meni, da romski otroci sodelujejo z neromskimi sošolci pri pouku, v Jugovzhodni Sloveniji pa le 50 % (v 1. triadi) ali manj (v 2. in 3. triadi). Prav tako kar 89 % strokovnih delavcev v Prekmurju

menijo, da se v 1. in 2. triadi romski otroci družijo s sošolci (neromskimi otroki) med odmori (v 3. triadi pa le okrog 50 %), v Jugovzhodni Sloveniji pa tako menita le okrog 48 % strokovnih delavcev v 1. triadi, v 2. in 3. triadi pa manj kot 30 %. Sklepamo lahko, da so tako romski otroci v Prekmurju bolje vključeni v šolsko in razredno skupnost, najverjetneje ravno zaradi boljše asimilacije v družbo. Ker so Romi že stoletja žrtve diskriminacije na številnih področjih življenja (Horvat-Muc, 2003, str. 60–62) in so zaradi tega postali ena najbolj socialno izključenih in marginaliziranih skupin v Evropi (Lee idr., 2014, str. 1), to prav tako vpliva na njihovo vključenost v družbo. Gril (2023) izpostavi še en pomemben vidik, in sicer, da strokovni delavci (npr. učitelji) delajo s celotnim razredom, saj je treba spremeniti predstave sošolcev o učencu. Delo s celim razredom je učinkovito tudi za razredno skupnost (boljši odnosi, klima, večja kohezivnost razreda), k temu pa pripomorejo oblikovanje skupnih ciljev učenja, večje sodelovanje med učenci in manj tekmovalnosti, pogovori o medosebnih odnosih, učenje socialnih spretnosti v razredu idr. Na to nakazujejo tudi rezultati moje raziskave, in sicer, da le 13 % strokovnih delavcev meni, da romski učenci prikrivajo svojo identiteto pred drugimi otroki v šoli, 88 % pa jih meni, da romski učenci ne prikrivajo svoje identitete pred drugimi otroki v šoli. Poleg tega 82 % anketirancev meni, da romski učenci lahko izražajo svoja stališča pri pouku neromskim učencem in učiteljem, 86 % pa jih meni tudi, da romski učenci lahko izražajo svoja stališča med odmori vrstnikom.

Bešter in Pirc (2022, str. 5) na podlagi raziskave, ki sta jo opravila, pravita, da so nihanja deleža romskih učencev med posameznimi razredi manjša v SV Sloveniji, kar posredno kaže na večjo uspešnost oziroma boljšo vključenost v šoli tamkajšnjih romskih učencev v primerjavi z njihovimi vrstniki iz JV dela države. Menim, da so Romi v različnih delih Slovenije zelo različno sprejeti, da je npr. na Dolenjskem nestrpnost do Romov večja kot v Prekmurju. V svoji raziskavi sem dobila podatek, da so romski učenci ob začetku šolanja (pred vstopom v 1. razred) zelo redko razporejeni v posebne oddelke (2 odgovora – iz Obalno-kraške in Posavske regije), kjer ni neromskih otrok, 98 % šolskih strokovnih delavcev iz različnih regij pa je odgovorilo, da so romski otroci vključeni v redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki. Tudi pri morebitnem kasnejšem razporejanju učencev v oddelke so romski otroci večinoma (kar 80 % anketirancev je tako odgovorilo) razporejeni v redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki. Omenjeni podatki nakazujejo na to, da so tako v Prekmurju kot tudi v Jugovzhodni Sloveniji romski otroci vključeni v oddelke skupaj z neromskimi otroki. Menim, da dolgoročno to vpliva tudi na zmanjševanje diskriminacije do romskega prebivalstva, saj so romski otroci bolj vključeni v družbo slovenskih in drugih, neromskih otrok in učiteljev in obstaja večja verjetnost, da bodo

prevzemali tudi vrednote večinskega prebivalstva, hkrati pa se povečujejo tudi možnosti, da bodo dokončali osnovnošolsko izobraževanje in celo nadaljevali šolanje. Večina romskih otrok v Sloveniji je vključena v heterogene oddelke rednih osnovnih šol, ki se bolj ali manj trudijo za inkluzijo romskih otrok v šolah. Lahko bi tudi rekli, da je inkluzija premagovanje (odstranjevanje) ovir za socialno udeležbo delno ali v celoti socialno izključenih (Kosmač, 2010, str. 238). Prednosti organizacije heterogenih oddelkov, ki so jih navajali anketiranci v raziskavi, so predvsem vključenost in socializacija (integracija romskih otrok; učenje jezika; navezovanje stikov z drugimi; učenci Romi se bolje vklopijo v pouk in imajo izkušnjo druženja z neromskimi učenci; adaptacija; občutek socialne vključenosti itd.), sprejemanje drugačnosti in normalizacijo (medkulturnost; medsebojno sprejemanje otrok od začetka šolanja; da se učenci med seboj pomešajo; učenci se navajajo na sprejemanje drugačnosti in razvijajo pozitiven odnos do drugačnosti; učenci spoznavajo kulturo drug drugega) in učne priložnosti (boljšo samoorganizacijo; vključenost v redne oddelke povečuje motivacijo romskih učencev; prednost je tudi medvrstniško učenje). Sicer pa se inkluzija v slovenskih šolah na primeru romskih otrok kaže predvsem v prilagoditvah pouka in prilagojenem ocenjevanju (npr. podaljšan čas pisanja, testi v romskem in slovenskem jeziku ipd.) ter dodatne strokovne pomoči (npr. učna pomoč, romski pomočniki) romskim otrokom, pomembni vidiki pa so tudi spoznavanje romske kulture, spodbujanje medkulturnosti, vključenost v razredno skupnost in sodelovanje s starši romskih otrok. Omenjeno sem raziskovala tudi sama in bom razpravo o teh podatkih predstavila v nadaljevanju.

5.2. Izobraževanje romskih otrok

Povsod po svetu so Romi velik izziv (Macura Milovanović, kot navedeno v Marovič, 2010, str. 270), tako pri zagotavljanju človekovih pravic kot tudi pravic do izobraževanja in zaposlovanja. Različni avtorji (Marovič, 2010, str. 270; Kleibencetl, 2004, str. 20) pravijo, da je povsod po svetu in tudi pri nas možno opaziti velik osip romskih otrok zlasti v višjih razredih osnovne šole in slabšo šolsko uspešnost romskih otrok, ter, da najdemo romske otroke, ki se nikoli niso šolali. Bešter in Pirc (2022, str. 35) sta v svoji raziskavi ugotovila, da je delež romskih učencev, ki uspešno zaključijo razred, z vsakim višjim razredom nižji. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2021, str. 15–16) ugotavlja, da je izobrazbeni položaj pripadnikov romske skupnosti še vedno slabši v primerjavi z drugim prebivalstvom. Veliko otrok še vedno ne dokonča obveznega osnovnošolskega izobraževanja, še manj jih pridobi srednješolsko ali celo visokošolsko izobrazbo. Podobne podatke sem dobila v svoji raziskavi. Strokovni delavci

ocenjujejo, da romski otroci zelo redko zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli. 48 % anketirancev meni, da kar 50 % ali več romskih otrok zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli, eden od anketirancev celo pravi, da vsi romski otroci na njihovi šoli zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli. Kar 52 % anketirancev pa pravi, da manj kot 50 % romskih otrok zaključijo vse razrede osnovne šole in nadaljujejo izobraževanje v srednji šoli, 4 anketiranci pa menijo, da nihče od romskih učencev na njihovi šoli ne zaključijo celotne osnovne šole in nato ne nadaljujejo izobraževanja v srednji šoli. Zaviršek idr. (2019, str. 41) pravijo, da ima večina prebivalstva dokončano osnovno šolo, večina jih ima dokončano tudi srednjo šolo, medtem ko je med mladimi Rominjami in Romi obratno: okoli dve tretjini nimata dokončane osnovne šole (manj žensk kot moških) in zelo malo je takih, ki končajo srednjo in višjo ali visoko šolo. Pri Unicefu (2011, str. 16) pišejo, da v Albaniji Rominje obiskujejo šolo povprečno 5,5 leta, Romi pa 8 let. Poleg tega se skoraj tretjina osnovnošolskih deklic iz romskih skupnosti ne izobražuje, v primerjavi z 19 odstotki fantov. V moji raziskavi je na vprašanje, kdo prej (v nižjem razredu) zaključijo osnovno šolo, dečki ali deklice, 61 % anketirancev odgovorilo, da dečki prej zaključijo osnovno šolo, 39 % pa, da jo prej zaključijo deklice. Nisem sicer dobila podatka, koliko deklic/dečkov ima dokončano osnovno šolo, sem pa dobila podatek, da deklice dokončajo več razredov osnovne šole, kar bi lahko pomenilo, da jo tudi pogosteje dokončajo, vendar o tem ne moremo točno sklepati. Stropnik (kot navedeno v Zaviršek idr., 2019, str. 41) pravi, da je stopnja osipa še posebej visoka med romskimi deklicami, velik delež romskih otrok pa izobraževanje zaključijo po 5. ali 6. razredu osnovne šole. Izstop romskih učencev iz šolskega sistema že v osnovni šoli je zelo velik. V raziskavi sem ugotovila, da romski otroci najpogosteje zaključijo osnovno šolo v 9. razredu (po mnenju 29 % anketirancev) ali 7. razredu (po mnenju 28 % anketirancev). Le 6 % anketirancev pravi, da romski učenci osnovno šolo večinoma zaključijo v 5. razredu, jih pa veliko, kar 23 % meni, da romski otroci osnovno šolo večinoma zaključijo v 6. razredu. Iz omenjenih raziskav drugih avtorjev je razvidno, da romski učenci ne dokončajo vseh razredov osnovne šole ali da zaključijo izobraževanje v 5. ali 6. razredu, sama pa sem v raziskavi dobila podatek, ki je ravno obraten (največ anketirancev je odgovorilo, da romski učenci dokončajo vse razrede osnovne šole ali da zaključijo izobraževanje v 7. razredu), kar kaže na dobrodošlo spremembo pri šolanju romskih otrok.

V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v RS (2004, str. 5) so kot osnovno težavo poudarjali neznanje slovenskega jezika in izostajanje od pouka ter učno neuspešnost. Urh (2005, str. 61–62) piše tudi o nepismenosti Romov, in sicer so pri terenskem raziskovanju med slovenskimi

Romi opazili, da je veliko starejših Romov in Rominj nepismenih (ne razumejo pisnih obvestil, posledično se ne odzovejo na razna povabila itd.) ter da imajo pogosto slabe izkušnje z zaposlenimi v uradnih birokratskih institucijah, posledično pa se soočajo z občutki strahu, so nezaupljivi in bolj previdni. Strokovni delavci v moji raziskavi so odgovarjali, da z romskimi starši sodelujejo v kar 72 %. Najpogosteje z romskimi starši sodelujejo v živo - na šoli, v obliki govorilnih ur in roditeljskih sestankov (75 %), tako, da jih obveščajo neposredno (npr. z e-pošto, pošljejo pismo domov) (61 %) ali posredno (preko otrok) (56 %). V raziskavi sem zbirala tudi podatke, kdo tolmači staršem romskih otrok, v primeru, da ne znajo jezika oz. niso pismeni. Ugotovila sem, da več kot polovica (52%) anketirancev meni, da staršem nihče ne prevaja, 18 % anketirancev pravi, da jim tolmačijo romski pomočniki, včasih celo starejši sorojenci (5 %) ali strokovni delavci na šoli (okrog 2 %). Opazila sem, da se podatki iz moje raziskave nekoliko razlikujejo od prej omenjenih raziskav drugih avtorjev (da romski starši ne razumejo dobro jezika, da ne razumejo pisnih obvestil itd.), in sicer romski starši, s katerimi sodelujejo anketiranci iz moje raziskave, v večini razumejo slovenski jezik in se odzovejo na pisna obvestila strokovnih delavcev, udeležijo se tudi govorilnih ur in roditeljskih sestankov. Je pa družina za večino Romov »temeljna socialna norma«, kar pomeni, da naredijo vse, da živijo v primarni in sekundarni družini, da ohranjajo njeno kontinuiteto, si med seboj pomagajo, se vračajo nazaj v družino ter medsebojno skrbijo za člane. Poleg tega socializacija pri Romih in Rominjah poteka v sklopu razširjene družinske mreže, ki romskim otrokom nudi tako čustveno kot tudi fizično podporo (Smith, 1997, str. 243). Zato je še toliko bolj pomembno, da strokovni delavci delamo tudi s starši romskih otrok, saj imajo velik vpliv na otroke in njihovo doživetje in doživljanje izobraževanja ter vrednot, povezanih z izobraževanjem. Pomembno je, da se jim približamo, gradimo odnos z njimi, jim nudimo oporo in pomoč pri njihovem izobraževanju in opismenjevanju ter preko njih delujemo tudi na otroke.

V Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v RS za obdobje 2021–2030 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 7) pravijo, da sta najpomembnejša uspeha povečano zaupanje romske skupnosti v dejavnosti predšolske vzgoje in osnovnošolskega izobraževanja ter bolj pozitiven odnos Romov do izobraževanja kot vrednote, kot ključni ukrep pa se je izkazalo zgodnje vključevanje otrok v predšolsko vzgojo. V svoji raziskavi sicer nisem pridobila podatka, koliko romskih otrok je vključenih v predšolsko vzgojo, sem pa ugotovila, da 72 % anketirancev ne izvaja posebnih priprav na šolo za romske otroke oz. ne sodelujejo z vrtci, z namenom, da bi bil prehod iz vrtca v šolo za romske otroke čim lažji; le 28 % anketirancev romske otroke pripravlja na prehod iz vrtca v šolo. Morda jih ne izvajajo pogosto ravno zato,

ker ni veliko romskih otrok vključenih v vrtece. Ne glede na to, koliko otrok obiskuje vrtec, pa se mi zdi pomembno, da se z romskimi otroki in njihovimi starši sodeluje in jih vključuje v neke druge dejavnosti, ki delujejo kot priprava na šolo.

5.2.1. Pomoč in podpora, ki jo strokovni delavci nudijo romskim otrokom in njihovim staršem

Razrednik in učitelji, ki delajo z romskim otrokom, imajo, kot vidimo, zelo pomembno vlogo, in sicer mora razrednik skrbeti tudi, da je dnevno seznanjen z obiskom romskih učencev pri pouku, da hitro in konkretno ukrepa, da učenca spodbuja in izvaja dogovorjena pravila (Gril, 2023). Pomembno je še, da tudi učitelji sodelujejo s starši, vendar je to pogosto težko (Gril, 2023). Pri sodelovanju z romskimi starši se mora razrednik pogosto odpraviti tudi na teren, hkrati pa spodbujati starše, da se tudi oni oglasijo v šoli. V primerih, ko tega še ne doseže, se odpravi na teren ali s starši komunicira po telefonu. Razredniki starše povabijo na govorilne ure s pisnim ali ustnim vabilom, po telefonu oziroma osebno. V raziskavi sem ugotovila, da se romski starši redko udeležijo govorilnih ur (to pravi kar 55 % anketirancev), 23 % anketirancev pa pravi, da se romski starši nikoli udeležijo govorilnih ur. Podobno je z udeležbo na roditeljskih sestankih, in sicer 46 % anketirancev pravi, da se romski starši nikoli ne udeležijo roditeljskih sestankov, kar 38 % pa jih pravi, da se romski starši redko udeležijo roditeljskih sestankov. V primeru, da se starši na vabila ne odzivajo, se razredniki in/ali učitelji povežejo še s šolsko svetovalno službo, v kolikor tudi to ni najbolj uspešno, se povežejo s centrom za socialno delo (RIC Novo mesto, 2014, str. 14). V raziskavi sem ugotovila, da šolska svetovalna služba, v primeru, da otroci ne hodijo v šolo, najpogosteje kontaktira starše, obvestijo tudi CSD, ki potem posreduje pri starših. Nekateri menijo tudi, da se šolski svetovalni delavec pogovori z otrokom (ko je v šoli). 2 anketiranca sta izbrala odgovor, da šolska svetovalna služba ne ukrepa, kar se mi ne zdi prav. Zavedam se, da je potrebno veliko energije in časa ter da kot svetovalni delavci na šoli pogosto težko kaj dosežemo pri starših le s pogovorom (razen v primeru, da imamo s starši razvit dober odnos, da je spoštovanje obojestransko in da z njimi sodelujemo). Kljub temu pa menim, da morajo biti obveščene vsaj ustrezne institucije, ki imajo več možnosti ukrepanja, saj je obiskovanje osnovne šole in pouka ne le obvezno, ampak zelo pomembno za otroke, tako z učnega kot socializacijskega vidika. Kar 84 % anketirancev sodeluje z zunanjimi institucijami, večinoma s CSD, nevladnimi organizacijami (društva, npr. Mozaik), romskimi društvi, strokovnimi centri v vzgojnih zavodih, centri šolskih in obšolskih dejavnosti, policijo, občino, inšpektoratom itd. Poleg tega kar 53 % anketirancev meni, da je sodelovanje z

zunanjimi institucijami in organizacijami izredno pomembno, zato, da bi romskim učencem zagotovili pomoč in podporo, ki je zanje najbolj primerna. En anketiranec se s tem sploh ne strinja, 18 % anketirancev se niti ne strinja niti strinja, 29 % anketirancev se bolj strinja kot ne strinja, nihče pa ni izbral odgovora »ne strinjam se«. Ti podatki nakazujejo prevladujočo naklonjenost strokovnih delavcev osnovnih šol povezovanju z lokalno skupnostjo v podpori šolanju romskih otrok. To je skladno tudi s strategijo, ki predpostavlja celostni (in medinstitucionalni) pristop k podpori integracije Romov tudi preko izobraževanja.

Šolska svetovalna služba pa ima poleg tega tudi druge naloge. V šoli se na svoj poseben način preko svetovalnega odnosa vključuje v procese dogovarjanja, sodelovanja, povezovanja in pobude (Čačinovič Vogrinčič idr., 1999, str. 19–20). Ena od pomembnih nalog šolske svetovalne službe je tudi neposredno spodbujanje razvoja otrok in mladostnikov, in sicer tako, da podpira in spodbuja kakovostno učenje vseh otrok oz. mladostnikov in hkrati deluje tudi kot varovalni dejavnik v njihovem razvoju (Gregorčič Mrvar idr., 2020, str. 42). Drugo pomembno področje dela svetovalne službe je delo z vzgojitelji, učitelji, ravnatelji in drugimi strokovnimi delavci (Zavod RS za šolstvo, b. d.).

Ne glede na to, da so naloge učiteljev in svetovalnih delavcev različne, večinoma vsi nudijo pomoč in podporo učencem. V raziskavi sem ugotovila, da strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo svetovalni delavci, učitelji razredniki, učitelji dodatne strokovne pomoči, romski pomočniki, predmetni učitelji, prostovoljci, osebni spremljevalci in drugi (vzgojitelji, javni delavci idr.). Poleg tega sem dobila podatek, da 58 % udeležencev večinoma (v več kot 60 % primerov) nudi pomoč in podporo romskim učencem, 42 % pa ne. Z romskimi otroki večinoma delajo v skupini (z dvema ali več otroki hkrati), manj pogosto pa individualno (z enim otrokom). Skupinska pomoč in podpora, ki potekata v skupini, zajemata učno pomoč, skupinske pogovore, socialne igre, družabništvo idr., individualna pomoč in podpora pa zajemata individualne pogovore, učno pomoč, svetovanja, aktivno poslušanje, družabništvo idr. Romski učenci so na sodelujočih osnovnih šolah deležni učne pomoči od 97 % strokovnih delavcev, večinoma enkrat tedensko ali po potrebi (pred ocenjevanjem).

Pobudo za strokovno pomoč in podporo romskim otrokom pogosteje kot šolska svetovalna služba predlagajo učitelji, ki učijo romskega otroka (ali razredniki). Največ pobude za pomoč in podporo romskim učencem pride s strani učiteljev/-ic razrednikov in ostalih učiteljev/-ic ter šolske svetovalne službe. Romski otroci sami večinoma ne poiščejo pomoči in podpore v

svetovalni službi. Kot vidimo, pobuda za pomoč in podporo romskih učencev pride s strani strokovnih delavcev in ne s strani otrok ali staršev.

Država posebej obravnava in šolam priznava tudi ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd. (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS, 2004, str. 5). 92 % anketirancev v moji raziskavi poroča, da romski učenci in njihovi starši koristijo materialno pomoč, ki jim jo nudi šola.

5.2.2. Potek in prilagoditve pouka

V raziskavi Marjanovič Umek in sodelavk (kot navedeno v Krek in Metljak, 2011, str. 87–88), ki je bila izvedena v slovenskih vrtcih, navajajo, da se ravnatelji in starši strinjajo, da bi bilo potrebno za otroke iz drugih jezikovnih in kulturnih območij (za otroke priseljencev, begunce, otroke azilantov oz. prosilcev za azil in romske otroke), ki se vključujejo v vrtce v Sloveniji, zagotoviti poučevanje slovenščine. Menim, da bi morali biti tisti otroci, ki niso vključeni v vrtce, v osnovni šoli prav tako deležni pouka slovenščine kot tujega jezika, torej da bi jim bil, podobno kot tujcem, zagotovljen pouk slovenščine. V svoji raziskavi sem ugotovila, da je le 26 % anketirancev odgovorilo, da so romski učenci na njihovi šoli, v prvem letu šolanja deležni pouka slovenščine kot tujega jezika, 74 % pa jih je odgovorilo, da romski učenci niso deležni pouka slovenščine kot tujega jezika. Poleg učenja slovenščine kot tujega jezika je pomembno vključevanje romske kulture in jezika v pouk. V Strategiji iz leta 2021 (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2021, str. 23) poudarjajo tudi zagotovitev otroške in mladinske literature v romskem jeziku, kar bi pripomoglo tudi k večji inkluziji romskih otrok v vrtcih in šolah. Žal se na šolah izredno redko izvaja pouk romščine, in sicer sem v raziskavi ugotovila, da se romščina poučuje le na 3 šolah. Kar 17 % anketirancev je odgovorilo, da imajo romski učenci možnost bralne značke v romskem jeziku, 18 % pa tudi, da imajo romski učenci neke jezikovne prilagoditve (testi v romskem jeziku, romske pomočnike, ki prevajajo, itd.).

Pomembno je tudi, da se učence seznanijo z romsko kulturo, zgodovino in identiteto (tako kot z vsemi ostalimi kulturami, ki bogatijo slovenski prostor) (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, 2004, str. 31–32). V svoji raziskavi sem ugotovila, da učitelji/-ce razrednega pouka bolj pogosto vključujejo romsko kulturo in jezik v pouk, kot predmetni/-e učitelji/-ce in učitelji/-ce dodatne strokovne pomoči; romski/-ka pomočnik/-ca, ki je odgovoril na to vprašanje, pa ne vključuje romske kulture in jezika v pouk. 52 % anketirancev v moji

raziskavi pravi, da na šoli organizirajo predstavitev romske kulture za neromske učence, 48 % anketirancev pa pravi, da tega na šoli ne počnejo.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju MIZŠ) (2021, str. 15) že vrsto let izvaja sistemske, posebne in projektne ukrepe, namenjene uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in mladostnikov v sistem vzgoje in izobraževanja. Predvsem poudarjajo, da se je medsebojno zaupanje gradilo s pomočjo romskih pomočnikov, ki so se izkazali za odlično vez med vrtcem, šolo, romskimi starši in naseljem, pa tudi za zaupnike romskih otrok in njihovih staršev. Kar 59 % anketirancev pravi, da imajo na šoli zaposlenega romskega pomočnika, 41 % anketirancev pa je odgovorilo, da ga nimajo.

Ključne naloge romskega pomočnika so pomoč otrokom pri premagovanju čustvenih in jezikovnih ovir, vzpostavljanje in vzdrževanje stikov s starši in pomoč pri njihovi komunikaciji s strokovnimi delavci v šoli/vrtcu (MIZŠ, 2021, str. 25), sodelujejo pri organizaciji dela (RIC Novo mesto, 2014, str. 16), razvijajo učne delavne navade romskih otrok ter sodelujejo pri pouku (Peklar, 2012, str. 168). V moji raziskavi so anketiranci najpogosteje navajali, da romski pomočniki v večini nudijo učno pomoč, sodelujejo z učitelji in drugimi strokovnimi delavci na šoli, nudijo dodatno strokovno pomoč otrokom, prevajajo staršem in otrokom ter učiteljem, so zagovorniki romskih učencev, izvajajo interesne dejavnosti za romske otroke in neromske otroke na šoli, nekateri so tudi član šolskega sveta ipd. V raziskavi sem dobila podatek, da 6 anketirancev trdi, da pomoč in podporo romskim učencem nudijo tudi romski pomočniki, čeprav so odgovorili, da na šoli nimajo zaposlenega romskega pomočnika. To morda pomeni, da romski pomočniki niso zaposleni na njihovi šoli, da pa sodelujejo z romskimi učenci npr. v romskem naselju ali so plačani s strani katerega društva. Tukaj gre le za moje sklepanje in tega ne morem preveriti. Na osnovnih šolah, kjer trenutno nimajo zaposlenih romskih pomočnikov in je več možnosti, da bodo na šolo vpisani romski otroci, bi bilo morda tako smiselno sistematizirati ta delovna mesta. Poleg romskih pomočnikov so na nekaterih šolah zaposleni tudi svetovalni delavci, ki so zadolženi posebej za delo z romskimi otroki. Kar 49 % anketiranih v moji raziskavi prihaja iz takih šol.

Slovenija je bila v začetku 21. stoletja omenjena med državami, ki kršijo načelo vključevanje romskih otrok v redne šole, in sicer predvsem zaradi visokega deleža romskih otrok v osnovnih šolah s prilagojenim programom (OŠPP) in posebnimi razredi zanje (Peček, Čuk in Lesar, 2006). Da to še vedno tako, pričajo podatki, ki so jih pridobili za šolsko leto 2017/2018 pri Amnesty International Slovenija (b. d.), in sicer, da je bil delež usmeritev v OŠPP za večinsko

prebivalstvo 6,18 %, za romske manjšine pa 12,2 %. Sama nimam primerjave med večinskim prebivalstvom in romskimi manjšinami glede usmeritev v OŠPP, sem pa v raziskavi ugotovila, da 57 % anketirancev poroča, da ima manj kot 10 % romskih otrok odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 9 % poroča, da ima odločbo 10–50 % romskih otrok, 35 % anketirancev pa pove, da ima odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami več kot 50 % romskih otrok na njihovi šoli. Ne glede na odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 74 % anketirancev poroča, da na šoli pripravijo individualne programe za romske učence.

5.2.3. Zaključek šolanja (poklicna orientacija in vpis v srednjo šolo)

Videli smo že, da romski učenci ne zaključijo vsi osnovnošolskega izobraževanja, in tudi, da ne nadaljujejo vsi izobraževanja v srednji šoli. Čeprav se mi zdi pomembno, da so romski otroci vključeni v poklicno orientacijo in se jih spodbuja k vpisu v srednjo šolo. V raziskavi sem ugotovila, da so romski otroci v več kot 90 % vključeni v poklicno orientacijo skupaj s svojimi sošolci in da strokovni delavci večinoma ne izvajajo prilagoditev poklicne orientacije za romske učence. Poleg tega romske otroke na šolah več kot 90 % anketiranih spodbujajo k vpisu v srednjo šolo. Romski otroci se v večini vpisujejo v dvoletne programe (nižji izobrazbeni standard) ali 3-letne poklicne srednje šole, manj pa v 4-letne strokovne ali tehniške srednje šole in gimnazije. Kleibencetl (2004, str. 107) pravi, da se izobrazbena raven mladih Romov v Mestni občini Murska Sobota izboljšuje, veliko Romov konča tudi srednjo in višjo ali visoko šolo.

5.3. Kompetence, znanja in spretnosti za delo z romskimi otroki ter vloga socialnega dela

Za delo z deprivilegiranimi posamezniki in skupinami (tudi Romi) so pomembna in potrebna strokovna znanja, spretnosti in izkušnje ter tudi sočutje in etnična občutljivost za njihove težave in stiske (Zajec in Jazbec, 2012, str. 81). Že med študijem (socialnega dela) se lahko pogosto srečamo z manjšinami in z vprašanjem, kako le-tem zagotoviti možnost pravičnega in enakopravnega bivanja ter participiranja v družbi. Ena izmed takih manjšin je tudi romska skupnost. Poleg tega se tudi strokovni delavci pri svojem delu srečujejo z najrazličnejšimi izzivi, pri katerih jim, poleg strokovnosti in izkušenj, pomagajo tudi nekatera druga znanja in kompetence. Pomembno je, da učitelji poznajo okolje, iz katerega prihajajo romski učenci, saj bodo tako lahko pri razlagi snovi in podajanju domačih nalog lažje poiskali metode in oblike

dela, s katerimi bodo skušali doseči zeleni učni standard (RIC Novo mesto, 2014, str. 14). Pri tem je pomembno postavljanje realnih standardov in ciljev (pozitivna pričakovanja učitelja, da verjame v zmožnost otroka itd.) (Gril, 2023). Urh (2005, str. 63) poudarja tudi pomen in vključevanje perspektive moči v naše delo, še posebej kadar kot socialni delavci delamo z manjšinami. Socialno delo, ki temelji na načelu krepitve moči, je usmerjeno k temu, da iščemo moč in vire uporabnika (da pomagamo odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti moč in vire uporabnika, s tem, ko mu pomagamo, da doseže zastavljene cilje) (Saleebey, kot navedeno v Čačinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina, 2005, str. 12). V moji raziskavi so med najbolj pogostimi kompetencami navajali sprejemanje (drugačnosti), odprtost, iskrenost, veselje do dela s temi otroki, znanje, pridobljeno na fakulteti, delo s priseljenci, komunikativnost, prilagodljivost, doslednost, empatijo, poznavanje razmer, v katerih živijo otroci idr. Eden od anketirancev je napisal tudi, da otrok ne ločuje, saj so zanj vsi enaki in posebni. To je misel, s katero zaključujem razpravo, saj menim, da si vsi otroci zaslužijo biti le otroci, ne glede na njihovo etnično, rasno, versko, kulturno ozadje ali da bi jih spoštovali in obravnavali enakovredno. Poleg tega se mi zdi pomembno, da enako spodbujamo vse otroke ter hkrati odpravljamo ovire in prilagajamo učno okolje tako, da se bodo lahko vsi otroci učili in enakovredno participirali v šoli.

5.4. Omejitve raziskave

Metodologija, ki sem jo uporabila v svoji raziskavi, se mi zdi primerna. Moja raziskava je kvantitativna, deskriptivna (opisna) in eksplorativna (poizvedovalna) (Mesec, 2009), saj sem podatke zbirala številčno, moj namen pa je bil z raziskavo izvedeti, kako poteka delo strokovnih delavcev z romskimi otroki v šolah in vrtcih, kakšnih oblik podpore in pomoči so deležni romski otroci in njihovi starši ter kakšne metode in koncepte uporabljajo strokovni delavci pri svojem delu. S pomočjo anketnega vprašalnika sem dobila natančne odgovore na točno določena vprašanja, ki jih v kvalitativni raziskavi morda ne bi dobila. Nekaj vprašanj je bilo polodprtega in odprtega tipa, tako da so imeli anketiranci možnost tudi prosto podati svoj odgovor. Poleg tega so podatki tudi bolj veljavni, kot bi bili v kvalitativni raziskavi, saj je tukaj sodelovalo več ljudi, strokovnih delavcev iz osnovnih šol iz skoraj vseh slovenskih regij (razen iz Primorsko-notranjske). Na anketni vprašalnik je namreč odgovorilo 161 oseb, vendar je prišlo tudi do osipa (do konca je vprašalnik rešilo 112 anketirancev). Vzorec je bil priročni, bolj reprezentativne podatke pa bi zbrala s slučajnostnim vzorčenjem. Kljub temu menim, da bi lahko raziskavo zastavila nekoliko drugače, in sicer, bi spremenljivke izmerila na višjih ravneh (npr. na

ordinalni ravni). Poleg tega bi lahko ustvarjeni vprašalnik v programu IKa bolje oblikovala in ga večkrat preizkusila, da ne bi prišlo do napake (pri enem vprašanju se namreč podatki niso zbirali). Po končani raziskavi so se mi pojavila še nekatera vprašanja, na katere ne morem odgovoriti z dobljenimi podatki v raziskavi. Morda bi lahko izbrala metodo triangulacije virov – da bi dobljene odgovore strokovnih delavcev primerjala z uradnimi statistikami (glede deleža vpisanih romskih otrok v slovenske šole in razrede zaključevanja OŠ); ali pa, da bi o podpori in vključenosti odgovarjali tudi romski otroci (in drugi otroci o vključenosti romskih v razred) ter romski starši. Raziskovalni problem bi lahko tudi razširila in poglobila z vprašanjem/temo izobraževanj in usposabljanj strokovnih delavcev za inkluzijo in podporo romskim otrokom. Zanimiva bi bila tudi primerjava ruralnega in urbanega šolskega okoliša ali velikosti šole (število vseh učencev – velike/majhne šole in delež vsolanih Romov na teh šolah). Tako bi lahko naredila analizo razlik v podpori med temi skupinami šol. Morda bi lahko zbrala tudi podatke o šolah, kjer so zaposleni sodelujoči strokovni delavci, vendar sem se temu odrekla zaradi varovanja zaupnosti oz. zaščite osebnih podatkov anketiranih. Anonimnost je pripomogla k temu, da so anketiranci lažje iskreno odgovarjali na določena vprašanja ter delili svoje misli.

6. SKLEPI

V svoji magistrski nalogi sem se osredotočila na delo strokovnih delavcev z romskimi otroki in njihovimi starši. Raziskava nakazuje naslednje sklepe:

- Večina romskih otrok je deležna vsaj nekaj pomoči in podpore strokovnih delavcev (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.). Pobuda za pomoč in podporo pa v večini pride s strani učiteljev ali svetovalnih delavcev, redkeje s strani romskih učencev ali njihovih staršev.
- Strokovni delavci na OŠ romskim otrokom pogosteje nudijo skupinske oblike pomoči in podpore, kot individualne. To vidim kot priložnost za skupinsko učenje, spoznavanje novih kultur in večjo vključenost romskih otrok v razred ter posledično zmanjševanje diskriminacije.
- Jezikovne ovire so pogoste, jezikovnih prilagoditev pa izredno malo.
- Romski pomočniki so zaposleni na več kot polovici sodelujočih osnovnih šol. Njihova vloga oz. njihove naloge pa so predvsem nudenje učne pomoči otrokom, sodelovanje z učitelji in drugimi strokovnimi delavci na šoli, nudenje dodatne strokovne pomoči otrokom, tolmačenje, zagovorništvo, izvajanje interesnih dejavnosti, spremstvo za romske učence na avtobusu, pomoč pri osebni higieni posameznikov, da zberejo otroke v romskem naselju itd.
- Starši romskih otrok sodelujejo s svetovalnimi delavci, razredniki in drugimi učitelji ter z romskim pomočnikom. Na šolah, kjer imajo zaposlenega romskega pomočnika, s starši romskih otrok pogosteje sodelujejo svetovalni delavci (62 odgovorov) kot romski pomočniki (57 odgovorov). Strokovni delavci veliko (v 72 %) sodelujejo z romskimi starši. Najpogosteje sodelujejo z njimi v živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki), tako, da jih neposredno (npr. z e-pošte, pošljete pismo domov) ali posredno (preko otrok) obveščajo.
- 84 % anketirancev pri svojem delu sodeluje z zunanjimi institucijami in organizacijami, vendar pa je sodelovanja oz. povezovanja šol z vrtci še vedno izredno malo.
- Romski otroci v Prekmurju so, po mnenju strokovnih delavcev, bolj vključeni v razredno in šolsko skupnost kot romski otroci v JV Sloveniji. Poleg tega romski otroci v Prekmurju bolj pogosto sodelujejo s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku in se tudi bolj pogosto družijo z neromskimi otroki med odmori, kot tisti, iz Jugovzhodne Slovenije.

- Romski otroci večinoma zaključijo osnovnošolsko izobraževanje s končanim 9. razredom osnovne šole, veliko jih zaključi izobraževanje tudi v 7. razredu osnovne šole. Poleg tega dečki zaključijo manj razredov osnovne šole kot deklice.
- Podpora in pomoč staršem, krepitev zaupanja med starši in šolo ter skupna podpora (staršev, učiteljev, neromskih staršev, učencev in zunanjih organizacij) otroku pri šolskem delu so pomembni koraki, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo.

7. PREDLOGI

Za delo z romskimi otroki predlagam, da se v praksi zares izvajajo priprave na šolo že v predšolskem obdobju na način, ki je dostopen (oz. jim je blizu) romski skupnosti. Za romske otroke na začetku šolanja bi bilo za učenje slovenščine in prilagajanje na šolo smiselno uvesti tudi tutorstvo (starejši romski učenci bi pomagali pri šolskem delu mlajšim učencem). Poleg tega bi bilo za romske otroke v šoli smiselno vpeljati tudi pouk romščine (njihove materinščine) ali vpeljati bralno značko v romščini (nekatero šole to že prakticirajo).

Za romske starše predlagam večjo vključenost v vzgojni in učni program šole, z namenom, da predstavijo svojo kulturo, jezik in navade ter izobraževanje oz. svetovanje romskim staršem glede podpore pri vzgoji in šolskemu delu njihovih otrok, poleg tega pa še ozaveščanje/informiranje romskih staršev o poklicni orientaciji svojih otrok in pomenu izobrazbe za izboljšanje socialno ekonomskega statusa. Smiselno se mi zdi tudi pogosteje izvajati preventivne programe za romske starše in njihove otroke, ki se že izvajajo, z namenom, da bi se romske otroke pogosteje vključilo v vrtece, saj bi se jih tako morda lažje in z drugimi vrednotami vključilo v šole (da bi se z romskimi otroki in njihovimi starši sodelovalo in jih vključevalo v neke dejavnosti (morda tudi v romskih naseljih), ki delujejo kot priprava na vrtec (in šolo)).

Predlagam tudi povezovanje vrtcev in šol, in sicer tako, da bi otroci, ki so vključeni v vrtec, večkrat obiskali šolo ter se tako spoznali s prostori, učitelji in učenci, kar bi po mojem mnenju ustvarilo pozitivne izkušnje vseh in bi posledično pozitivno vplivalo na medsebojno sprejemanje (romskih otrok s strani učencev in učiteljev ter šole s strani romskih učencev in njihovih staršev) ter sodelovanje šol z institucijami in organizacijami v lokalni skupnosti (knjižnicami, medgeneracijskimi centri, romskimi kulturnimi društvi, društvi, ki delujejo na področju človekovih pravic ...), z namenom učenja slovenščine za romske starše in učenjem romščine. Zelo pomembne pa se mi zdijo tudi delavnice, izobraževanja in/ali skupne dejavnosti na šoli za starše neromskih otrok, z namenom zmanjševanja predsodkov do Romov s strani Slovencev, saj bi z omenjenimi dejavnostmi omogočili stike med romskimi in neromskimi starši in medsebojno spoznavanje ter zaupanje med romskimi in neromskimi starši.

Za strokovne delavce predlagam izobraževanje o pomenu dela z razredom in o inkluzivnih metodah dela ter sistematizacijo delovnih mest za romske pomočnike na osnovnih in srednjih šolah, kjer le-ti še niso zaposleni, a obstaja več možnosti, da bodo na te šole vpisani romski otroci.

8. VIRI IN LITERATURA

Amnesty International Slovenija (b. d.). *Podatki o šolskem uspehu romskih otrok kažejo, da se jih pušča na cedilu*. Pridobljeno 29. 1. 2024 s <https://www.amnesty.si/podatki-o-solskem-uspehu-romskih-otrok-kazejo-da-se-jih-pusca-na-cedilu.html>

Baranja, S., Bešter, R., Brajnik, M., Bukovec, B., Friedreich, K., Geržina, S., Globevnik, R., Grafenauer, D., Jager, J., Janežič, M., Kejžar, B., Klopčič, V., Komac, M., Koretič, M., Krese, N., Križanič, M., Luštek, A., Medvešek, M., Pirc, J., Radovan, D., Repše, J., Štremfel, U., Udovič, K., & Vonta, T. (2010). *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Bešter, R. & Pirc, J. (2022). *Uspešnost romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji v obdobju 2016/17–2021/22*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Bešter, R., Medvešek, M. & Pirc, J. (2016). Vloga romskih pomočnikov v Sloveniji pri vključevanju romskih otrok v sistem vzgoje in izobraževanja. *Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja (1990)*, 76, str. 5-27.

Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju *Korak za korakom* (b. d.). Pridobljeno 9. 1. 2024 s <https://www.korakzakorakom.si/reyn-slovenija#>

Cigler, T. (2006). Romi v Mestni občini Novo mesto. V T. Cigler & B. Bukovec (ur.), *Romi med medijsko in dejansko podobo* (str. 46-49). Novo mesto: Društvo za razvijanje prostovoljnega dela

Čaćinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Niklanovič, S., & Šmuk, B. (1999). *Programske smernice. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Pridobljeno 28. 12. 2023 s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Programske-smernice-za-svetovalno-sluzbo-v-osnovni-soli.pdf>

Čaćinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., & Možina, M. (2005). *Vzpostavljane delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo UL

Čaćinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Grgurevič, J., Niklanovič, S., & Šmuk, B. (2008a). *Programske smernice. Svetovalna služba v vrtcu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 28.

12. 2023 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Dokumenti-smernice/Programske_smernice_vrtec.pdf

Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Grgurevič, J., Niklanović, S., & Šmuk, B. (2008b). *Programske smernice. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 9. 1. 2024 s http://www.ucne-tezave.si/files/2016/10/Programske_smernice_OS.pdf

DiRicchardi, Fr. Dr. Rinaldo, Slovenski Sinti - samostojna etnična manjšina ali le romska podskupina? (Slovenian Gypsy/Sinti: Independent Ethnic Minority or Just a Sub-Group of Romani?) (November 29, 2012). *Pravnik – revija za pravno teorijo in prakso* 0032-6976, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2182744>

Društvo za razvoj skupnostnih programov za mlade (b. d.). *Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto*. Pridobljeno 6. 1. 2024 s <https://www.drustvospm.si/drustvo-za-razvijanje-prostovoljnega-dela-novo-mesto#socialnovarstveni-programi>

E-Roma resource (b. d.). *Romska društva*. Pridobljeno 9. 1. 2024 s <https://www.eromaresource.com/library/declaration-of-principles-on-tolerance.html>

European Roma Rights Centre. (2023). *Barriers to the education of roma in Europe: A position paper by the European Roma Rights Center*. Pridobljeno 27.12.2023 s <http://www.errc.org/reports-and-submissions/barriers-to-the-education-of-roma-in-europe-a-position-paper-by-the-european-roma-rights-center>

GOV (2023). *Romska skupnost*. Pridobljeno 18. 4. 2024 s <https://www.gov.si teme/romska-skupnost/>

Gregorčič Mrvar, P., Jeznik, K., Kalin, J., Kroflič, R., Mažgon, J., Šarić, M., Šteh, B. (2020). *Šolska svetovalna služba: stanje in perspektive*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Univerze v Ljubljani

Gril, A. (2023). *Šolska prilagojenost-socialna kompetentnost v šoli. Preventivne dejavnosti in intervencije*. Zapiski predavanj pri predmetu Psihološke in inkluzivne teme v vzgoji in izobraževanju, program socialno delo, II. stopnja. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Horvat-Muc, J. (2003). Romi na Slovenskem. V V. Klopčič & M. Polzer (ur.), *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani* (str. 60-66). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Hrženjak, M. (2002). Zgodovinski, kulturni in družbeni vidik vključevanja romskih otrok v slovenske vrtce. *Socialna pedagogika*, 6(1), str. 81–93.

Humljan Urh, Š. (2013). *Kulturno kompetentno socialno delo: etnična občutljivost in antirasistična perspektiva v socialnem delu za učinkovito delo s pripadniki etničnih manjšin in za učinkovito delo v večkulturnem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo

Kleibencetl, J. (2004). *Del tuha, romski pozdrav*. Murska Sobota: Franc-Franc

Klopčič, V. (2004). Romi v Evropi. V J. Kleibencetl, *Del tuha, romski pozdrav* (str. 5-26). Murska Sobota: Franc-Franc

Klopčič, V. (2007). *Položaj Romov v Sloveniji: Romi in Gadže*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu (2014). Ur. l. RS 50/14.

Kosmač, S. (2010). Opredeljevanje pomoči učencem Romom. *Socialna pedagogika* 14(2), 231-246.

Košak, A. (2009). *Nasprotja in konflikti med primarno socializacijo Romov in procesom šolanja* (Magistrsko delo). Pridobljeno 28. 1. 2024 s http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_kosak-alenka.pdf

Kovač Šebart, M., & Krek, J. (2003). Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. *Sodobna pedagogika*, 54(1), str. 28–43.

Krek, J. & Metljak, M. (ur.) (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo

Kušar, A. (2002). *Vzgoja in izobraževanje Romov*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Lee, E., Keyes, K., Bitfoi, A., Mihova, Z., Pez, O., Yoon, E., & Kovess Masfety, V. (2014). Mental health disparities between Roma and non-Roma children in Romania and Bulgaria. *BMC Psychiatry*, 14(297), 1-7.

Lesar, I. (2020). Katera vzgojna paradigma najbolje podpira uresničevanje inkluzivnosti? V R. Kroflič, T. Vidmar & K. Skubic Ermenc (ur.), *Živa pedagoška misel Zdenka Medveša*, (145–114

164). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pridobljeno 29. 1. 2024 s <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/download/242/346/5716?inline=1>

Marovič, M. (2010). Romi, socialni kapital ter dileme glede nameščanja romskih otrok v vzgojne zavode. *Socialna pedagogika*, 14(2), str. 247-270.

Macura-Milovanović, S. (2006). *Otroci iz Deponije: pedagoški vidiki vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem: analiza akcijskega eksperimenta*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave – študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. (2021). *Nacionalni program ukrepov za Rome za obdobje 2021–2030*. Pridobljeno 28. 12. 2023 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/sprejetNPUR_21_30.pdf

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2021). *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki sloveniji 2021–2030*. Pridobljeno 27. 1. 2024 s https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi9pJmAg_6daxXMxgIHHba1Dr8QFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMIZS%2FSRI%2FRomi%2FStrategija-VIZ-Romov-2021-2030.docx&usg=AOvVaw1Q4viBvODLPx320KldNba4&opi=89978449

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2022). *Poročilo o uresničevanju ukrepov NPUR 2021–2030 v letu 2022*. Pridobljeno 28. 1. 2024 s https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjY-u2-P-daxW4gf0HHRPFAAsQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fv-ladne-službe%2FUN%2FDokumenti-Romi%2FDeseto-porocilo%2FPriloga-1-desetega-porocila-o-položaju-romske-skupnosti-v-Sloveniji.docx&usg=AOvVaw2fJnu6mwUtQb_nAihwWA3M&opi=89978449

Ministrstvo za zunanje zadeve. (2023). *Delovna opredelitev anticiganizma*. Pridobljeno 27.12.2023 s <https://www.gov.si/novice/2020-10-20-delovna-opredelitev-anticiganizma/>

Munda, M., Macura, S., & Peček, M. (2016). Pomen šolanja za romske učence v Mariboru. *Sodobna pedagogika*, 67(1), str. 58 - 80.

Orodje Arnes Ika. Pridobljeno 16. 3. 2024 s https://1ka.arnes.si/admin/survey/index.php?anketa=100774&a=analysis&m=analysis_creort

Padovan, M. (2006). Romi med nami. V T. Cigler & B. Bukovec (ur.), *Romi med medijsko in dejansko podobo* (str. 50–55). Novo mesto: Društvo za razvijanje prostovoljnega dela

Peček, M., Čuk, I., & Lesar, I. (2006). Učitelji o Romih v slovenski osnovni šoli. *Socialna pedagogika*, 10(2), 137–168.

Peklar, D. (2012). Pomen romske pomočnice z vidika mentorja. V M. Gašperšič & D. Brezovar (ur.), *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II: zbornik projekta* (str. 168–169). Kočevje: Ljudska univerza

Razvojno izobraževalni center Novo mesto (2014). *Smernice za pripravo načrta osnovne šole in vrtca za učinkovitejše vključevanje romov v predšolsko vzgojo in osnovno šolo*. Pridobljeno 28. 12. 2023 s https://www.ric-nm.si/media/objave/dokumenti/2015/uvrvi_ii_smernice_za_pripravo_nacrta_osnovne_ole_in_vrtca_za_ucinkovitejse_vkljucevanje_romov_v_viz.pdf

Smith, T. (1997). Recognising Difference: The Romani 'Gypsy' Child Socialisation and Education Process. *British Journal of Sociology of Education*, 18(2), 243–256.

Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 28.12.2023 s <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/05W2205S.px/table/tableViewLayout2/>

Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji. (2004). Pridobljeno 28. 12. 2023 s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Razvoj-solstva/Strategije-Romi/Strategija-vzgoje-in-izobrazevanja-Romov-v-Republiki-Sloveniji-2004.pdf>

Svet romske skupnosti Republike Slovenije. (b. d. a). Pridobljeno 15. 11. 2023 s <https://www.svetromskeskupnosti.com>

Svet romske skupnosti Republike Slovenije. (b. d. b). *O svetu*. Pridobljeno 9. 1. 2024 s <https://www.svetromskeskupnosti.com/o-svetu>

Svet romske skupnosti Republike Slovenije. (b. d. c). *Naša vloga*. Pridobljeno 4. 5. 2024 s <https://www.svetromskeskupnosti.com/nasa-vloga>

Štrukelj, P. (1980). Romi na Slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Štrukelj, P. (1991). Etnološke raziskave romske populacije v Sloveniji. V: Komac (ur.), *Razprave in gradivo: Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Tancer, M. (1994). *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.

UNICEF (2011). *Right of Roma Children to Education: Position Paper*. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECIS). Pridobljeno 20.12.2023 s

<https://www.unicef.org/eca/media/1566/file/Roma%20education%20position%20paper.pdf>

Urh, Š. (2003). Anticiganizem v Evropi. *Časopis za kritiko znanosti*, 3(213/214), 160–176.

Urh, Š. (2005). Krepitev romske skupnosti. V S. Dragoš idr. (ur.), *Krepitev moči* (str. 59–66). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Urh, Š. & Žnidarec Demšar, S. (2005). Socialno delo z Romi: sistem kontrole ali sistem pomoči? *Socialno delo*, 44(4/5), 325-332.

Ustava RS (URS) (1991). Ur. l. RS 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.

Vlada Republike Slovenije. (2023). *Šesto periodično poročilo vlade Republike Slovenije o izvajanju okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin v Republiki Sloveniji*. Pridobljeno 26. 1. 2024 s https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/OKVNM-6-POROCILO/6_porocilo_OKVNM_sl.pdf

Zajec, I. & Jazbec, F. (2012). Ovire in možnosti socialnega vključevanja Romov iz perspektive koncepta državljanstva. V Š. Urh (ur.), *Država želi, da ostanemo cigani!: teoretske refleksije in prakse izključevanja/vključevanja Romov v Sloveniji*, (str. 75–87). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). Ur. l. RS 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23.

Zakon o osnovni šoli (ZOsn) (1996). Ur. l. RS 81/06/1996.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZromS-I) (2007). Ur. l. RS 33/07/2007.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) (2013). Ur. l. RS 58/11, 40/12.

Zaviršek, D., Djoković, N., Radešić, L., Meden, K., Dogić, K. & Kožman, M. (2019). *Romske družine: priročnik za razumevanje etične prakse v socialnem delu in drugih pomagajočih poklicih v podporo slovenskim Rominjam in Romom*. Ljubljana: Društvo Mozaik-društvo otrok.

Zaviršek, D. (2010). Etnizacija in patologizacija Romov in romskih skupnosti: socialno-antropološki in socialnodelavni teoretski koncepti. *Socialno delo*, 49(2/3), 85–97.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo (b. d.). *Šolsko svetovalno delo na enem mestu*. Pridobljeno 28. 12. 2023 s <https://www.zrss.si/solsko-svetovalno-delo-na-enem-mestu/>

Zavratnik Zimic, S. (2000). Koncept "družbene izključenosti" v analizi marginalnih etničnih skupin. *Teorija in praksa*, 37(5), 832-848.

9. PRILOGE

9.1. Dopis za šole

Spoštovani strokovni delavci!

Sem Ajda Predalič, študentka magistrskega študija na Fakulteti za socialno delo. V okviru magistrskega dela raziskujem delo strokovnih delavcev (učiteljev, svetovalnih delavcev itd.) v osnovnih šolah z romskimi otroki ter njihovimi starši. Namen raziskave je ugotoviti, kako bi lahko opolnomočili tako strokovne delavce kot tudi starše in otroke, da bi romski otroci pogosteje dokončali osnovno šolo, pridobili tudi srednjo ali višjo izobrazbo, da bi si povečali možnosti za boljšo in boljše plačano zaposlitev ter tako učinkoviteje premagovali revščino. Poleg tega se mi zdi pomembno razumeti strokovne delavce pri njihovem delu z romskimi učenci, jih ustrezno podpreti in jim omogočiti, da si delijo izkušnje. Vseh teh ciljev pa ne morem uresničiti brez prispevka strokovnih delavcev k raziskavi.

Prosim vas, da vsem strokovnim delavcem na šoli (učiteljem/-icam, izvajalcem/-kam DSP, svetovalnim delavcem/-kam, ravnatelju/-ici, romskim pomočnikom/-cam, specialnim pedagogom/-injam, psihologom/-injam itd.) posredujete to sporočilo oz. spletni vprašalnik ter jih vljudno prosite, da vprašalnik izpolnijo.

Spletni vprašalnik je dostopen na povezavi: <https://1ka.arnes.si/a/fca97ac3>

*Spletni vprašalnik je anonimen. Podatkov o šoli, kjer ste zaposleni, ali vaših osebnih podatkov ne bom zbirala. Vaše odgovore bom obdelala skupinsko, za vse sodelujoče skupaj, in naredila tudi primerjavo po regijah (temu je namenjeno prvo vprašanje o regiji, kjer je vaša šola). Izpolnjevanje vam bo vzelo približno 15 minut časa.

Vnaprej se vam zahvaljujem za vaš čas in trud pri izpolnjevanju vprašalnika.

Lep pozdrav,

Ajda Predalič

9.2. Preglednica spremenljivk, indikatorjev, modalitet in ravni merjenja

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
Statistična regija	»V kateri statistični regiji je vaša šola?«	<ul style="list-style-type: none"> – Pomurska – Podravska – Koroška – Savinjska – Zasavska – Posavska – Jugovzhodna Slovenija – Osrednjeslovenska – Primorsko-notranjska – Goriška – Obalno-kraška 	Nominalna
Poklic	»Na osnovni šoli sem zaposlen kot:«	<ul style="list-style-type: none"> – Učitelj/-ica razrednega pouka – Učitelj/-ica predmetnega pouka – Svetovalni/-a delavec/-ka – Romski/-a pomočnik/-ca – Pomočnik/-ca ravnatelja – Ravnatelj/-ica – Učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči 	Nominalna
Deležnost podpore in pomoči s strani strokovnega delavca/-ke	»Romski otroci so v večini (v več kot 60 %) deležni moje podpore in pomoči.«	<ul style="list-style-type: none"> – Da – Ne 	Nominalna
Vrste podpore in pomoči, ki jo nudijo strokovni delavci	»Z romskimi otroki na šoli večinoma (v več kot 60 %) delam:«	<ul style="list-style-type: none"> – V skupini (dva ali več otrok hkrati). – Individualno (samo z enim otrokom). 	Nominalna
Oblike podpore in pomoči v skupini	»Pomoč in podpora romskim učencem, ki poteka v skupini zajema:«	<ul style="list-style-type: none"> – Učno pomoč – Skupinske pogovore – Socialne igre – Družabništvo – Drugo: Kaj? 	Nominalna
Individualne oblike podpore in pomoči	»Individualna pomoč in podpora romskim učencem zajema:«	<ul style="list-style-type: none"> – Pogovor – Učno pomoč – Svetovanje – Družabništvo – Aktivno poslušanje – Drugo: Kaj? 	Nominalna
Nudjenje strokovne pomoči in podpore	»Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:«	<ul style="list-style-type: none"> – Svetovalni delavci – Učitelji razredniki – Predmetni učitelji – Učitelji DSP – Romski pomočnik – Prosvoljci – Osebni spremljevalci – Drugo: 	Nominalna
Pogostost iskanja pomoči in podpore s strani romskih učencev	»Kako pogosto po vašem mnenju, romski otroci sami poiščejo pomoč in podporo strokovnega delavca (učitelja, svetovalnega delavca itd.) na šoli?«	<ul style="list-style-type: none"> – Ne poiščejo pomoči. – Redko. – Niti redko, niti pogosto. – Pogosto. – Zelo pogosto. 	Ordinalna
Pobuda za pomoč in podporo romskemu otroku	»Kdo da pobudo za pomoč romskemu otroku?«	<ul style="list-style-type: none"> – Otrok – Učitelji/-ce – Učitelji/-ce razredniki 	Nominalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
		<ul style="list-style-type: none"> - Učitelji, glede na odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami - Šolska svetovalna služba - glede na odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami - Šolska svetovalna služba - Starši 	
Učna pomoč	»Ali imajo romski otroci možnost učne pomoči na šoli?«	<ul style="list-style-type: none"> - Da - Ne 	Nominalna
Pogostost učne pomoči	»Kako pogosto so romski otroci deležni učne pomoči?«	<ul style="list-style-type: none"> - Enkrat tedensko - Enkrat mesečno - Po potrebi (pred ocenjevanjem) - Niso deležni učne pomoči 	Ordinalna
Pobuda za učno pomoč	»Kdo je pobudnik učne pomoči?«	<ul style="list-style-type: none"> - Otrok sam - Razredni učitelj/-ica (razrednik) - Predmetni učitelj/-ica - Starši - Šolska svetovalna služba 	Nominalna
Nudnje učne pomoči	»Kdo nudi učno pomoč romskemu učencu?«	<ul style="list-style-type: none"> - Svetovalni delavci - Učitelji razredniki - Predmetni učitelji - Učitelji DSP - Romski pomočnik/-ca - Prostovoljci - Osebni spremljevalci - Drugo: 	Nominalna
Delež romskih otrok, ki prejema pomoč in podporo s strani strokovnih delavcev	»Kolikšen delež (v %) romskih otrok po vašem mnenju dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli? Prosim ocenite to za triado, v kateri poučujete. (zapišite delež s številko)«	Od 0 do 100 %	Ordinalna
Triada v kateri poučujejo učitelji/-ce, izvajalci DSP	»Triada v kateri poučujem: (zapišite s številko)«	Od 1 do 3 ali več	Nominalna
Delež otrok, ki dobivajo pomoč strokovnih delavcev na šoli glede na triade	»Kolikšen delež (v %) romskih otrok, po vašem mnenju dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli? Prosim ocenite to za vse tri triade. (zapišite delež s številko)«	Od 0 do 100 %	Intervalna
Romski pomočnik na šoli	»Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?«	<ul style="list-style-type: none"> - Da - Ne 	Nominalna
Vloga romskega pomočnika na šoli	»Kakšna je vloga romskega pomočnika na šoli?«	<ul style="list-style-type: none"> - Prevaja staršem in otrokom ter učiteljem - Nudi dodatno strokovno pomoč otrokom - Otrokom nudi učno pomoč - Je zagovornik romskih učencev - Izvaja/vodi interesne dejavnosti za romske otroke - Izvaja/vodi interesne dejavnosti za vse otroke na šoli - Je član šolskega sveta 	Nominalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
		<ul style="list-style-type: none"> – Sodeluje z učitelji in drugimi strokovnimi delavci na šoli – Drugo: Kaj? 	
Svetovalni delavec za romsko populacijo na šoli	»Ali imate na vaši šoli šolskega svetovalnega delavca/-ko, ki je zadolžen/-a posebej za delo z romskimi otroki?«	<ul style="list-style-type: none"> – Da – Ne 	Nominalna
Ukrepi šolske svetovalne službe v primeru izostajanja otrok od pouka	»Kaj naredi šolska svetovalna služba v primeru, da romski otroci ne hodijo redno v šolo (ne obiskujejo redno pouka)?«	<ul style="list-style-type: none"> – Kontaktira starše – Obvesti CSD, da posreduje pri starših – Pogovori se z otrokom (ko je v šoli) – Ne ukrepa – Drugo: Kaj? 	Nominalna
Prisotnost sodelovanja z zunanjimi institucijami	»Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)?«	<ul style="list-style-type: none"> – Da – Ne 	Nominalna
Zunanje institucije s katerimi sodelujejo strokovni delavci na šoli	»S katerimi zunanjimi institucijami in organizacijami sodelujete?«	<ul style="list-style-type: none"> – Center za socialno delo – Romska društva – Nevladne organizacije (društva, npr. Mozaik) – Drugo: 	Nominalna
Sodelovanje staršev s strokovnimi delavci na šoli	»Starši romskih otrok v šoli sodelujejo z:«	<ul style="list-style-type: none"> – Svetovalnimi delavci – Učitelji – Razredniki – Učitelji DSP – Romskim pomočnikom 	Nominalna
Prisotnost sodelovanja s starši romskih otrok	»Ali pri svojem delu sodelujete s starši romskih otrok?«	<ul style="list-style-type: none"> – Da – Ne 	Nominalna
Načini sodelovanja s starši	»S starši romskih otrok večinoma (v več kot 60%) sodelujem:«	<ul style="list-style-type: none"> – Posredno obveščanje (preko otrok) – Neposredno obveščanje (npr. z e-mailom, pošljete pismo domov) – V živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki) – V živo (sestanki v romskem naselju) 	Nominalna
Pogostost udeležbe staršev na govorilnih urah	»Kako pogosto se romski starši udeležujejo govorilnih ur?«	<ul style="list-style-type: none"> – Nikoli – Redko – Niti redko, niti pogosto – Pogosto – Vedno 	Ordinalna
Pogostost udeležbe staršev na roditeljskih sestankih	»Kako pogosto se romski starši udeležujejo roditeljskih sestankov?«	<ul style="list-style-type: none"> – Nikoli – Redko – Občasno (niti/niti) – Pogosto – Vedno 	Ordinalna
Uporaba prilagoditev v komunikaciji s starši	»Ali v komunikaciji s starši uporabljate kakršne koli prilagoditve (vabila, napisi v romskem jeziku, prevajalca)?«	<ul style="list-style-type: none"> – Da – Ne 	Nominalna
Tolmačenje romskim staršem	»Kdo tolmači/prevaja staršem romskih otrok na sestankih v šoli?«	<ul style="list-style-type: none"> – Starejši sorojenci – Romski pomočnik – Prostovoljci – Šolski svetovalni delavec/-ka – Učitelj/-ica 	Nominalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
		– Nihče – Drugo: Kaj?	
Materialna (denarna) pomoč v šoli	»Ali imajo romski otroci oz. njihove družine možnost materialne (denarne) pomoči v šoli (subvencioniranje šolske prehrane, šole v naravi, izletov, predstav v gledališčih ipd.)?«	– Da. Kaj? – Ne	Nominalna
Koriščenje materialne pomoči	»Ali materialno pomoč tudi koristijo?«	– Da – Ne	Nominalna
Druženje s sošolci med odmori glede na triade	»Ali se romski učenci družijo s sošolci (neromskimi otroki) med odmori?«	1. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 2. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 3. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne	Nominalna
Sodelovanje s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku glede na triade	»Ali romski učenci sodelujejo s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku?«	1. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 2. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 3. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne	Nominalna
Vključenost romskih otrok v šolsko skupnost glede na triade	»Ali so romski učenci vključeni v šolsko skupnost (so člani šolske skupnosti in se na razrednih urah, med odmori itd. s svojimi sošolci pogovarjajo o pouku, dejavnostih na šoli in o stvareh, ki bi jih radi pohvalili, spremenili)?«	1. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 2. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne 3. Triada ○ Da ○ Nekateri da ○ Ne	Nominalna
Zaključek osnovne šole	»V katerem razredu romski otroci na vaši šoli v večini (več kot 60 %) zaključijo osnovo šolo?«	– 4.R. – 5.R. – 6.R. – 7.R. – 8.R. – 9.R.	Nominalna
Zaključek osnovne šole glede na spol	»OŠ prej (v nižjem razredu) zaključijo:«	– Deklice – Dečki	Nominalna
Priprava na prehod iz vrtca v šolo	»Ali z romskimi otroki delate pripravo na šolo/sodelujete z vrtci, za lažji prehod iz vrtca v šolo?«	– ne – da. Na kratko opišite kako:	Nominalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
Razporeditev romskih učencev v razrede ob začetku šolanja	»Pri razporejanju učencev v razrede ob začetku šolanja (pred začetkom 1. razreda), so romski otroci razporejeni v:«	– Posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok – V redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki	Nominalna
Razlog za to razporeditev razredov	»Pojasnite razloge za tovrstno organizacijo razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Prednosti te razporeditve	»PREDNOSTI tovrstne organizacije razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Slabosti te razporeditve	»SLABOSTI tovrstne organizacije razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Kasnejša razporeditev romskih učencev v razrede	»Pri kasnejšem razporejanju učencev v razrede (npr. v 6.razredu), so romski otroci razporejeni v:«	– Posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok – V redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki – Razredi se ne prerazporejajo	Nominalna
Razlog za to razporeditev razredov	»Pojasnite razloge za tovrstno organizacijo razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Prednosti te razporeditve	»PREDNOSTI tovrstne organizacije razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Slabosti te razporeditve	»SLABOSTI tovrstne organizacije razredov:«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Delež romskih otrok, ki zaključijo vse razrede osnovne šole	»Koliko romskih otrok na vaši šoli zaključi vse razrede osnovne šole in jih nadaljuje z izobraževanjem v srednji šoli? Delež (v %) romskih učencev, ki zaključijo vse razrede osnovne šole: (zapišite delež s številko)«	Od 0 do 100 %	Intervalna
Srednješolski programi, v katere se vpisujejo romski otroci	»V katere srednješolske programe se vpisujejo romski otroci?«	– Dvoletni program (nižji izobrazbeni standard) – 3-letna poklicna srednja šola – 4-letna strokovna ali tehniška srednja šola – Gimnazija	Nominalna
Vključenost romskih učencev v poklicno orientacijo	»Ali so romski otroci v vaši šoli vključeni v splošno poklicno orientacijo, skupaj s svojimi sošolci?«	– Da – Ne	Nominalna
Prilagoditve glede poklicne orientacije	»Ali imate za romske otroke kakšne prilagoditve glede poklicne orientacije?«	– Da – Ne	Nominalna
Spodbujanje romskih otrok k vpisu v srednjo šolo	»Ali romske otroke spodbujate k vpisu v srednjo šolo?«	– Da – Ne	Nominalna
Razlog za (ne)spodbujanje	»Zakaj?«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Vključevanje romske kulture in jezika v pouk	»Ali vključujete romsko kulturo (in jezik) v pouk?«	– Da – Ne	Nominalna
Predstavitve romske kulture na šoli	»Ali na vaši šoli organizirate predstavitve romske kulture za neromske učence, da le-to bolje spoznajo?«	– Da – Ne	Nominalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
Vključevanje romskih staršev pri predstavitvi romske kulture	»Ali vključujete tudi starše, da pridejo v razred/na šolo predstavljati romsko kulturo?«	– Da – Ne	Nominalna
Slovenščina kot tuji jezik	»Ali so romski učenci deležni pouka slovenščine kot tujega jezika prvo leto po všolanju?«	– Da – Ne	Nominalna
Jezikovne prilagoditve	»Ali imajo romski otroci jezikovne prilagoditve (testi v romskem jeziku/romski pomočnik, ki prevaja...)?«	– Da – Ne	Nominalna
Bralna značka v romskem jeziku	»Ali imajo romski otroci možnost bralne značke v romskem jeziku?«	– Da – Ne	Nominalna
Materni jezik romskih otrok	»Ali se na šoli izvaja pouk maternega jezika romskih otrok?«	– Da (Če da, kdo ga poučuje?) – Ne	Nominalna
Individualni programi	»Ali pripravite individualne programe za romske otroke?«	– Da – Ne	Nominalna
Odločba o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami	»Koliko otrok ima odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami?«	– Manj kot 10% – 10-50% – Več kot 50%	Ordinalna
Skrivanje romske identitete	»Ali menite, da romski otroci skrivajo svojo romsko identiteto pred drugimi otroci v šoli?«	– Da – Ne	Nominalna
Izražanje stališč pri pouku	»Ali menite, da lahko romski otroci izražajo svoja stališča pri pouku - neromskim sošolcem, učiteljem?«	– Da – Ne	Nominalna
Izražanje stališč med odmori	»Ali menite, da lahko romski otroci izražajo svoja stališča med odmori - vrstnikom?«	– Da – Ne	Nominalna
Zagotovitev pouka slovenščine, kot tujega jezika	»Šola bi morala romskim učencem zagotavljati pouk slovenščine kot tujega/drugega jezika.«	– Sploh se ne strinjam – Ne strinjam se – Se niti ne strinjam, niti strinjam – Se bolj strinjam, kot ne strinjam – Popolnoma se strinjam	Ordinalna
Zagotovitev jezikovne prilagoditve ali romskega pomočnika	»Romskim učencem bi morali zagotoviti jezikovne prilagoditve in/ali romskega pomočnika pri ocenjevanju.«	– Sploh se ne strinjam – Ne strinjam se – Se niti ne strinjam, niti strinjam – Se bolj strinjam, kot ne strinjam – Popolnoma se strinjam	Ordinalna
Nudenje pomoči in podpore romskim učencem	»Romskim učencem bi morali tako učitelji kot tudi svetovalni delavci nuditi pomoč in podporo (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.), v kolikor bi jo romski učenci potrebovali.«	– Sploh se ne strinjam – Ne strinjam se – Se niti ne strinjam, niti strinjam – Se bolj strinjam, kot ne strinjam – Popolnoma se strinjam	Ordinalna
Roditeljski sestanki in govorilne ure za romske starše	»Učitelji (razredni in predmetni učitelji) na šoli bi morali na roditeljske sestanke in govorilne ure vabiti starše romskih otrok, enako pogosto kot starše neromskih otrok.«	– Sploh se ne strinjam – Ne strinjam se – Se niti ne strinjam, niti strinjam – Se bolj strinjam, kot ne strinjam – Popolnoma se strinjam	Ordinalna

Ime spremenljivke	Indikatorji (Odgovor na vprašanje)	Modalitete	Raven merjenja
Sodelovanje z zunanji organizacijami	»Strokovni delavci na šoli bi morali sodelovati tudi z zunajnimi organizacijami in institucijami, da bi romskim učencem zagotovili pomoč in podporo, ki je najbolj primerna za romske učence.«	<ul style="list-style-type: none"> – Sploh se ne strinjam – Ne strinjam se – Se niti ne strinjam, niti strinjam – Se bolj strinjam, kot ne strinjam – Popolnoma se strinjam 	Ordinalna
Podpora in pomoč staršem	»Kako pomembna je po vašem mnenju podpora in pomoč staršem?«	<ul style="list-style-type: none"> – To se mi ne zdi pomembno – Malo pomembno – Niti pomembno niti ne pomembno – Pomembno – Zelo pomembno 	Ordinalna
Krepitev zaupanja med starši in šolo	»Kako pomembna je po vašem mnenju krepitev zaupanja med starši in šolo?«	<ul style="list-style-type: none"> – To se mi ne zdi pomembno – Malo pomembno – Niti pomembno niti ne pomembno – Pomembno – Zelo pomembno 	Ordinalna
Skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij	»Kako pomembna je po vašem mnenju skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij?«	<ul style="list-style-type: none"> – To se mi ne zdi pomembno – Malo pomembno – Niti pomembno niti ne pomembno – Pomembno – Zelo pomembno 	Ordinalna
Pomembno za pogostejšo zaključitev osnovne šole	»Kaj se vam še zdi pomembno, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo?«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Kompetence, znanja in spretnosti	»Katere kompetence, znanja in spretnosti vam pri vašem delu z romskimi otroki najbolj koristijo? (Naštejte vsaj 3).«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna
Dodatno sporočilo	»Ali bi mi želeli še kaj sporočiti v zvezi s šolanjem romskih otrok?«	Možnost prostega odgovora na vprašanje	Nominalna

9.3. Anketni vprašalnik

Spoštovani strokovni delavci! Sem Ajda Predalič, študentka magistrskega študija na Fakulteti za socialno delo. V okviru magistrskega dela raziskujem delo strokovnih delavcev (učiteljev, svetovalnih delavcev itd.) v osnovnih šolah z romskimi otroki ter njihovimi starši. Namen raziskave je ugotoviti, kako bi lahko opolnomočili tako strokovne delavce kot tudi starše in otroke, da bi romski otroci pogosteje dokončali osnovno šolo, pridobili tudi srednjo ali višjo izobrazbo, da bi si povečali možnosti za boljše in boljše plačano zaposlitev ter tako učinkoviteje premagovali revščino. Poleg tega se mi zdi pomembno razumeti strokovne delavce pri njihovem delu z romskimi učenci, jih ustrezno podpreti in jim omogočiti, da si delijo izkušnje. Vseh teh ciljev pa ne morem uresničiti brez vašega prispevka k raziskavi.

Prosim vas, da izpolnite vprašalnik o delu z romskimi otroki, v katerem boste delili svoje izkušnje. Pomembno je, da na vprašanja odgovarjate iskreno. Izpolnjevanje vam bo vzelo približno 15 minut časa.

Vprašalnik je anonimen. Podatkov o šoli, kjer ste zaposleni, ali vaših osebnih podatkov ne bom zbirala. Vaše odgovore bom obdelala skupinsko, za vse sodelujoče skupaj, in naredila tudi primerjavo po regijah (temu je namenjeno prvo vprašanje o regiji, kjer je vaša šola).

Vnaprej se vam zahvaljujem za vaš čas in trud pri izpolnjevanju vprašalnika.

1 - V kateri statistični regiji je vaša šola?

- a) Pomurska
- b) Podravska
- c) Koroška
- d) Savinjska
- e) Zasavska
- f) Posavska
- g) Jugovzhodna Slovenija
- h) Osrednjeslovenska
- i) Primorsko-notranjska
- j) Goriška
- k) Obalno-kraška

2 - Na osnovni šoli sem zaposlen kot:

- a) Učitelj/-ica razrednega pouka
- b) Učitelj/-ica predmetnega pouka
- c) Svetovalni/-a delavec/-ka
- d) Romski/-a pomočnik/-ca
- e) Pomočnik/-ca ravnatelja
- f) Ravnatelj/-ica
- g) Učitelj/-ica dodatne strokovne pomoči

3 - Romski otroci so v večini (v več kot 60%) deležni moje podpore in pomoči.

- a) Da
- b) Ne

4 - Z romskimi otroki na šoli večinoma (v več kot 60%) delam:

- a) V skupini (dva ali več otrok hkrati).
- b) Individualno (samo z enim otrokom).

5 - Pomoč in podpora romskim učencem, ki poteka v skupini zajema:

Možnih je več odgovorov

- a) Učno pomoč
- b) Skupinske pogovore
- c) Socialne igre
- d) Družabništvo
- e) Drugo: Kaj?

6 - Individualna pomoč in podpora romskim učencem zajema:

Možnih je več odgovorov

- a) Pogovor
- b) Učno pomoč
- c) Svetovanje
- d) Družabništvo
- e) Aktivno poslušanje
- f) Drugo: Kaj?

7 - Strokovno pomoč in podporo romskim učencem na šoli nudijo:

Možnih je več odgovorov

- a) Svetovalni delavci
- b) Učitelji razredniki
- c) Predmetni učitelji
- d) Učitelji DSP
- e) Romski pomočnik
- f) Prostovoljci
- g) Osebni spremljevalci
- h) Drugo:

8 - Kako pogosto po vašem mnenju, romski otroci sami poiščejo pomoč in podporo strokovnega delavca (učitelja, svetovalnega delavca itd.) na šoli?

- a) Ne poiščejo pomoči.
- b) Redko.
- c) Niti redko, niti pogosto.
- d) Pogosto.
- e) Zelo pogosto.

9 - Kdo da pobudo za pomoč romskemu otroku?

Možnih je več odgovorov

- a) Otrok
- b) Učitelji/-ce
- c) Učitelji/-ce razredniki
- d) Učitelji, glede na odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami
- e) Šolska svetovalna služba - glede na odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami
- f) Šolska svetovalna služba
- g) Starši

10 - Ali imajo romski otroci možnost učne pomoči na šoli?

- a) Da
- b) Ne

11 - Kako pogosto so romski otroci deležni učne pomoči?

- a) Po potrebi (pred ocenjevanjem)

- b) Enkrat tedensko
- c) Enkrat mesečno
- d) Niso deležni učne pomoči
- e) Drugo:

12 - Kdo je pobudnik učne pomoči?

Možnih je več odgovorov

- a) Otrok sam
- b) Razredni učitelj/-ica (razrednik)
- c) Predmetni učitelj/-ica
- d) Starši
- e) Šolska svetovalna služba

13 - Kdo nudi učno pomoč romskemu učencu?

Možnih je več odgovorov

- a) Svetovalni delavci
- b) Učitelji razredniki
- c) Predmetni učitelji
- d) Učitelji DSP
- e) Romski pomočnik/-ca
- f) Prostovoljci
- g) Osebni spremljevalci
- h) Drugo:

14 - Kolikšen delež (v %) romskih otrok po vašem mnenju dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli? Prosim ocenite to za triado, v kateri poučujete. (zapišite delež s številko).

15 - Triada v kateri poučujem: (zapišite s številko)

16 - Kolikšen delež (v %) romskih otrok, po vašem mnenju dobiva pomoč in podporo strokovnih delavcev na šoli? Prosim ocenite to za vse tri triade. (zapišite delež s številko)

	1. TRIADA	2. TRIADA	3. TRIADA
Delež romskih otrok, ki ima pomoč:	_____	_____	_____

17 - Ali imate na šoli zaposlenega romskega pomočnika?

- a) da
- b) ne

18 - Kakšna je vloga romskega pomočnika na šoli?

Možnih je več odgovorov

- a) Prevaja staršem in otrokom ter učiteljem
- b) Nudi dodatno strokovno pomoč otrokom
- c) Otrokom nudi učno pomoč
- d) Je zagovornik romskih učencev
- e) Izvaja/vodi interesne dejavnosti za romske otroke
- f) Izvaja/vodi interesne dejavnosti za vse otroke na šoli
- g) Je član šolskega sveta
- h) Sodeluje z učitelji in drugimi strokovnimi delavci na šoli
- i) Drugo: Kaj?

19 - Ali imate na vaši šoli šolskega svetovalnega delavca/-ko, ki je zadolžen/-a posebej za delo z romskimi otroki?

- a) da
- b) ne

20 - Kaj naredi šolska svetovalna služba v primeru, da romski otroci ne hodijo redno v šolo (ne obiskujejo redno pouka)?

Možnih je več odgovorov

- a) Kontaktira starše
- b) Obvesti CSD, da posreduje pri starših
- c) Pogovori se z otrokom (ko je v šoli)
- d) Ne ukrepa
- e) Drugo: Kaj?

21 - Ali pri svojem delu podpore in pomoči romskim učencem sodelujete z zunanjimi institucijami in organizacijami (razna društva, Center za socialno delo itd.)?

- a) da
- b) ne

22 - S katerimi zunanjimi institucijami in organizacijami sodelujete?

Možnih je več odgovorov

- a) Center za socialno delo
- b) Romska društva
- c) Nevladne organizacije (društva, npr. Mozaik)
- d) Drugo:

23 - Starši romskih otrok v šoli sodelujejo z:

Možnih je več odgovorov

- a) Svetovalnimi delavci
- b) Učitelji
- c) Razredniki
- d) Učitelji DSP
- e) Romskim pomočnikom

24 - Ali pri svojem delu sodelujete s starši romskih otrok?

- a) da
- b) ne

25 - S starši romskih otrok večinoma (v več kot 60%) sodelujem:

Možnih je več odgovorov

- a) Posredno obveščanje (preko otrok)
- b) Neposredno obveščanje (npr. z e-mailom, pošljete pismo domov)
- c) V živo (na šoli – govorilne ure, roditeljski sestanki)
- d) V živo (sestanki v romskem naselju)

26 - Kako pogosto se romski starši udeležujejo govorilnih ur?

- a) Nikoli
- b) Redko
- c) Niti redko, niti pogosto
- d) Pogosto
- e) Vedno

27 - Kako pogosto se romski starši udeležujejo roditeljskih sestankov?

- a) Nikoli
- b) Redko

- c) Občasno (niti/niti)
- d) Pogosto
- e) Vedno

28 - Ali v komunikaciji s starši uporabljate kakršne koli prilagoditve (vabila, napisi v romskem jeziku, prevajalca)?

- a) da. Kaj?
- b) ne

29 - Kdo tolmači/prevaja staršem romskih otrok na sestankih v šoli?

- a) Starejši sorojenci
- b) Romski pomočnik
- c) Prostovoljci
- d) Šolski svetovalni delavec/-ka
- e) Učitelj/-ica
- f) Nihče
- g) Drugo: Kaj?

30 - Ali imajo romski otroci oz. njihove družine možnost materialne (denarne) pomoči v šoli (subvencioniranje šolske prehrane, šole v naravi, izletov, predstav v gledališčih ipd.)?

- a) da. Kaj?
- b) ne

31 - Ali materialno pomoč tudi koristijo?

- a) da
- b) ne

32 - Ali se romski učenci družijo s sošolci (neromskimi otroki) med odmori?

	da	nekateri da	ne
1. TRIADA			
2. TRIADA			
3. TRIADA			

33 - Ali romski učenci sodelujejo s sošolci (neromskimi otroki) pri pouku?

	da	nekateri da	ne
1. TRIADA			
2. TRIADA			
3. TRIADA			

34 - Ali so romski učenci vključeni v šolsko skupnost (so člani šolske skupnosti in se na razrednih urah, med odmori itd. s svojimi sošolci pogovarjajo o pouku, dejavnostih na šoli in o stvareh, ki bi jih radi pohvalili, spremenili)?

	da	ne
1. TRIADA		
2. TRIADA		
3. TRIADA		

35 - V katerem razredu romski otroci na vaši šoli v večini (več kot 60 %) zaključijo osnovo šolo?

- a) 4.R.
- b) 5.R.
- c) 6.R.
- d) 7.R.
- e) 8.R.
- f) 9.R.

36 - OŠ prej (v nižjem razredu) zaključijo:

- a) Deklice
- b) Dečki

37 - Ali z romskimi otroki delate pripravo na šolo/sodelujete z vrtci, za lažji prehod iz vrtca v šolo?

- a) ne
- b) da. Na kratko opišite kako:

38 - Pri razporejanju učencev v razrede ob začetku šolanja (pred začetkom 1. razreda), so romski otroci razporejeni v:

- a) Posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok
- b) V redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki

39 - Pojasnite razloge za tovrstno organizacijo razredov:

40 - PREDNOSTI tovrstne organizacije razredov:

41 - SLABOSTI tovrstne organizacije razredov:

42 - Pri kasnejšem razporejanju učencev v razrede (npr. v 6. razredu), so romski otroci razporejeni v:

- a) Posebne oddelke, kjer ni neromskih otrok
- b) V redne oddelke, skupaj z neromskimi otroki
- c) Razredi se ne prerazporejajo

43 - Pojasnite razloge za tovrstno organizacijo razredov:

44 - PREDNOSTI tovrstne organizacije razredov:

45 - SLABOSTI tovrstne organizacije razredov:

46 - Koliko romskih otrok na vaši šoli zaključi vse razrede osnovne šole in jih nadaljuje z izobraževanjem v srednji šoli? Delež (v %) romskih učencev, ki zaključijo vse razrede osnovne šole: (zapišite delež s številko).

47 - V katere srednješolske programe se vpisujejo romski otroci?

Možnih je več odgovorov

- a) Dvoletni program (nižji izobrazbeni standard)
- b) 3-letna poklicna srednja šola
- c) 4-letna strokovna ali tehniška srednja šola
- d) Gimnazija

48 - Ali so romski otroci v vaši šoli vključeni v splošno poklicno orientacijo, skupaj s svojimi sošolci?

- a) da
- b) ne

49 - Ali imate za romske otroke kakšne prilagoditve glede poklicne orientacije?

- a) da
- b) ne

50 - Ali romske otroke spodbujate k vpisu v srednjo šolo?

- a) da
- b) ne

51 - ZAKAJ?

52 - Ali vključujete romsko kulturo (in jezik) v pouk?

- a) da
- b) ne

53 - Ali na vaši šoli organizirate predstavitev romske kulture za neromske učence, da le-to bolje spoznajo?

- a) da
- b) ne

54 - Ali vključujete tudi starše, da pridejo v razred/na šolo predstavljati romsko kulturo?

- a) da
- b) ne

55 - Ali so romski učenci deležni pouka slovenščine kot tujega jezika prvo leto po všolanju?

- a) da
- b) ne

56 - Ali imajo romski otroci jezikovne prilagoditve (testi v romskem jeziku/romski pomočnik, ki prevaja...)?

- a) da
- b) ne

57 - Ali imajo romski otroci možnost bralne značke v romskem jeziku?

- a) da
- b) ne

58 - Ali se na šoli izvaja pouk maternega jezika romskih otrok?

- a) da (Če da, kdo ga poučuje?)
- b) ne

59 - Ali pripravite individualne programe za romske otroke?

- a) da
- b) ne

60 - Koliko otrok ima odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami?

- a) Manj kot 10%
- b) 10-50%
- c) Več kot 50%

61 - Ali menite, da romski otroci skrivajo svojo romsko identiteto pred drugimi otroci v šoli?

- a) da
- b) ne

62 - Ali menite, da lahko romski otroci izražajo svoja stališča pri pouku - neromskim sošolcem, učiteljem?

- a) da
- b) ne

63 - Ali menite, da lahko romski otroci izražajo svoja stališča med odmori - vrstnikom?

- a) da
- b) ne

64 - Pri spodnjih trditvah označite, koliko se strinjate s posamezno trditvijo.

	Sploh se ne strinjam	Ne strinjam se	Se niti ne strinjam, niti strinjam	Se bolj strinjam, kot ne strinjam	Popolnoma se strinjam
Šola bi morala romskim učencem zagotavljati pouk slovenščine kot tujega/drugega jezika.					
Romskim učencem bi morali zagotoviti jezikovne prilagoditve in/ali romskega pomočnika pri ocenjevanju.					
Romskim učencem bi morali tako učitelji kot tudi svetovalni delavci nuditi pomoč in podporo (učna pomoč, pogovor, družabništvo itd.), v kolikor bi jo romski učenci potrebovali.					
Učitelji (razredni in predmetni učitelji) na šoli bi morali na roditeljske sestanke in govorilne ure vabiti starše romskih otrok, enako pogosto kot starše neromskih otrok.					
Strokovni delavci na šoli bi morali sodelovati tudi z zunajnimi organizacijami in institucijami, da bi romskim učencem zagotovili pomoč in podporo, ki je najbolj primerna za romske učence.					

65 - Kako pomembne so po vašem mnenju naslednje stvari, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo?

	To se mi ne zdi pomembno	Malo pomembno	Niti pomembno niti ne pomembno	Pomembno	Zelo pomembno
Podpora in pomoč staršem					
Krepitev zaupanja med starši in šolo					
Skupna podpora staršev, učiteljev, sošolcev in zunanjih organizacij					

66 - Kaj se vam še zdi pomembno, da bi romski otroci pogosteje zaključili celotno osnovno šolo?

67 - Katere kompetence, znanja in spretnosti vam pri vašem delu z romskimi otroki najbolj koristijo? (Naštetje vsaj 3).

68 - Ali bi mi želeli še kaj sporočiti v zvezi s šolanjem romskih otrok?